

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Rozvoj emoční inteligence u dětí předškolního věku v mateřské škole

Vypracovala: Monika Kratochvílová
Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová

České Budějovice 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 20. května 2020

Monika Kratochvílová

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Mgr. Evě Svobodové za přijetí a vedení mé bakalářské práce. Velice si vážím jejího času, trpělivosti a zkušeností, které mi poskytla. Mé velké díky patří všem dětem a jejich pedagogům, kteří mi umožnili projekt zrealizovat. Samozřejmě děkuji i své rodině za psychickou podporu po celou dobu studia a za zázemí, v němž mohla tato práce vzniknout.

Abstrakt

V bakalářské práci je zpracované téma emoční inteligence a její rozvoj u dětí v předškolním věku. Teoretická část práce je rozčleněna do třech podkapitol, které charakterizují emoce včetně jejich vývoje v raném věku, dále objasňují pojem emoční inteligence a zmiňují vliv prostředí na emoční vývoj dítěte. V praktické části je vytvořen průřezový projekt, díky kterému chci u dětí podpořit rozvoj emoční inteligence. Je proveden akční výzkum, kde je použita metoda pozorování, rozhovoru a audiozáznamu v konkrétní mateřské škole.

Klíčová slova:

Emoce; emoční vývoj; emoční inteligence; předškolní věk

Abstract

The bachelor's thesis deals with the topic of emotional intelligence and its development in preschool children. The theoretical part of the work is divided into three subchapters, which characterize emotions, including their development at an early age, further clarify the concept of emotional intelligence and mention the influence of the environment on the emotional development of the child. In the practical part I used a cross-sectional project, which I want to use in support of the development of emotional intelligence in children. Action research is carried out, where the method of observation, interview and audio recording is used in a specific kindergarten.

Keywords:

Emotion; emotional development; emotional intelligence; preschool age

OBSAH

ÚVOD	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 EMOCE	9
1.1.1 Definice pojmu emoce	9
1.1.2 Dělení emocí.....	10
1.1.3 Charakteristika vybraných emocí.....	11
1.1.3.1 Smutek.....	11
1.1.3.2 Strach.....	12
1.1.3.3 Radost.....	12
1.1.3.4 Hněv	13
1.1.3.5 Překvapení	13
1.1.3.6 Štěstí.....	13
1.1.4 Emoční vývoj dítěte	14
1.1.4.1 Prenatální období.....	14
1.1.4.2 Novorozenecké období.....	14
1.1.4.3 Kojenecké období.....	15
1.1.4.4 Batolecí období.....	16
1.1.4.5 Předškolní věk.....	17
1.2. EMOČNÍ INTELIGENCE	18
1.2.1 Rozdíl mezi emoční a rozumovou inteligencí	18
1.2.2 Sebepoznání – sebeuvědomění.....	19
1.2.3. Empatie	19
1.3. VLIV PROSTŘEDÍ NA EMOČNÍ VÝVOJ DÍTĚTE	20
1.3.1 Vliv rodinného prostředí.....	20
1.3.1.1 Výchovné styly.....	22
1.3.2 Vliv mateřské školy.....	23
2 PRAKTICKÁ ČÁST	26
2.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	26
2.1.1 Výzkumný problém.....	26
2.1.2 Cíl práce.....	26
2.1.3 Výzkumné otázky.....	26

2.2 METODIKA	27
2.3 PLÁN PROJEKTU	28
2.3.1 Název projektu: Aby nám tu bylo hezky!.....	28
2.3.2 Cíle projektu:	28
2.3.3 Výstupy:.....	28
2.3.4 Charakteristika třídy	28
2.3.5 Plánované činnosti (metodický postup):	29
2.4. REALIZACE PROJEKTU	31
2.5 ZÁVĚREČNÁ EVALUACE	54
2.6 ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	56
ZÁVĚR	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
SEZNAM PŘÍLOH	64

„Váš intelekt může být zmaten, ale Vaše emoce Vám nikdy nelžou.“

Roger Ebert

ÚVOD

Tématem bakalářské práce je Rozvoj emoční inteligence u dětí předškolního věku v mateřské škole. Je hned několik důvodů, proč jsem si zvolila právě toto téma. Jelikož jsem maminkou dvou krásných holčiček, tak prvním a zároveň pro mě nejdůležitějším důvodem výběru tématu je poukázání na to, že by si každý jedinec, podle mého názoru, před početím dítěte měl uvědomit, jak moc důležité je emočně příznivé rodinné prostředí, ve kterém bude dítě vychovááno, jelikož právě toto prostředí podpoří jeho správný emocionální vývoj.

Dalším důvodem pro výběr tohoto tématu je ten, že docházka do mateřské školy je pro dítě zásadním zlomem v jeho životě, jelikož do této doby trávil nejvíce času v rodině a nyní nastupuje do prostředí, které je pro něj úplně nové, tudíž se dostává do obrovské emoční zátěže. Předškolní období považuji proto za velice náročné na emocionální vývoj dítěte.

Jsem přesvědčena o tom, že nestačí, aby paní učitelka měla pouze vysokoškolské vzdělání či dlouholetou praxi, nejdůležitější je, aby měla přirozenou schopnost vcítit se do pocitů a potřeb dětí a byla pro ně oporou, kdykoli to budou potřebovat.

Učitelé mají díky každodenní interakci s dětmi velké možnosti, jak u nich různými činnostmi rozvíjet, podporovat a upevňovat emoční inteligenci. Věřím, že v kombinaci s rozvojem prosociálního chování můžeme v mateřské škole eliminovat negativní projevy společenského chování, se kterými se stále častěji setkáváme, jako je například agresivita, šikana či bezohlednost.

Práce se dělí na část teoretickou a část praktickou, část teoretická je rozčleněna do třech podkapitol. První podkapitola představuje emoce, některé z nich jsou blíže charakterizovány a dále se zaměřuje na emoční vývoj dítěte. Ve druhé podkapitole je objasněn pojem emoční inteligence, který je následně porovnán s inteligencí rozumovou a třetí podkapitola poukazuje na vliv prostředí, která emoční vývoj dítěte ovlivňují.

Po předchozí domluvě s mou vedoucí práce Mgr. Evou Svobodovou, jsme se domluvily na změně v realizaci praktické části, a to z toho důvodu, že se změnily podmínky, které jsem měla v době zadávání práce. Jsem na rodičovské dovolené a nebylo by proto možné denně docházet do mateřské školy, kde bych měla ověřovat vytvořený třídní vzdělávací program. Místo třídního vzdělávacího programu je vytvořen průřezový projekt, který je postupně realizován ve třídě mateřské školy vždy dva dny v týdnu. V projektu pracuji s příběhy své vedoucí práce Mgr. Evy Svobodové a pomocí otázek děti motivuji k zamyšlení se nad určitou situací, podporuji identifikaci vlastních pocitů i schopnost vcítit se do pocitů druhých. Práce s příběhy je doplněna hrami a činnostmi, které podporují rozvoj emoční inteligence. Jedná se o práci metodickou doplněnou akčním výzkumem.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 EMOCE

Dříve, než se začnu věnovat emoční inteligenci, tak bych ráda představila pojem emoce, jelikož je to jeden ze základních stavebních kamenů emoční inteligence. Emoce jsou součástí života každého člověka a ať chceme, či nechceme, ovlivňují náš život v každé situaci, ve které se zrovna nacházíme.

1.1.1 Definice pojmu emoce

Stuchlíková definovala pojem emoce jako: *„...komplexní jevy, jejichž charakteristickým rysem je jejich velká citlivost a proměnlivost. Citlivost emocí na změny v osobních a situačních okolnostech se odráží v tom, že bez zjevných změn v objektivních okolnostech se emoce sama může proměňovat (na základě subjektivního hodnocení situace). V jedné situaci může být daná emoce vzbuzena, ale v jiné, stejně typické situaci, nikoli.“* (Stuchlíková, 2002, s. 11). Toto tvrzení se snažila vysvětlit na příkladu, že když na nás při oblíbené dětské hře dítě „vybafne“, tak se málokdy lekne (ale pro radost spoluhráče vystrašení předstíráme), jelikož to očekáváme. Jakmile se ale stejná situace odehraje bez „varování“, můžeme se opravdu leknout a následně pocítit úlevu a radost nebo i rozzlobení, podle našeho aktuálního stavu.

Hartl ve svém psychologickém slovníku popisuje emoce jako: *„...biologicky účelné adaptace, evolučně starší, a proto silnější a hůře ovlivnitelné než rozumové procesy; spojovány s činností limbického systému. V zásadě jde o hodnotící reakce na podnět. Zahrnují: fyziologické změny, prožitky libosti a nelibosti, motorické projevy, zaměřenost a vyšší či nižší pohotovost k jednání.“* (Hartl, 2004, s. 58)

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015, s. 36) ve své publikaci uvádí, že: *„Emoce jsou psychické procesy, které zahrnují subjektivní zážitky libosti a nelibosti, provázané fyziologickými změnami (zejména srdečního tepu, změna rychlosti dýchání), motorickými projevy (mimika, gestikulace) i změnami pohotovosti a zaměřenosti.“*. Dále zmiňují, že různí lidé mohou totožnou situaci prožívat jinými pocity.

Goleman (2011, s. 260) spojuje „*emoce s pocity a s nimi spojenými myšlenkami, psychickými a fyzickými stavy a také s řadou pohnutek, které vedou k určitému jednání.*“

Pfeffer (2003, s. 30) shrnuje pojem takto: „*Emoce, city a pocity jsou tedy něčím, co náš život může obohatit a oživit, ale také ho mohou naplnit úzkostí, smutkem nebo zlostí. Vyhýbá-li se člověk emocím, protože má za to, že nebude umět zvládat jimi vyvolané impulzy k jednání, připravuje se o nenahraditelné zkušenosti v životě. Emoce je totiž vždy signálem, který nese nějakou zprávu.*“

1.1.2 Dělení emocí

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015, s. 37) uvádí, že se emoce dělí podle délky trvání na afekty, které popisují jako: „*...intenzivní, prudké, ale krátké citové reakce. Poruchy v této oblasti se projevují například nezvladatelnými afekty, fobiemi.*“. Dále na nálady, které popisují jako: „*...méně intenzivní s dlouhodobějším trváním.*“. A dlouhodobé citové vztahy, které popisují jako: „*...dlouhodobé emoce v různé intenzitě od vášně po náklonnost. Poruchou je sociální a morální tupost.*“

Stuchlíková (2002, s. 14) pod afekt řadí tyto jevy:

- *emoce, jako například hněv;*
- *emoční epizody, jako například partnerská hádka;*
- *nálady, jako například euforie;*
- *dispoziční stavy, jako například preferování určité rychlosti reagování;*
- *rysy, jako například popudlivost.*

Náladu popisuje jako přetrvávající a udržované „emoční klima“ a někdy bývá uváděna nižší intenzita. Dále píše, že podle některých teoretiků jsou nezáměrné. Nálada může vzniknout na základě určité emoční události nebo může být důsledkem nějaké konkrétní emoce. (Stuchlíková, 2002)

Další dělení najdeme v Psychologickém slovníku: na vyšší (soucítí) a nižší (agresivita). (Hartl & Hartlová, 2000)

Nakonečný (2000, s. 291) tvrdí, že: „*...rozlišování vývojově nižších a vyšších citů je dosti*

umělé, jeho jediným přijatelným kritériem je, že vyšší city vznikají až v pozdějším ontogenetickém vývoji, provázejí interiorizaci kulturních hodnot. Mezi tyto emociogenní kulturní hodnoty patří zejména dobro, pravda a krása. Tomu pak odpovídají city etické, intelektuální a estetické.“

1.1.3 Charakteristika vybraných emocí

„Otázce, kolik je hlavních emocí, se věnovala celá řada badatelů, kteří se při svém zkoumání opírali o fakt, že existuje pouze pět nebo šest univerzálně rozpoznatelných obličejových výrazů, jež podle všeho pocházejí už z prehistorických dob. Jedná se o následující emoce: strach, hněv, znechucení, smutek, překvapení, radost.“ (Wharam, 2014, s. 26)

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015, s. 40) rozlišují čtyři základní emoce: radost, smutek, zlost a strach.

1.1.3.1 Smutek

Stuchlíková (2002) uvádí, že smutek je snadno rozpoznatelná emoce všemi lidmi kdykoli a kdekoli, bez ohledu na kulturu. Jedná se o pocit stísněnosti, nešťastnosti, soužení, toužení apod.

Nakonečný (2000) popisuje několik forem smutku. Jeho lehčí formou je zarmoucení. Tento pocit je vyvolaný třeba ztrátou nějakého předmětu či drobným neúspěchem. Silnější formou je žal, který je vyvolaný zážitkem velkého neštěstí, jako je například ztráta blízké, milované osoby. Extrémní formou smutku je hoře, tato emoce se vyznačuje nápadnými motorickými a verbálními reakcemi (naříkání, pláč, spínání rukou a dalšími reakcemi). Jakmile se hoře utiší, tak člověk začne prožívat tzv. hluboký smutek, který je tichý a odevzdaný. Člověk se uzavírá světu. Dále ve stejné kapitole charakterizuje pláč, definuje ho jako doprovodný jev smutku. Je doprovázený charakteristickou mimikou, při které se produkují slzy. Pokládá se za zdravý a žádoucí, jelikož uvolňuje vnitřní napětí, vzbuzuje soucit a lítost. Další žádoucí funkcí je, že slzy obsahují stresové hormony, které jsou díky pláči vyplavovány ven z těla.

„Smutek vzniká, když lidé prožívají nějakou ztrátu. Člověk je smutný, když si něco přeje a nedostane to, nebo když je z něčeho zklamaný. Intenzivní a dlouhodobý je smutek, když člověk prožívá velkou ztrátu, jako třeba rozvod rodičů nebo smrt milovaného člověka.“ (Pfeffer, 2003, s. 52)

1.1.3.2 Strach

Strach se podle Stuchlíkové objeví, když se cítíme v nebezpečí či ohrožení. Pociťujeme extrémní zneklidnění, touhu uniknout nebo podnět zneškodnit útokem. Jedná se o užitečnou emoci. (Stuchlíková, 2002)

Pfeffer (2003) popisuje emoci strachu, jako přirozenou a důležitou součást našeho nitra. Strach nám umožňuje vnímat hrozící nebezpečí a záleží jen na nás, jak se zachováme. Strach vyvolává nahromadění krve do svalstva, a to především do nohou, což usnadňuje útěk. Je vyplavována celá řada hormonů, které vedou k okamžité ostražitosti a pohotovosti. Pfeffer nedoporučuje tuto emoci potlačovat, jelikož se začne hromadit a kvůli tomu mohou vzniknout úzkostné reakce. Je dobré přijmout strach jako důležitou součást našich emocí.

Goleman (1997, s. 257) popisuje výraz v obličeji během strachu takto:

- *Ústa jsou otevřena a koutky jsou povytažené směrem k uším, rty jsou napjaté.*
- *Oči jsou otevřené a jejich vnitřní koutky mírně pozvednuty.*
- *Obočí je pozvednuté a stažené zároveň.*
- *Uprostřed čela jsou vrásky.*

1.1.3.3 Radost

Nakonečný (2000, s. 247) popisuje radost jako: *„velmi příjemný cit, spojený s celkovým oživením (nezřídka i s doprovodnou motorickou aktivitou, jako je například radostné poskakování, mnutí rukou apod.).“* Nakonečný ve stejné kapitole pojmenovává mírnou formu strachu jako obavu a silnější projev strachu nazývá jako zděšení.

Pfeffer (2003) emoci radosti popisuje jako velmi příjemný pocit, který bychom chtěli prožívat co nejčastěji.

1.1.3.4 Hněv

Stuchlíková píše, že: *„Hněv bývá vzbuzen jako reakce na specifický, nežádoucí útok v nejširším slova smyslu. Jednání druhého hodnotíme jako nespravedlivé a zhoršující naše postavení.“* (Stuchlíková, 2002, s. 141). Dále uvádí, že v nás nejčastěji vyvolá hněv, zejména sociálně nepřiměřené chování, jako je bezohlednost, nevychovanost, když s námi někdo nesouhlasí nebo, když nás někdo napadne, zesměšní či poníží. Dále popisuje rozdíl ve vyjadřování hněvu mezi mužskou a ženskou populací. Muži prý vyjadřují hněv otevřeně, ale ženy ho často potlačují, a dokonce umí být ve vypjatých situacích klidné a usměvavé.

Nakonečný (2000) nazývá slabší formu hněvu jako pocit rozzlobení, silnější formu hněvu nazývá jako vztek, případně jako zuřivost. Dále upozorňuje na potlačování hněvu, jelikož toto jednání vede k nežádoucím psychickým účinkům a narušuje i fyziologickou rovnováhu organismu.

Goleman (1997) uvádí, že hněv je emoce, kterou lidé nejhůře ovládají.

1.1.3.5 Překvapení

„Pozdvižení obočí při překvapení nám umožňuje poněkud rozšířit svoje zorné pole a zvýšit tak množství světla dopadajícího na sítnici. Pak jsme lépe informováni o nečekané události a snadněji si uvědomujeme, co se vlastně děje; to nám umožňuje nalézt nejlepší řešení vzniklé situace.“ (Goleman, 1997, s. 19)

1.1.3.6 Štěstí

Stuchlíková (2002) označuje štěstí jako centrální zájem v našem životě. Štěstí dělí na dva typy. První typ je dlouhodobý přetrvávající pocit štěstí, kam řadí subjektivní pohodu a spokojenost a druhý typ je krátkodobá emoce intenzivního štěstí, kam řadí radost a uspokojení.

Pfeffer (2003, s. 48) popisuje štěstí jako: *„Stav vnitřního naplnění: Jsem tak šťastný, že už si nic víc nepřeji. Člověk je spokojený a naplněný radostným, klidným přítakáním životu. Často vnímá jasněji všechno kolem sebe, barvy mu připadají zářivější.“* Dále ve

stejně kapitole uvádí, že tato emoce má zdravý a podnětný účinek na tělo i ducha člověka a také, že úzce souvisí s láskou a radostí.

1.1.4 Emoční vývoj dítěte

1.1.4.1 Prenatální období

Langmeier a Krejčířová (2006) ve Vývojové psychologii uvádí, že na konci šestého měsíce těhotenství je dítě schopno rozlišit hlas své matky včetně jeho emocionálního zbarvení. Dále uvádí, že: *„Plod v průběhu těhotenství ovšem zažívá také řadu více či méně nepříjemných pocitů a aktivně reaguje na negativní podněty (například na neobvyklé a nepříjemné zvuky z hlučného prostředí, nepříjemné pohybové omezení při změnách polohy matky, nedostatek kyslíku, je-li matka v dusném prostředí apod.). Většina matek ostatně dobře ví, jak vehementně se dítě nárůstem pohybové aktivity dokáže těmto nepříjemnostem bránit. Představa některých psychoanalytiků, že plod před narozením žije v blaženém stavu, kdy jsou všechny jeho potřeby automaticky uspokojovány a netrpí žádnými nepříjemnostmi, které na něho padnou teprve po narození, se tu tedy nepotvrzuje.“* (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 25)

„Někteří badatelé jsou přesvědčeni, že plod naslouchá matčinu hlasu a citově reaguje na jeho emoční zbarvení...plod může mít i docela vážné „starosti“ s necitlivou, nedostatečně empatickou nebo prostě zlou matkou, která na něj myslí bez něhy a radosti, která v něm vidí jen nežádoucí, obtěžující kus masa a podle toho s ním zachází.“ (Říčan, 2006, s. 71–72)

1.1.4.2 Novorozenecké období

Novorozenci v prvních týdnech života emocionálně reagují jen určitou mírou vzrušení. Ta je provázená pocitem libosti a nelibosti, projevující se křikem, pláčem a spokojeným vrněním. (Nakonečný, 2012)

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že: *„Má-li mít dítě v této první době svého postnatálního života optimální podmínky pro svůj vývoj, potřebuje k tomu od počátku osobu, která se mu věnuje s nerozdělenou pozorností a která se nechá vést svým*

potěšením a svou intuitivní empatií. Že je to nejspíše matka, vyplývá z toho, že je pro to předem biologicky i psychologicky připravena. Někteří soudí, že právě kontakt matky s jejím novorozeným dítětem už v prvních minutách, hodinách a dnech po narození je pro navození úspěšné interakce důležitý, mluví o tzv. kritické (senzitivní) mateřské periodě.“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 43). Ve stejné kapitole dále píše, že pokud sdílíme pocity dítěte a zpět je zrcadlíme svojí mimikou, způsobem řeči i celým svým chováním, tak se ujistí, že mu jeho okolí rozumí a že své pocity může druhým sdělovat. „Dítě se po narození rychle učí, že křik je účinným prostředkem, kterým si zajistí nejen péči a ochranu v případě nutnosti, ale že mu pravidelně přináší i pozitivní pozornost matky, její laskání a hrové interakce.“ (Tamtéž, s. 53)

1.1.4.3 Kojenecké období

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že kolem druhého měsíce věku se pláč dětí dostává do vrcholu a postupem času je méně častý a výrazně diferencovanější. Kolem třetího měsíce věku se objevuje hlasitý smích. Přibližně v šestém měsíci věku dokáže vyjádřit hlasem své pocity a svoji nespokojenost dává často najevo jinak než pláčem. Kolem sedmého měsíce života navazuje specifický vztah k jedné osobě (zpravidla k matce) a objevuje se separační úzkost, která je vyvolána odloučením od matky. Projevy separační úzkosti jsou však znakem normálního emočního vývoje dítěte. Tyto emotivní reakce nevykazují ústavní děti, které neměly příležitost navázat vztah k jedné osobě, tudíž jejich vývoj osobnosti byl narušen již v základech. Kojenecké období je také velmi významné pro vytvářející se vztah s otcem.

„Již měsíční dítě pláče, když slyší pláč jiného dítěte, snad jde o biologicky účelné napodobení, dva se snáze dovolají pomoci.“ (Říčan, 2006, s. 126)

Vágnerová (2005) toto období shrnuje tak, že dítě má vrozenou schopnost emočně reagovat a tyto projevy jsou důležitým prostředkem komunikace.

1.1.4.4 Batolecí období

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že dítě v batolecím období zůstává stále silně závislé na matce či na jiných dospělých členech rodiny. I krátkodobé odloučení vyvolává separační reakce, které jsou ještě nápadnější než na konci prvního roku, jelikož se dokáže projevovat mnohem větším množstvím výrazových prostředků. Dále uvádí, že se jejich okruh sociálních vztahů rozšiřuje, zejména uvnitř rodinného prostředí. Kolem druhého roku věku začínají navazovat vztahy s druhými dětmi stejného věku a objevuje se paralelní hra. Dále tvrdí, že pokud je matka nedostatečně citlivá ke všem pocitům svého dítěte, pak má dítě problém porozumět některým vlastním emocím i pocitům druhých lidí, což narušuje rozvoj empatie. V tomto období se objevuje fáze vzdoru neboli negativismus, který se projevuje popíráním všeho, co se batolete týká. Dítě si uvědomuje sebe sama jako samostatného jedince. I když je to pro rodiče velice náročné období, tak zákonitě patří k přirozenému vývoji dítěte.

„Mezi druhým a třetím rokem děti dobře poznávají a dovedou i slovy označit výraz emocí druhých a na negativní emoce svých blízkých reagují prosociálním chováním (například snahou druhého člověka utěšit nebo mu pomoci). V této době o svých pocitech i dosti často spontánně hovoří a připisují je i panenkám či zvířátkům v symbolické hře; hovory o pocitech přitom pomáhají dítěti vlastní emoce lépe ovládat.“
(Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 97)

Podle Říčana (2006, s. 108) má matka v tomto období *„dítěti usnadňovat orientaci v jeho vlastních citech. Má tyto city „zrcadlit“, to znamená reagovat na ně mimicky a slovně je komentovat, pojmenovávat. Když se dítě raduje, má matka tuto radost spolucítit. Když se dítě zlobí, může reagovat slovy porozumění, může kriticky komentovat jeho projevy a může se zachovat i jinak, jde jen o to, aby dítě v jeho citech nemátla.“*

„U batolat lze někdy pozorovat utěšování plačícího druha.“ (Říčan, 2006, s. 126)

Vágnerová (2005) uvádí, že se v tom období rozvíjí schopnost empatie.

1.1.4.5 Předškolní věk

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015, s. 39) ve své publikaci uvádí, že: *„Dítě okolo tří let prožívá obvykle ještě proces separace od matky a emoce s ním spojené jsou mnohdy velice intenzivní. U tříletého dítěte obvykle platí, že v emočním afektu nepomáhá verbálně nabízená pomoc vychovatele, ale dítěti může pomoci, zaujme-li jeho mysl jiným podnětem, než který způsobil prudkou emoci. Na konci předškolního věku je již obvykle dítě schopné své emoční projevy korigovat a přijme verbálně nabízenou pomoc.“*

„Dítě získává schopnost své pocity stále více ovládat a dokáže je také zřetelněji a jemnějším způsobem vyjadřovat. Spolu s tím narůstá i schopnost porozumět pocitům vlastním, emočním projevům druhých lidí i schopnost vcítění (empatie).“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 96)

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že kolem třetího až pátého roku začíná dítě rozumět subjektivní povaze emocí. Ví, že stejná situace může u různých lidí způsobit jiné pocity. Kolem čtvrtého roku dokáže předpovědět pravděpodobnou emoční reakci druhého člověka na určitou situaci.

Vágnerová (2005) popisuje děti předškolního věku jako pozitivně laděné s větší stabilitou a vyrovnaností emočního prožívání. Dále uvádí, že se v tomto období rozvíjí emoční inteligence, děti lépe chápou svoje pocity, dovedou projeviti empatii k emočním prožitkům jiných lidí a částečně ovládat své citové projevy. Okolo 5–6 let chápou, že vnější výraz nemusí mít vždycky jednoznačný význam, že může klamat, jelikož ne vždy lidé chtějí, aby ostatní věděli, co cítí.

1.2. EMOČNÍ INTELIGENCE

Wharamová (2014) uvádí, že pojem emoční inteligence zpopularizoval Daniel Goleman ve své knize *Emoční inteligence (Emotional Intelligence)*. I ona použila velice stručnou definici: *„Emoční inteligence je povědomí o emocích a schopnost ovládat je správným a prospěšným způsobem.“* (Wharam, 2014, s. 7)

Wharamová (2014, s. 8) dále píše, že: *„vrozená emoční inteligence může být buď rozvinuta, nebo poškozena životními prožitky, zejména emočními leklemi, které dostáváme v dětství nebo dospívání.“*

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015, s. 37) popisuje emoční inteligenci jako: *„Schopnost sledovat, rozlišovat a zvládat vlastní emoce, vcítit se do emocí druhých lidí a využívat tyto dovednosti ve svém myšlení a chování.“* Dále do emoční inteligence zahrnují pět základních složek:

- znalost vlastních emocí,
- ovládání vlastních emocí,
- schopnost sebemotivace,
- schopnost empatie (vcítění se do emocí jiných lidí),
- schopnost přizpůsobit své jednání na základě emocí jiných lidí.

1.2.1 Rozdíl mezi emoční a rozumovou inteligencí

Wharamová (2014, s. 8) píše, že: *„většina autorů zabývajících se tímto tématem zaměřuje pojmy EQ (emoční kvocient) a EI (emoční inteligence). Zatímco „EI“ je technicky správná zkratka příslušného pojmu, „EQ“ je chytlavější, neboť se natolik podobá známějšímu „IQ“, že přitahuje lidi k zamyšlení nad otázkami kolem emocí, inteligence a myšlení.“*

„Emoční inteligence nebo EQ není založena na tom, jak je dítě chytré, ale spíš na tom, čemu říkáme osobnostní rysy nebo prostě „charakter“. Nejnovější výzkum dokazuje, že sociální a emoční dovednosti mohou být dokonce důležitější pro úspěšnost člověka v životě než jeho schopnosti intelektuální. Jinými slovy vysoké EQ má zřejmě větší význam pro úspěšný život člověka než vysoké IQ měřené běžným testem verbální

a neverbální kognitivní inteligence.“ (Shapiro, 2009, s. 14). I Goleman (2011) tvrdí, že vysoké IQ lidem nezaručí úspěšnost v soukromém životě.

Procházková, Ševčíková a Tilton (2015, s. 15) uvádí, že: *„Do poloviny devadesátých let 20. století se emoce přehlížely jako pára nad hrncem. Vyjadřovat je mohly maximálně holčičky, případně ženy, které (když to dělaly s vervou) si vysloužily označení „hysterka“. Oproti tomu logika a racionalita byly výsadou mužů. Kdo chtěl být úspěšný, u toho musely jít city stranou. Už maminky chlapečkům velely „Nebreč, to jsi chlap?“, „Nebud' bába“, „Co zase řveš?“, případně „Kluci nepláčou.“*

1.2.2 Sebepoznání – sebeuvědomění

„Sebeuvědomění znamená vnímání sebe samého, svých vnitřních stavů. Zahrnuje tedy schopnost vnášet jasno do vlastních emocí. Vědomé vnímání vlastních pocitů, svého těla, myšlenek a také souvislostí mezi tím vším umožňuje poznat sama sebe.“ (Pfeffer, 2003, s. 14)

1.2.3. Empatie

Wharam definuje empatii jako: *„Schopnost představit si sebe sama na místě druhého člověka a porozumět pocitům, touhám, názorům a činům ostatních.“* (Wharam, 2014, s. 127)

V psychologickém slovníku Hartl, Hartlová (2000, s. 138) uvádí, že: *„Schopnost vcítit se do pocitů a jednání druhé osoby, je součástí emoční inteligence.“*

„Empatie pramení ze sebeuvědomění: čím otevřenější jsme k vlastním emocím, tím lépe dokážeme rozeznávat a chápat city ostatních.“ (Goleman, 1997, s. 99)

Prekopová (2012, s. 121) tvrdí, že: *„rozvoj schopnosti vcítit se nezačíná se školní docházkou nebo v přednáškové aule na univerzitě, ale již v nejranějším dětství, u nenarozeného dítěte v těle matky. Již v tělesném sepětí s matkou je počátek soucitu jako základu pro vcítění a lidskou blízkost. V matčině lůně dítě ještě nemluví, ale smyslově vnímá, jak matka reaguje hlazením na jeho pohyby, jak po porodu instinktivně opakuje po dítěti zvuky...“*

1.3. VLIV PROSTŘEDÍ NA EMOČNÍ VÝVOJ DÍTĚTE

1.3.1 Vliv rodinného prostředí

„Čím je dítě menší, tím více je na vztah s nejbližšími lidmi odkázáno. Míra jeho závislosti na kvalitě vztahu je přímo úměrná míře jeho zranitelnosti. V prvních dnech, týdnech a měsících svého života je dítě mimořádně citlivé na citové projevy maminky, dokonce více než na materiální stránku její péče.“ (Pöthe, 2008, s. 116)

Goleman (1997, s. 186) tvrdí, že: *„Výchova rodičů ovlivňuje citové schopnosti dítěte doslova už od kolébky.“*

Nakonečný (2000, s. 311) uvádí, že: *„...nejvýraznějším druhem lásky je mateřská láska, jejímž biologickým účelem je vytvořit pevné pouto mezi matkou a jejím dítětem.“*

„Rodinný život je naší první školou emocí. V tomto intimním prostředí se učíme, co máme cítit sami k sobě a co k ostatním, co si máme o těchto pocitech myslet a jak na ně můžeme reagovat, jak máme projevovat strach či naději a jak lze tyto emoce rozeznat v tvářích našich blízkých. Toto citové vzdělávání nezahrnuje zdaleka jen to, jak se rodiče chovají k dětem nebo co jim přímo řeknou. Děti také pozorně sledují, jak se jejich rodiče staví k vlastním citům a k citům svého partnera. Někteří rodiče jsou nadanými učiteli, jiní jsou spíše bezohlední.“ (Goleman, 1997, s. 183)

„Narozením prvního dítěte se z manželství stává rodina a manželé vedle své dosavadní role musejí přijímat nové úkoly spojené s rolí otce nebo matky. Rodičovství přináší do života mladých rodičů uspokojení další základní životní potřeby, která se v tomto období výrazně manifestuje, potřeby mít někoho, o koho mohu pečovat, kdo je na mě závislý a kdo mě absolutně potřebuje.“ (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 180–181)

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 183) dále popisují základní funkce rodiny:

Reprodukční funkce: *Rodina stále zůstává základní jednotkou plození nové generace; ve všech známých společnostech se sice rodí děti i mimo manželství, ale nikde není ilegimita výslovně schvalována.*

Hospodářská funkce: *V každé rodině se musí hospodařit, vést domácnost, vyrábět. V současné průmyslové společnosti je tato funkce značně oslabena, rodina je převážně spotřební jednotkou, která nejčastěji jen dovršuje finální fázi výroby, ale některé*

výrobní prvky z rodiny ani dnes nemizí.

Emocionální funkce: Rodina poskytuje emoční uspokojení všem svým členům, v dobrých podmínkách rovnoměrně, tedy bez toho, že by se tak dělo na úkor ostatních.

Socializační funkce: Rodina uvádí dítě rozhodujícím způsobem do lidské společnosti, učí je základním způsobům společenského chování a předává mu základní kulturní statky společenství.

Langmeier a Krejčířová (2006) zdůrazňují, že existují i rodiny, které své funkce plní zcela nedostatečně, v tomto případě se jedná o rodiny problémové či dysfunkční.

„Ať už se narodíme bohatí, chudí, chytří, méně chytří, fyzicky zdatní či ne, všichni přicházíme na svět jako miminka schopná přežít jen tehdy, když o ně rodiče nebo nějací jiní pěstouni pečují a krmí je. Pokud je však o nás pečováno jen po fyzické stránce, ale nedostává se nám žádné citové výchovy, pak určitá emoční část nás samých chřadne a může zcela odumřít.“ (Wharam, 2014, s. 37)

Někteří autoři (Herman, Matějček) jsou názoru, že 85 % osobnosti člověka se formuje již v raném dětství, a to zhruba v době do tří let věku, tedy ještě před nástupem do mateřské školy. To znamená, že základem tohoto procesu je hlavně vztah a vazba s matkou. Díky tomu si vytváří vztah důvěry či nedůvěry k ostatním lidem, ale i ke světu. (Svobodová, Hovjacká & kol., 2015)

„Děti se chovají jako děti, anebo by se tak alespoň chovat měly, a do věku tří let mají jen malou kontrolu nad svými emocemi; přesto jim nakazujeme, aby se „chovaly správně“, což znamená, aby nedávaly najevo svá emoční hnutí, například zlost nebo pláč. Trvalé rozpolcení mezi tím, co dítě cítí, a tím, co je podle mínění jiných „správné“ chování, může dovést zejména inteligentní děti k tomu, aby jak roky ubíhají, stále více potlačovaly vlastní emoce.“ (Wharam, 2014, s. 9)

Langmeier a Krejčířová (2006) rozlišují tři temperamentové typy dětí, z nichž se vyvíjejí styly chování:

Typ snadno vychovatelného dítěte: pozitivní emoční ladění, pravidelný biorytmus, přizpůsobivost a pozitivní přístup k novým situacím. V kojeneckém věku jsou převážně usměvavé a spokojené, v pozdějším věku se rychle učí novým pravidlům při hrách,

dobře se adaptuje na podmínky ve skupině dětí. Brzy si zvyká na požadavky školy.

Typ obtížně vychovatelného dítěte: záporné (mrzuté) citové ladění, nepravidelný biorytmus, pomalé přizpůsobování či dokonce tendence vyhýbat se novým podnětům. V kojeneckém věku jsou hodně ukřižené a fňukají. Pokud není jejich přání splněno, snadno vybuchují v záchvaty vzteku. V pozdějším věku se na začátku školní docházky pomalu a obtížně přizpůsobují. Je důležité, aby rodiče měli trpělivou a důslednou výchovu.

Typ „pomaleho“ dítěte (pomalu se přizpůsobujícího): mírně negativní ladění (mrzuté), jsou pasivní s nízkou úrovní aktivity, pomalé přizpůsobování, sklon vyhýbat se situacím s novými podněty. Je důležité, aby je rodiče (vychovatelé) nenutili k rychlé aktivní adaptaci na nové situace, ale na druhé straně potřebují povzbuzení a podporu.

1.3.1.1 Výchovné styly

Wharamová (2014, s. 9) uvádí, že: *„v Americe byly provedeny studie sledující děti, jež začínaly s relativně nízkou emoční inteligencí; výsledky pozorování prokázaly, že pokud se takovým dětem dostalo správné výchovy a měly dobrý emoční vzor, jejich emoční inteligence se mírně zvýšila. Tyto výsledky jsou důkazem, že pěstování a trénování emoční inteligence může pomoci lidem naučit se a rozvíjet takové vlastnosti, jako je například optimismus nebo empatie.“*

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 269) rozděluje tři základní typy výchovných stylů:

Styl autoritativní klade důraz na bezpodmínečnou poslušnost, podřízení dítěte autoritě rodiče, uposlechnutí všech příkazů a zákazů dospělé osoby bez výjimky a bez dlouhých diskusí.

Styl liberální klade důraz na ponechání co největší volnosti dítěti bez omezování jeho vlastní aktivity.

Styl demokratický pokládá za nejdůležitější respektování dítěte jako samostatné bytosti s právem rozhodovat o sobě poměrně svobodně vzhledem k věku a k předpokládaným následkům jednání. Dítě však musí současně poznávat svou odpovědnost vůči druhým lidem v rodině i mimo ni. Rodiče jsou v tomto případě dítěti

spíše staršími a zkušenějšími přáteli, spolupracujícími partnery. Klade se důraz na dosažení společně přijatelného řešení konfliktů a na význam společného rozhovoru.

Langmeier a Krejčířová (2006) dále uvádějí, že za nejpříznivější výchovný styl se pokládá právě demokratický, jelikož se opírá spíše o vysvětlování místo trestů, ponechává dítěti přiměřenou volnost, a přitom mu klade jasné hranice.

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015) zmiňují, že paradoxně liberální výchova způsobuje problémy na cestě k samostatnosti, jelikož děti potřebují jasně stanovená a pochopená pravidla, která jim umožňují bezpečně experimentovat beze strachu z neúspěchu.

1.3.2 Vliv mateřské školy

Goleman (1997, s. 264) tvrdí, že: *„Dnešní rodina je stále méně schopna poskytnout svým dětem pevné zakotvení v životě. Proto se školy stávají místem, kde děti mají příležitost svoje nedostatky v citové a sociální oblasti dohnat.“*

Podle Pfeffer (2003) mají děti nedostatek příležitostí, jak své city vyjádřit. A pokud už je nějakým způsobem vyjadřují, tak se většinou jedná o negativní emoce, jako je například vztek. Vztekem často upozorňují na svoji osobu, jelikož touží po náklonnosti. A právě mateřská škola má šanci cíleně podporovat emoční výchovu dětí, učit je zacházet s množstvím citů, které denně prožívají, dále aby uměly vnímat svou náhlou změnu emocí a aby se naučily rozlišovat své vlastní city od citů druhých lidí.

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015, s. 9) ve své publikaci zmiňují, že: *„Nástup do mateřské školy pro dítě znamená zvládnout odloučení od matky a dalších blízkých osob a aktivně se projevovat bez jejich pomoci a podpory. Reakce na odloučení může být pozitivní i negativní, některé děti se na prostředí mateřské školy adaptují bez problémů, jiné reagují prudkými výbuchy smutku nebo zlosti.“*

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015, s. 11–12) popisují třináct bodů, jak by měla paní učitelka k dětem přistupovat:

- Učitelka si je vědoma odpovědnosti, kterou nese za formování osobnosti dítěte a přistupuje k němu s **úctou a respektem**.
- Učitelka pozoruje děti, odhaduje jejich pocity a snaží se na ně **empaticky reagovat**.

Zásadně nepopírá a nezlehčuje emoce dětí. Výroky typu: „*Takové velké holky už nebrečí.*“, „*Nebul, maminka přijde za chvíli.*“, „*Ty naděláš cavyků kvůli hlouposti.*“ apod. by měly být v MŠ nepřípustné.

- **Učitelka sama mluví o svých emocích**, dává dětem najevo, co se jí líbí a co ne, snaží se, aby děti rozuměly jejímu chování.
- Učitelka se **přednostně věnuje vztahům** mezi dětmi, **vytváří prostředí pozitivního přijetí a vstřícnosti**. Vytvoření pozitivního klimatu obvykle upřednostňuje před vzdělávacími aktivitami a je schopna přerušit řízenou hru či činnost, aby pomohla vyřešit problém, ve kterém se někdo necítí dobře.
- Učitelka děti **nepodezírá ze špatných úmyslů**, ale uvědomuje si, že **děti jednají a chovají se tak, jak se to naučily od nás dospělých**.
- Učitelka **nekritizuje děti**, ale **podává jim zpětnou vazbu** k jejich chování. To znamená, že **nemluví o dítěti, ale o činu**, o tom, co se stalo a co to přináší, a pomáhá mu hledat cestu k nápravě. Nereaguje teda takto: „*Pepíčku, tys tu udělal takový nepořádek, rozházel jsi tu celou krabici kostek a my to teď musíme po tobě uklízet...*“ Vhodnější je říct: „*Pepíčku, tady je rozházených kostek. Co uděláš, aby to bylo co nejdřív uklizeno a mohli jsme jít ven?*“
- Učitelka se snaží upozorňovat především na **pozitivní důsledky chování dětí**, čímž vytváří pozitivní vzory chování („*To je skvělé, že jsme tak rychle uklidili, to si budete moci pořádně užít těch nových koloběžek na zahradě.*“).
- Učitelka **záměrně buduje a podporuje první dětská přátelství** a nezadává příčinu k nepřijetí dítěte. Nikdy by neměla říct: „*Nenos si sem taková drahá auta, nebo ti je děti rozbijou.*“ nebo „*Když budeš dětem brát hračky, tak tě nebudou mít rády.*“, ale spíše: „*Takové drahé auto se snadno rozbije.*“ nebo „*Když od někoho chci půjčit hračku, je dobré ho požádat a zkusit se s ním domluvit. Zvládneš to, nebo ti mám pomoci?*“.
- Učitelka se vyhýbá situacím, které by vedly k **nálepkování a negativnímu přijetí dítěte**. Nikdy by o dítěti neměla prohlašovat, že je „*zlobidlo*“, „*nepořádník*“, „*křikloun*“, „*rváč*“ apod., spíše by měla hledat příčiny negativního chování dítěte

a způsob, jak pomoci dítěti se s nimi vyrovnat.

- Učitelka se **ptá dětí na jejich názor**, dává jim **možnost výběru** v činnostech a nezasahuje do her, pokud to nevyžaduje bezpečnost dětí.
- Učitelka **respektuje individuální potřeby** dětí, především potřebu jídla a spánku, umožňuje dětem, aby se podílely na plánování a přípravě společných aktivit.
- Učitelka **nevystupuje vůči dětem z pozice moci**, ale snaží se být dětem vzorem a přirozenou autoritou.
- Učitelka **nabízí dětem účast** na rituálech, které směřují k vytváření **přátelských vztahů a pozitivní atmosféry ve třídě**.

Svobodová (2007, s. 87) uvádí, že: „*Nedostatek emočních schopností může způsobit, že dítě není schopné zařadit se do skupiny vrstevníků, má s nimi časté konflikty, konfliktně může působit i v rodině. Samo může prožívat subjektivní pocity osamělosti, neschopnosti, odmítání ostatními, vzteku a smutku. Pro učitelky v mateřské škole je důležitá informace, že emoční schopnosti lze do určité míry naučit. Jejich učení by mělo být neodmyslitelnou součástí vzdělávání v mateřské škole.*“

Svobodová, Hovjacká a kol. (2015) upozorňují na to, že první den v mateřské škole by neměl být dlouhý (pobyt postupně prodlužovat). Cílem je ubezpečit dítě, že rodič pro něj přijde. A dalším důležitým faktorem je, že by učitelka měla dát dítěti najevo, že je ve třídě očekáváno, že se na něj těší. Učitelka by měla být dítěti oporou a být mu nablízku v době, kdy se odpoutává od rodiny, neměla by šetřit úsměvy, pohlazením a empatií.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

2.1.1 Výzkumný problém

Ověřit, zda projekt a v něm použité metody děti zaujmou, a vznikne tak příznivé prostředí pro rozvoj jejich emoční inteligence.

2.1.2 Cíl práce

Cílem praktické části bakalářské práce je v rámci akčního výzkumu vytvořit a realizovat projekt zaměřený na rozvoj emoční inteligence a následná evaluace.

Projekt bude obsahovat příběhy, které na sebe budou dějově navazovat. Řeší se v nich nejčastější problémy, které v prostředí mateřské školy vznikají. Do příběhů budou vkládány otázky, kterými děti motivuji k zamyšlení se nad určitou situací, která se v příběhu objeví, dále na identifikaci svých emocí (*Zažil jsi někdy něco podobného? Jak ses cítil?* atp.) a na schopnost vcítění se do pocitů druhého. Dále budou do projektu zahrnuty hry a činnosti, které směřují k rozvoji emoční inteligence. U každého dne napíšu cíl, náplň dne, realizovaný den bude popsán a následně reflektován. Příběhy již byly testovány v mateřské škole jejich autorkou. Mým záměrem je ověřit možnosti jejich uchopení dalšími pedagogy a vytvořit návrh metodiky jejich užití v propojení s hrami a dalšími činnostmi v mateřské škole.

2.1.3 Výzkumné otázky

V souladu s cílem výzkumu jsem se zaměřila na následující výzkumné otázky:

- Dokážou příběhy děti zaujmout?
- Bude se v průběhu realizace projektu posouvat schopnost dětí identifikovat vlastní emoce a vžít se do emocí druhých lidí?
- V čem jsou rizika a slabé stránky projektu?
- V čem jsou jeho silné stránky?
- Bude metodika užití příběhů funkční?

2.2 METODIKA

Metodou mé praktické části bude tvorba, realizace a evaluace intervenčního programu, ve kterém použiji metody práce s příběhem, filozofie pro děti, dramatické výchovy a další formy pedagogického působení, které jsem si osvojila během studia. Bude použita metoda akčního výzkumu, kde si prakticky ověřím funkčnost projektu. „Podle McNiffa (1989) akční výzkum zahrnuje plánování, činnost, pozorování, reflexi a nové plánování.“ (zdroj: Akční výzkum). V průběhu realizace budu reagovat na potřeby a zájem dětí a podle jejich reakcí budu upravovat a doplňovat příběhy, přidávat hry a činnosti. Odpovědi a reakce dětí při filozofování nad příběhy i při hrách si budu zaznamenávat a průběžně vyhodnocovat. Každý týden strávím v MŠ dvě dopoledne (pondělí a středu). V jednom dni budu s příběhem pracovat, ve druhém příběh zopakuji a doplním praktickými činnostmi, aby došlo k upevnění poznatků. Budu klást důraz na vytvoření emočně příznivého prostředí, podávat dětem často pozitivní zpětnou vazbu a vytvářet příležitosti, aby mohly napravovat špatné jednání (ať v příběhu, nebo ve skutečnosti). Budu vytvářet příležitosti k sociálnímu a prožitkovému učení a k otevřené diskusi směřující ke kritickému myšlení.

Po ukončení projektu se ještě jednou vrátím k prvnímu příběhu, položím v něm stejné otázky a pokusím se porovnat reakce a odpovědi dětí na začátku projektu a na jeho konci.

2.3 PLÁN PROJEKTU

2.3.1 Název projektu: Aby nám tu bylo hezky!

2.3.2 Cíle projektu:

- A. Rozvoj emoční inteligence dětí v následujících oblastech:
 - a) Identifikace vlastních emocí a schopnost s nimi pracovat
 - b) Schopnost pochopit emoce druhého člověka
 - c) Řešit emočně vypjaté situace tak, aby nikomu nebylo ublíženo
- B. Podporovat rozvoj dětí ve všech oblastech dle RVP PV
- C. Ověřit metodiku pro práci s příběhy v mateřské škole

2.3.3 Výstupy:

- a) Dítě je schopné identifikovat a sdělit svou emoci
- b) Dítě identifikuje i emoci druhého člověka
- c) Dítě se nebojí vyjádřit svůj názor
- d) Dítě se podílí na řešení situací a snaží se o vytváření vzájemné emoční pohody

2.3.4 Charakteristika třídy

Svůj projekt budu realizovat v jedné třídě mateřské školy, která se nachází mezi obytnými domy v klidné lokalitě města a má celkem pět tříd. Ve třídě, kde budu působit, je zapsáno 28 dětí, z toho 18 chlapců a 10 dívek ve věkovém rozpětí 5–6 let. Sedm chlapců a jedna dívka mají odklad školní docházky, dívka má přiřazeného asistenta pedagoga. Ve třídě jsou dvě učitelky, jedna se středoškolským vzděláním a sedmiletou praxí, druhá s vysokoškolským vzděláním a téměř dvacetiletou praxí. Paní učitelky moji nabídku ke spolupráci oproti jiným třídám přijaly velice dobře, projevíly ochotu spolupracovat a nebránily se novým metodám práce.

2.3.5 Plánované činnosti (metodický postup):

1. Každé pondělí, kromě prvního seznamovacího týdne, budeme číst příběh a filozofovat nad ním – (příběhy viz Příloha č. 1)
2. Každou středu příběh zopakujeme
3. Vítací rituál – výběr pozdravení
4. Další rituály:
 - a) Na vytvoření kruhu popěvek s pohybem: „Ať jsi holka nebo kluk, uděláme spolu kruh, zatleskej, zadupej, kamarádům ruku dej.“
 - b) Komunitní kruh s bambulkou
5. Hry a činnosti budu zařazovat z následující nabídky podle zájmu dětí a podle zájmu je budeme též opakovat:
 - a) Seznámení s plyšovými kamarády
 - b) Školení pro plyšáky
 - c) Pohybová hra: „Nahoru, dolu“
 - d) Diskusní kruh
 - e) Veselá relaxace
 - f) Pohybová hra: „Smutný, veselý“
 - g) Pohybová hra: „Do nebíčka, do peklíčka“
 - h) Pavučina přátelství
 - i) Píseň s pohybem: „Když jsi kamarád“
 - j) Pohybová hra: „Bacil a vitamín“
 - k) Pocitové zrcadlo
 - l) Pohybová hra: „Vzteklá honička“
 - m) Píseň s pohybem: „Šla Nanyňka do zelí“
 - n) Jak se cítíme
 - o) Pohybová hra: „Na radost“
 - p) Malba radosti
 - q) Cesta přátelství
 - r) Výstava obrazů
 - s) Doplnění věty: „Mám radost, když...“
 - t) Legrační chůze

- u) Píseň s pohybem: „Když máš radost a víš o tom, zatleskej“
 - v) Pohybová hra: „Tající kra“
 - w) Masáž: „Na kuchaře“
 - x) Činnost: „Fén“
 - y) Relaxace: „Pohoupeme svého plyšového kamaráda“
 - z) A další činnosti podle zájmu a potřeb dětí
6. Evaluace činností – denní a závěrečná

2.4. REALIZACE PROJEKTU

1. DEN PROJEKTU (PONDĚLÍ)

Cíl:

- Vzájemně se poznat;
- Vytvářet emočně příznivé prostředí;
- Zbavovat děti ostychu z vyjadřování vlastní myšlenky.

Náplň dne:

Přivítání, představení, domluvení pravidla, „Piktogram: naše vítání“ (Příloha č. 2).

Průběh dne:

Po úklidu hraček si děti odskočily na toaletu, poté jsem je začala svolávat písni do kruhu: „*Ať jsi holka nebo kluk, uděláme spolu kruh. Zatleskej, zadupej, kamarádům ruku dej.*“ Posadili jsme se a řekla jsem, že by mi udělalo velkou radost, kdyby mi řekly svá jména. V tu chvíli se děti mezi sebou začaly překřikovat, což jsem se snažila ihned dostat pod kontrolu zvednutím míče nad hlavu. Děti se uklidnily a čekaly, co se bude dít dál. Využila jsem této chvíle a řekla jsem jim, že mi nedělá dobře být v takovém hluku a co bychom mohli udělat, aby tu takový hluk nebyl. Děti se shodly na tom, že by neměly křičet a měl by vždy mluvit jen jeden. Řekla jsem jim, že je to výborný nápad a že se mi moc líbí, co vymyslely. Dohodli jsme, že kdo bude mít míč v ruce, bude moct mluvit a ostatní budou poslouchat. Děti se ale opět začaly překřikovat. Prý to takhle dělají i se svými učitelkami, ale místo míče používají bambulku. Dětem jsem ukázala palec nahoru a řekla: „*Super a myslíte, že bych si ji mohla půjčit?*“. Děti souhlasily, a tak jsem míč vyměnila za bambulku. Sedla jsem si zpět do kruhu a bambulku jsem podala dívce, která seděla po mé pravé straně. Poprosila jsem ji, zda by mi řekla své jméno. Po vystřídání všech dětí došla řada i na mě, a tak jsem se také představila. Dodala jsem, že jsem do školky přišla po delší době, protože jsem zrovna na mateřské dovolené. Vysvětlila jsem jim, co to znamená. Pak jsem jim řekla, že jelikož jsem ve školce nebyla takovou dlouhou dobu, tak jsem si raději vzala někoho s sebou, abych se tu nebála. Děti byly zvědavé a vyptávaly se, koho jsem si vzala, že nikoho nevidí. Z kapsy jsem vyndala malého plyšového medvídka a dětem jsem ho představila: „*Tak tohle je Smíšek, můj oblíbený plyšák, kterého jsem dostala od své nejlepší kamarádky.*“. Smíška

jsem poslala po kruhu, aby si ho děti mohly prohlédnout, a zeptala jsem se, zda také mají nějakého oblíbeného plyšového kamaráda, kterému by třeba chtěly ukázat školku. Děti jásaly a nadšeně souhlasily. Domluvili jsme se, že si je ve středu mohou přinést a školku jim společně ukážeme. Pokud budou chtít, tak jim najdeme nějaké místo, odkud uvidí, co zrovna děláme.

Dále jsme se seznámili s obrázkovým materiálem „Piktogram: naše vítání“, kde jsme podle obrázků zkoušeli přijít na to, jak by daný pozdrav mohl vypadat. Nakonec jsme procházeli třídu, abychom našli vhodné místo, kam piktogram pověsit. Vybrali jsme dveře, jelikož je to taková vstupní brána, kde paní učitelky vítají nově příchozí děti.

Reflexe:

I když jsem z našeho prvního dne měla trochu obavy, jelikož jsem nevěděla, jak na mě budou děti reagovat a jestli se budou chtít do činností zapojit, tak nakonec tento den hodnotím jako velice povedený a příjemný. Děti se do činností zapojily a vycítila jsem, že mě mezi sebe přijaly. Pouze jedna holčička mi odmítla sdělit své jméno a byla spíše tichým pozorovatelem. Těší mě, že děti znají a snaží se dodržovat pravidlo „Kdo v ruce drží bambulku, může mluvit a ostatní naslouchají“. Hodně to usnadní práci v komunitním kruhu. U seznamování se s obrázkovým materiálem „Piktogram: naše vítání“ si děti užily spoustu legrace, zkoušely všechny druhy vítání jak mezi kamarády, tak i se mnou. Původně jsem měla v plánu zařadit ještě pohybovou hru na rozvoj emocí, ale už samotné vymýšlení a předvádění pozdravů splnilo pohybovou aktivitu.

2. DEN PROJEKTU (STŘEDA)

Cíl:

- Prohlubovat emočně příznivé klima;
- Naslouchat druhým;
- Zacházet šetrně s vlastními i cizími hračkami;
- Prohlubovat důvěru k druhým dětem (půjčování plyšových kamarádů).

Náplň dne:

Přivítání: „Piktogram: naše vítání“, plyšovní kamarádi: seznámení, školení pro plyšáky, PH „Nahoru, dolů“ (Příloha č. 3), hledání místa pro plyšáky.

Průběh dne:

Příchod do třídy mi vykouzil úsměv na rtech. Nešlo si nevšimnout, jak paní učitelka prochází mezi dětmi a prohlíží si jejich plyšové kamarády. Jakmile si děti všimly, že jsem přišla, rozeběhly se ke mně, aby mi své plyšáky také ukázaly. Pak si vzpomněly na „Piktogram: naše vítání“, jenže se mezi sebou začaly strkat, protože chtěly jít na řadu jako první. Dle výrazů mi bylo jasné, že se v této situaci necítí příjemně. A tak jsem se zeptala: „*Co by bylo dobré udělat, aby to nikoho nebolelo a dostaly se na řadu úplně všichni?*“. Odpovědi byly různé: „*Nestrkat se.*“, „*Budete si vybírat.*“ nebo „*Musí se udělat řada, úplně stejná, jako když chodíme pro svačinu.*“. Na tuto odpověď jsem udělala gesto: „*Tlesk, plesk, lusk, jo*“ (zdroj: kett.cz) a dohodli jsme pravidlo, že se vždy vytvoří zástup a bude se chodit postupně. To jsme si zkusili a každý z nich ukázal na symbol, podle kterého jsme se přivítali.

Po svolávací písni „*Ať jsi holka nebo kluk*“ jsem řekla: „*Všimla jsem si, že jste nezapomněli na naši domluvu a opravdu jste si své plyšové kamarády přinesli. Můžete si pro ně, prosím dojít?*“. Použili jsme je k ranní rozcvičce.

Po cvičení jsme usedli do komunitního kruhu, kde děti své plyšové kamarády představily a řekly, od koho je dostaly: „*Já mám zajíčka Bezzubku a dostal jsem ho od Ježíška.*“, „*Já mám mořského koníka, má proměňovací ocas a dostala jsem ho od Ježíška.*“, „*Já mám zajíčka a jmenuje se Cípek a mám ho už od narození.*“, „*Já mám jezevčičku, ale už si nepamatuji, jak se jmenuje, ale je to napsané na cedulce a koupila mi ho babička.*“. Potom jsem dětem řekla, že jsem se dneska ráno od Smíška dozvěděla, že v pondělí nechtěl jít za nimi do školky, protože se bál. Bál se, že se tu ztratí a že mu budou děti ubližovat. A zeptala jsem se, čím plyšák se také bál jít do školky. Dívka po mé pravé straně nevěděla, co má říct, tak jsem bambulku zkusila podat dívce po mé levé straně. Ta mi řekla: „*Můj plyšák se nebál.*“. Bambulka objela celý kruh a téměř všechny děti odpověděly, že se jejich plyšák nebál. Byly zmíněné jen dvě obavy, že se bojí velkého hluku, a že se zničí. Potom jsem se dětí zeptala: „*Daly by se tyto obavy nějak vyřešit? Co můžeme udělat, aby tu nebyl takový hluk/ co můžeme udělat,*

aby se plyšáci nezničili?” Děti u první obavy nejčastěji zmiňovaly: „Nebudeme křičet.“, „Budeme šeptat.“, „Nesmí se křičet, ale mluvit potichu.“ a jedna holčička vymyslela: „Můžeme jim zavázat uši, aby nic neslyšeli.“ U druhé obavy vymyslely toto řešení: „Budou sedět v šatně nebo na okně, aby se jim nic nestalo.“, „Nesmíme se o ně přetahovat.“, „Hezky si s nimi hrát...“

Potom jsme udělali společné „školení v bezpečnosti“ pro plyšáky. S tím nám pomohla i jejich paní učitelka. Plyšáky jsme prováděli po třídě, děti jim ukazovaly, co kde je a upozorňovaly, na co si mají dávat pozor (například na mokrou podlahu v umývárně, na nůžky, neběhat mezi stolečky).

U pohybové hry „Nahoru, dolů“ se děti pořádně rozhýbaly. Vysvětlila jsem pravidla hry a připomněla bezpečnost. Děti pobíhaly po herně, jakmile jsem udeřila do trianglu, tak své plyšové kamarády vyhodily do vzduchu a opět je chytily. Po chvíli jsem udělala obměnu hry - řekla jsem, aby udělaly dřep.

Na závěr jsme našim plyšovým kamarádům našli bezpečné místo, odkud nás budou moci pozorovat, nejvhodnějším místem byl zvolen vnitřní parapet okna.

Reflexe:

Naše společné vítání jsem si maximálně užila a dle reakcí dětí si troufám říct, že byl tento pocit vzájemný. Překvapilo mě, kolik dětí se chtělo obejmout (převážně dívky), chlapci nejčastěji volili plácnutí rukama. Holčička, která se první den projektu nechtěla zapojovat, byla i nyní v roli pozorovatele. Jeden chlapec si plyšáka nepřinesl, jelikož nebyl předešlé dny ve školce. Našlo se ale několik dětí, kterým nebyl jejich smutný kamarád lhostejný. Poradily mu, že si může půjčit toho školního. Jejich radu jsem ocenila úsměvem a gestem: „Tlesk, plesk, lusk, jo“.

3. DEN PROJEKTU (PONDĚLÍ)

Cíl:

- Seznámit se s metodami filozofie pro děti a vyzkoušet si diskusi nad příběhem;
- Zmapovat, zda se děti dokážou vcítit do Adámkova úmyslu. Na konci projektu se k tomuto příběhu vrátíme, odpovědi mezi sebou porovnáme a zhodnotíme, zda došlo u odpovědí k posunu.

Náplň dne:

Přivítání: „Piktogram: naše vítání“, předčítání 1. příběhu: „Je dobré chodit do školky“ (Příloha č. 1), PH: „Slepíme k sobě“, činnost: „Veselá relaxace“ (Příloha č. 4).

Průběh dne:

Při ranním příchodu do třídy mě velice potěšilo, že si děti vzpomněly na naše dohodnuté pravidlo, že u přivítání utvoříme zástup. Jakmile ho utvořily, tak jsem se na ně usmála a udělala gesto „Tlesk, plesk, lusk, jo“.

Tento den byl určen pro první příběh s názvem „*Je dobré chodit do školky*“. Posadili jsme se a začala jsem příběh předčítat. Do příběhu byly vsunuty otázky, nad kterými se děti zamýšlely. V tomto příběhu jsou vloženy jednodušší otázky, aby děti pochopily, že nemusí mít strach odpovídat.

Po ukončení příběhu jsme si zahráli pohybovou hru *Slepíme k sobě*, u které se děti po delším sezení pořádně rozhýbaly. Hra spočívala v tom, že děti za doprovodu hudby pobíhaly po herně a jakmile hudba ztichla, řekla jsem, jakou částí těla se k sobě ve dvojici spojí. Například: „Spojíme k sobě dlaně.“, „Spojíme k sobě břicha.“, „Spojíme k sobě chodidla.“.

Závěr dne jsem ukončila činností „Veselá relaxace“. Každé dítě mělo položenou hlavu na břicho svého kamaráda a společně tak vytvořily kruh. Z flash disku jsem pustila smích, který měl děti ještě více rozesmát. Jak se děti smály, tak se jim břicha zvedala a díky tomu houpaly hlavičky kamarádů, které na sobě měly položené.

Reflexe:

Během práce s příběhem jsem se snažila děti vtáhnout do děje pomocí svého projevu, používala jsem i neverbální komunikaci (mimiku, gestiku, posturiku – tělesný postoj, práci s hlasem). Například při těchto situacích: Adam smutně koukal, zlobí se maminka, Adam vyskočil do výšky „*Hurá, jupí!*“. Věřím, že díky neverbální komunikaci jsem udržela u dětí pozornost, myslím si, že příběh příjemně zpestřila. Ve chvíli, kdy bambulka putovala mezi dětmi, jsem nikoho nenutila odpovídat, bylo to čistě na jejich rozhodnutí. Byla jsem zvědavá, zda se v příběhu dokážou vcítit do Adámkova úmyslu, kdy své plačící sestřičce podal špinavého koníka. Myslela jsem si, že jeho úmysl (aby přestala plakat) pochopí, ale kupodivu všechny děti, které odpovídaly, zhodnotily, že to

udělal špatně. Jejich odpovědi jsem nezpochybňovala, abych neovlivnila svůj cíl práce (jakmile byl tento projekt u konce, tak jsem se vrátila zpět k tomuto příběhu a zkusila ho dětem přečíst ještě jednou. Dětem jsem řekla, že ne všechny děti ho slyšely), abych zjistila, zda se jejich odpovědi promění a posunou směrem k pochopení situace. Pohybová hra „Slepíme k sobě“ se dětem velice líbila, tato hra je výborná k utužování přátelství a jak Simone Pfeffer ve své knize *Rozvíjíme emoce dětí* píše, tak pro spoustu lidí je jednou z nejdůležitějších potřeb navazovat přátelství a mít přátele, jelikož právě zde jsme schopni prožívat sounáležitost. Bez sounáležitosti si nedovedu představit dobré mezilidské vztahy, tudíž by se měla již v raném věku podporovat formou různých her, které rozvíjí a utužují kamarádské vztahy. Relaxaci jsem měla v plánu udělat úplně jinak, děti měly svými těly vytvořit jeden velký spojený kruh, ale v průběhu činnosti jsem zjistila, že to nebude realizovatelné s ohledem na jejich tělesnou proporci. Vyřešila sem to třemi menšími kruhy. Dětem se tato činnost velice líbila a záměr splnila – navodit u dětí veselou náladu (případně podpořit kamarádské vztahy).

4. DEN PROJEKTU (STŘEDA)

Cíl:

- Uvedení do tématu emoce, uvědomění si svých vlastních pocitů (radost/smutek).

Náplň dne:

Přivítání: „Piktogram: naše vítání“, společná rekapitulace předešlého příběhu, uvedení dětí do tématu emoce smutek/radost, PH: „Smutný, veselý“ (Příloha č. 5).

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlý den, dívka byla stále v roli pozorovatele. Po přivítání jsme se posadili a zeptala jsem se dětí, zda by uměly převyprávět příběh, který jsme si minule četli, že ne všechny děti tady byly a určitě by ho chtěly také slyšet. Překvapilo mě, na kolik věcí si dokázaly vzpomenout, občas jsem je ale navedla pomocnými otázkami.

Po rekapitulaci příběhu jsem se zeptala, zda ví, co jsou to emoce? Na tuto otázku nebyl nikdo schopný odpovědět, a tak jsem se jim snažila vysvětlit tento pojem. Že každou

chvíli zažíváme různé situace a díky nim máme dobrou nebo špatnou náladu, něco nás může rozveselit, rozplakat nebo třeba rozzlobit. Potom jsem se dětí zeptala, zda si vzpomenou, kdy byly veselé a proč. Zde jsou některé jejich odpovědi: *„Když jsem byla v JumpAreně, protože tam byly trampolíny a bylo to tam strašně úžasný a moc jsem se smála.“*, *„Já jsem taky byla v JumpAreně a tam byla taková klouzačka a jela tak rychle, že jsme se strašně smáli.“*, *„Když si se mnou tatka hrál, tak postavil z Lega domek, a pak jsme si s tím hráli.“*, *„Já jsem šel s Matýskem na procházku a smáli jsme se.“*, *„Když jsem šel s mamkou nakupovat a koupila mi Spidermana.“*, *„Já jsem byla s tatškou na tanečkách, a když jsme šli do auta, tak jsme zastavili u babičky, potom jsme museli jet k tatkově do práce, protože tam nechal klíče, tak jsme museli jít po schodech nahoru, potom dolu, pak zase nahoru a dolu, protože jsme ještě hledali jeho čepici, a to jsem se strašně smála, ale tatka ne.“*

Pak jsem položila opačnou otázku a zeptala jsem se, zda si vzpomenou, kdy byly smutné a proč. Zde jsou některé jejich odpovědi: *„Já jsem byl smutný hodně krát, jednou jsem byl smutný, když mi Zuzka skřípla ruku.“*, *„Já jsem někdy plakala, protože mě ségra štípala a kousala.“*, *„Já jsem byla smutná, když jsem spadla, protože to bolelo.“*, *„Já jsem byla smutná, když moje sestřička dostala impetigo a odjela k babičce, aby mě nenakazila a byla jsem smutná, protože se mi stýskalo.“*

Po delším sezení v kruhu jsem potřebovala děti rozpohybovat, a tak jsem se jich zeptala, jak to vypadá, když mají dobrou náladu a radují se. Děti se začaly usmívat a chichotat. Pak jsem jim řekla, že když mám dobrou náladu já, tak to vypadá nějak takhle: Začala jsem radostně pobíhat, skákat, výskat, usmívat se a smát. A děti se také začaly smát a opakovat to po mně. Potom jsem se zastavila a zeptala se, jak to vypadá, když mají špatnou náladu a jsou smutné – děti se začaly mračit. Po chvíli jsem jim řekla, že když mám špatnou náladu já, tak to vypadá asi takhle: Mračila jsem se, koukala do země, moje chůze byla pomalá, občas jsem zafňukala. Děti to opět začaly opakovat, některé z nich se tomu smály. Potom jsem zasedla ke klavíru a řekla, že budu hrát různé znělky a podle toho, jak na ně hudba bude působit, tak budou reagovat – buď se budou chovat, jako když mají dobrou náladu, nebo naopak.

Na konci hry jsem se odkázala na příběh a řekla jsem: *„I Adámek se cítil smutně, že*

nechodí do školky, ale když mu to maminka dovolila, tak měl radost.“

Reflexe:

Tentokrát se mi moc nepovedlo naplánovat diskusi v komunitním kruhu, myslím si, že pro děti bylo sezení příliš dlouhé (rekapitulace příběhu + vyprávění, kdy byly veselý/smutné). Sice většina dětí byla pozorná a aktivní, ale pár jedinců mělo problém ke konci udržet pozornost. Příště bych to udělala například tak, že než abych se dětí ptala, kdy byly veselý, tak by si mohly stoupnout a tu veselou náladu předvést, aby se rozhýbaly. Potom by se opět utvořil kruh a diskutovalo by se o tom, kdy měly veselou náladu. A stejně tak by to šlo udělat i s tou smutnou náladou, kdy by po diskusi rovnou navazovala pohybová hra „Smutný/veselý“. Děti zde naprosto přesně popsaly, kdy se cítily vesele/smutně. U pohybové hry, velice dobře reagovaly na změny melodie a největší radost mi udělalo, když se hry účastnila i holčička, která do této chvíle byla pouhým pozorovatelem.

5. DEN PROJEKTU (PONDĚLÍ)

Cíl:

- Uvědomění si následků chování ve vztahu k druhému.

Náplň dne:

Přivítání, předčítání 2. příběhu: „Co viděla Julinka ve školce“ (Příloha č. 1), PH: „Do nebička, do peklíčka“.

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny, ale tentokrát se přidala i dívka, která byla pozorovatelem. Chtěla se přivítat formou plácnutí.

Po usednutí do komunitního kruhu jsem začala předčítat příběh o Adámkovi, který poprvé nastoupil do mateřské školy. Příběh jsem opět prokládala otázkami, nad kterými se děti zamýšlely a jakmile se k nim dostala bambulka, tak mohly odpovídat. Do příběhu jsem zapojovala i pohyb, aby zpestřil dlouhé sezení – například jsme vymýšleli, jak asi mohl Adámek na Zuzanku mávat a jak Adámek houpal s kočárkem.

Po dočtení příběhu jsem zařadila pohybovou hru: „Do nebíčka, do peklíčka“. Na zem jsem rozložila lano do kruhového tvaru, vnitřek kruhu znázorňoval „peklíčko“ a vnější prostor „nebíčko“. Děti nejprve stály v „nebíčku“ a já začala říkat různá chování, podle kterých měly určit, zda takové chování je správné nebo špatné (tahat za vlasy, pomáhat druhému apod.). To děti vyjádřily skokem do nebíčka, nebo naopak do peklíčka. K této činnosti mi posloužil i bubínek, do kterého jsem při vyslovení udeřila.

Reflexe:

Překvapily mě odpovědi na otázku „*Jak se asi Adam cítil? Jak mu bylo?*“, jelikož téměř všechny děti odpověděly, že se cítil dobře. Pouze tři měly jiný názor – „Cítil se špatně/nedobře.“. Jakmile jsem se dostala k části, kde Hugo strčil do Adámka, vysmíval se mu a mířil na něj pistolí, tak jsem si všimla, že děti zvažněly a s napětím poslouchaly. Dle odpovědí mají jasno v tom, s kým se chtějí a nechtějí kamarádit. Tento příběh děti velice zaujal a i když jsem pokládala spoustu otázek, tak vydržely bedlivě poslouchat a odpovídat. Pohybová hra šla dětem velice dobře, správně určovaly dobré a špatné chování. Dívka se účastnila všech činností.

6. DEN PROJEKTU (STŘEDA)

Cíl:

- Rozvoj a upevňování kamarádských vztahů, rozvoj sounáležitosti.

Náplň dne:

Přivítání, společná rekapitulace předešlého příběhu, činnost: „Pavučina přátelství“ (Příloha č. 6), píseň s pohybem: „Když jsi kamarád“ (zdroj: Montessori pohybová školička, 2014), (Příloha č. 7).

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny.

Po svolávací písničce jsem se dětí zeptala, zda si pamatují příběh, který jsem jim naposledy četla a vyzvala je k tomu, aby ho společnými silami zkusily zopakovat pro děti, které tu v pondělí nebyly, že by jim to určitě udělalo velikou radost.

Po rekapitulaci příběhu jsem dětem ukázala klubko provázku a řekla jsem jim: „*Tohle klubíčko umí jednu moc krásnou věc, chcete vědět jakou?*“. Děti jásaly, ať jim to řeknu, tak jsem pokračovala: „*Když zjistí, že má kolem sebe děti, které spolu kamarádí, tak umí vytvořit pavučinu přátelství. A já jsem si všimla, že se k sobě umíte moc hezky chovat, tak jsem ho přinesla, že bychom to mohli zkusit, souhlasíte?*“. Děti nadšeně souhlasily. Vysvětlila jsem jim princip činnosti: „*Tohle klubíčko si mezi sebou budeme postupně posílat, každý z vás si vybere jednoho kamaráda, kterému by chtěl říct něco pěkného (například proč ho máte rádi, co se vám na něm líbí, ...) nebo jen říct jméno a proč klubíčko posíláte. V jedné ruce budete pevně držet provázek, aby vám neutekl a druhou rukou pošlete klubíčko kamarádovi.*“. Začala jsem jako první, abych jim názorně ukázala, jakým způsobem budeme klubíčko posílat. Při posílání jsem řekla: „*Klubíčko posílám Leničce, protože se mi líbí, jak se na mě usmívá*“. Postupně se vystřídaly všechny děti a říkaly například: „*Klubíčko posílám Tamarce, protože je to moje velká kamarádka.*“, „*Klubíčko chci poslat Adámkovi, protože spolu chodíme do JumpAreny.*“, „*Klubíčko pošlu Emičce, protože ji mám ráda.*“, „*Klubíčko pošlu Filipovi, protože spolu hledáme duchy.*“. Jakmile byla pavučina vytvořená, tak jsme si ji pořádně prohlédli. Potom jsem dětem řekla, že je pavučina velice tenká a dá se snadno přetrhnout a společnými silami jsme ji zamotali zpět do klubíčka a našli místo, kde bude v bezpečí. Na závěr jsme si zazpívali písničku s pohybem: „*Když jsi kamarád*“ (Příloha č. 7).

Reflexe:

Uvítací rituály si děti již velice dobře osvojily. Při rekapitulaci příběhu se zaměřily především na konflikt mezi Hugem a Adámkem. Je zřejmé, že tato část příběhu je oslovila úplně nejvíce. Pomocnými otázkami jsem děti navedla k tomu, aby ještě zmínily, že ten den přišel Adánek úplně poprvé do školky, koho tam potkal a také to, s kým se chci a nechci kamarádit. U tvorby pavučiny přátelství jsem děti upozorňovala na to, aby si svoji část provázku pořádně držely, jinak jim uteče. Během činnosti jsem přišla na jednu nepříjemnost a to, že některé děti měly problém poslat klubíčko dostatečně daleko, aby na něj kamarád dosáhl, takže si kamarád pro klubíčko buď došel, nebo jsem byla nápomocná já (moji část provázku držela holčička, kterou jsem o to požádala). Příště bych děti poprosila, aby šly blíž k sobě, a tím by se kruh zmenšil. Nechtělo se mi to dělat při rozjeté činnosti, jelikož by se nám pavučina poničila. Děti

nejčastěji při posílání klubíčka zmiňovaly, že ho posílají z důvodu, že je to kamarád/kamarádka nebo že ho/ji mají rády. Dávala jsem pozor, aby se klubíčko dostalo ke všem dětem, ke konci jsem to řešila slovy: „*Vidím, že se klubíčko ještě nedostalo k...*“ a děti pochopily, co tím chci říct. Některé děti dostaly klubíčko dokonce i dvakrát. Vytvořená pavučina přátelství se jim velice líbila, bylo vidět, že z ní mají radost. U písně „Když jsi kamarád“ se děti hodně nasmály. Text je ve skutečnosti o něco delší, záměrně jsem ho o kousek zkrátila, aby mi u písničky vydržely.

7. DEN PROJEKTU (PONDĚLÍ)

Cíl:

- Nebát se říct, když se mi něco nelíbí, vytváření prosociálních postojů.

Náplň dne:

Přivítání, předčítání 3. příběhu: „To mi nedělej“ (Příloha č. 1), PH: „Bacil a vitamín“, činnost: „Pocitové zrcadlo“.

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny.

Po svolávací písničce jsme se posadili do komunitního kruhu a začala jsem předčítat třetí příběh s názvem „To mi nedělej“. Příběh jsem opět prokládala otázkami, které děti podněcovaly k tomu, aby se zkusily v určitých situacích vcítit do Adámka. Děti si naprosto přesně pamatovaly, proč Adam řekl, že Hugo není jeho kamarád, což nám krásně navázalo na otázku: „*Jak se pozná, kdo je kamarád a kdo ne?*“. Potom jsem si položila na dlaň bambulku a zeptala jsem se, kdo by chtěl zkusit převyprávět, co se vlastně mezi Adamem a Hugem stalo. A názorně jsme si zkusili to, co maminka radila Adámkovi. Stoupli jsme si, doprostřed kruhu jsem položila malou postavičku supermana, na kterou jsme ukázali prstem, zamračili se, druhou ruku dali v bok a důrazně řekli: „*Hugo, to mi nedělej!*“.

Po příběhu jsem děti motivovala k pohybové hře „Bacil a vitamín“, jednalo se o klasickou honičku, kdy bacil chytal děti (vybrané dítě „bacil“ mělo černý plášť), koho

se dotkl, tak ze hry neodcházel, nýbrž se pouze zastavil a čekal, až ho vitamín (vybrané dítě „vitamín“ mělo žlutý plášť) vysvobodí svým pohlazením a bude moct pokračovat dál ve hře.

Po pohybové hře jsme si odpočinuli u činnosti „Pocitové zrcadlo“, která spočívala v tom, že jsem pomocí mimiky vyjadřovala různé pocity a děti hádaly, jak se cítím a zkoušely to napodobit (jako zrcadlo).

Reflexe:

Vkládané otázky (Proč Adam řekl, že Hugo není jeho kamarád? Jak se pozná, kdo je kamarád a kdo ne?) jsou hodně podobné s otázkami v předešlém příběhu (Proč neměl Adam Huga rád? S kým se chci/nehci kamarádit?), a to z toho důvodu, abych si ověřila, zda děti pochopily, jak vypadá přátelství. U otázky „*Jak se pozná, kdo je kamarád a kdo ne?*“ jsem byla ráda, že jedna dívka odpověděla: „*Kamarád se pozná tak, že na nás nežaluje*“, jelikož se jeden příběh bude zabývat žalováním, kde děti pochopí, že žalování není vždy žalování. Druhá polovina příběhu, kde maminka radila Adámkovi, jak se má zachovat, až mu bude chtít někdo něco udělat, se dětem velice líbila. Prakticky si zkoušely postoj, dupnutí a zamračenou mimiku tváře, při které důrazně říkaly: „*Hugo, to mi nedělej!*“. Činnost jsme pro úspěch museli několikrát zopakovat. Při pohybové hře „Bacil a vitamín“ mě mile překvapil jeden chlapec, jak říká tomu druhému: „*Hele, nestrkej do mě, mně se to nelíbí!*“. Ihned jsem hru zastavila, abych se dětí zeptala, zda to také slyšely. Jelikož si ničeho nevšimly, popsala jsem situaci, která během hry vznikla: „*Do Jiříka někdo omylem strčil a místo toho, aby mu to Jiřík oplatil, tak řekl „Hele, nestrkej do mě, mně se to nelíbí!*“. Dodala jsem, že přesně při takových situacích to můžeme říkat, že to Jiřík vyřešil mnohem lépe, než kdyby do kamaráda také strčil, a že mám velkou radost, když to takhle vyřešil (verbalizovala jsem svůj pocit). Poté jsme pokračovali dál ve hře. Hra byla prosociálně zaměřena, dítě převlečené za vitamín pomáhalo druhým. Rozhodně nedoporučuji klasické honičky, kdy chycené dítě musí opustit herní prostor. Varianta se záchranou je naprosto ideální, jelikož už během hry se děti učí tomu, že když nám někdo pomůže, tak se cítíme dobře, následně v roli vitamínu pochopí, že s jeho záchranou udělá radost druhým. U činnosti „Pocitové zrcadlo“ měly děti problém rozeznat smutek od hněvu, pocit překvapení neuměly pojmenovat.

8. DEN PROJEKTU (STŘEDA)

Cíl:

- Uvědomit si, že pociťovat hněv/vtek/zlost je naprosto normální.

Náplň dne:

Přivítání, společná rekapitulace předešlého příběhu, pohybová hra: „Vzteklá honička“ – inspirace ze hry Zlostná baba (zdroj: Eva Svobodová), píseň s pohybem: „Šla Nanyňka do zelí“, diskuse v komunitním kruhu.

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny.

Po svolávací písničce jsme se posadili do komunitního kruhu, kde jsme společnými silami zrekapitulovali předešlý příběh. Po rekapitulaci příběhu jsem dětem řekla: „*Když vás někdo naštvě, tak můžete cítit velký vztek*“. Pak jsem jim sdělila, kdy naposledy jsem byla rozzlobená já – „*Já se zlobila, když jsem přišla k autu a zjistila jsem, že mi ho někdo naboural*“ - aby pochopily, že tato emoce je naprosto přirozená, jen je velice důležité ji umět ovládat. Potom jsem se zeptala, jestli také někdy cítily zlost. Poslala jsem bambulku a kdo chtěl, tak mohl odpovědět. Byly vyřčeny například tyto odpovědi: „*Já jsem se zlobil, když mi mamka slíbila, že půjdeme na pohár, a nakonec jsme nešli.*“, „*Já se zlobím na ségru, protože mě furt provokuje.*“, „*Moje sestřička se někdy vzteká a pláče a pak jí tatka říká přestaň.*“, „*Když mi mamka s tátkou nechtějí koupit něco dobrého, tak se na ně zlobím a někdy i brečím.*“, „*Mamka se zlobí, když mám v pokojíku borčus.*“, „*Já si nepamatuji, kdy jsem se zlobila, ale brečela jsem, když mi nešla namalovat dvojka.*“

Na konci diskuse jsem dětem řekla, že cítit zlost a vztek je tedy naprosto normální a zahráli jsme si hru „Vzteklá honička“. *Chycený byl pojmenován jako Vzteklnín/Vzteklnina, přestal běhat a vyvztekal se tak, jak ho napadlo. Pak vstal a honil děti on.* Upozornila jsem děti na bezpečnost. Nejdříve jsem začala já, abych dětem ukázala, jak se umím vztekat a pak jsem začala honit ostatní děti.

Po pohybové hře jsme si zazpívali píseň: „Šla Nanyňka do zelí“, zpěv jsme propojili s pohybem. Děti písničku znaly a zpívaly se mnou. Pro úspěch jsme si ji zazpívali ještě jednou. Potom jsme se posadili do kruhu, kde jsem dětem položila otázky: „*O čem se v*

písničky zpívá?“, „Jak se Nanyňka cítila?“, „Jak se cítil Pepíček?“. Byly vyřčeny například tyto odpovědi: „Jak Pepíček rozšlapal Nanyňce košíček.“, „Pepíček jí zničil košíček.“, „Byla smutná a dělala na něj ty, ty, ty.“, „Zlobila se na něj, protože jí zničil ten košíček.“, „Málem pukla, jak se na něj zlobila.“, „To nevím, jak se cítil.“, „Asi mu to bylo jedno.“

Reflexe:

Při rekapitulaci příběhu si děti ihned vzpomněly na radu, kterou dostal Adam od své maminky a prosily, ať si to zase zkusíme, což jsem vřele uvítala. Dále jsem pokládala pomocné otázky typu: „Co přál Adámek Hugovi?“, „Bylo to hezké přání?“. Líbilo se mi, jak děti dokázaly otevřeně mluvit o tom, proč byly rozzlobené, často si tuto emoci pletly se smutkem. Ale v podstatě se u dětí vztek prolíná s pláčem, tak proč ne. U pohybové hry: „Vzteklá honička“ se děti spíše smály, takže cíl hry „vybití vzteku“ nebyl přímo splněn, ale věřím, že nějaká nahromaděná energie se z dětí ven dostala. Písnička parádně podtrhla probíranou emoci.

9. DEN PROJEKTU (PONDĚLÍ)

Cíl:

- Vyhodnotit jaké chování nám udělá příjemné dny ve školce i mimo ni;
- Spolupracovat s ostatními, domluvit se.

Náplň dne:

Přivítání, předčítání 4. příběhu: „Jak se dělá hezký den“ (Příloha č. 1), činnost: „Jak se cítíme“ (zdroj: Barevné kamínky - Jak se cítíme), (Příloha č. 8).

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny.

Po svolávací písničky jsme se posadili do komunitního kruhu a začala jsem předčítat čtvrtý příběh s názvem „Jak se dělá hezký den“. Děti bedlivě poslouchaly. Zaskočila je situace, kdy Honzík vytrhnul Hugovi časopis z ruky a chtěl mu ho spláchnout do záchodu. Všechny děti zhodnotily, že to od Honzíka nebylo vůbec pěkné. Dokázaly se velice dobře vcítit do Huga a zmínily všechny možné varianty, proč mohl plakat. Jakmile

jsme se v příběhu dostali k části, kde paní učitelka s dětmi učila Adámka jejich třídní písničku, zeptala jsem se dětí, jestli si ji také zkusíme zazpívat. Nadšeně souhlasily. Pak jsme se opět posadili a pokračovala jsem ve čtení příběhu. Dostali jsme se k tomu, co bychom měli udělat pro to, abychom měli ve školce „pěkné dny“ a děti vymyslely spoustu zajímavých nápadů.

Potom jsem děti rozdělila do čtyř skupin po šesti, každá skupina dostala balíček 14 obrázků, které znázorňovaly sedm mimických projevů a nálad chlapců a děvčat. Popisovala jsem různé emoce, například: „*Chlapeček pláče, protože ho bolí zub.*“ a děti se ve skupině domlouvaly, který z obrázků to je.

Reflexe:

Velice mile mě překvapilo, že děti nikdy nikomu nic zlého nepřály, naopak říkaly přání, která byla velice pěkná, například: „*Já jsem přál Kryštofovi, ať už není nemocný a přijde sem za mnou.*“, „*Já jsem si jednou přál, abych se nepotopil, táta mě hodil do bazénu a spadnul mi jeden rukávek.*“. V části, kde Honzík vytrhl Hugovi časopis z ruky, bylo dle jejich výrazů vidět, že je to hodně zaskočilo a zajímalo je, jak bude příběh pokračovat dál. Zkouška třídní písničky děti trochu rozhýbala, což bylo vítané. U vymýšlení nápadů, co bychom měli udělat, aby nám ve školce bylo pěkně se děti často opakovaly. Ale ve finále byly řečeny naprosto všechny zásadní věci. Určování obrázků dělalo dětem občas problémy, pletly si vystrašený/překvapený a smutný/naštvaný.

10. DEN PROJEKTU (STŘEDA)

Cíl:

- Vyjadřovat radost pomocí výtvarných a pohybových činností.

Náplň dne:

Přivítání, společná rekapitulace předešlého příběhu, PH: „Na radost“ (zdroj: Hana Švejdrová), malba radosti (Příloha č. 9).

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny.

Po svolávací písničce jsme se posadili do komunitního kruhu, kde jsme si zrekapitulovali předešlý příběh. Děti si ihned vzpomněly na incident mezi Honzíkem a Hugem. Velice mě potěšilo, když samy dokázaly spojit Hugův pláč s Honzíkovým chováním. Pak už si nemohly na nic vzpomenout, tak jsem jim položila pomocnou otázku: „*S čím potřebovala paní učitelka poradit? Co si zapisovala na papírek?*“, a to si ihned vzpomněly a začaly říkat například: „*No přece to...no, aby se nám ve školce líbilo.*“, „*Jak se máme a nemáme chovat.*“, „*Že se kamarádi nemají bouchat, štípat, kousat a taky nadávat.*“, „*A taky, že si máme půjčovat hračky a být na sebe hodný.*“

Po rekapitulaci příběhu jsem dětem řekla: „*Mám velkou radost, že jste vymyslely tolik nápadů, jak se ve školce chovat, aby nám tu bylo dobře.*“. Tím jsem navázala na pohybovou hru, kde jsme vytvořili kruh a vybrala jsem 5 dětí, které představovaly „Radost“ uprostřed kruhu. Děti v kruhu se chytily za ruce a pomalu se roztáčely. Do pohybu se dala i „Radost“, která chodila různými cestami uprostřed kruhu za doprovodu básničky: „*Radost chodí z města k městu, nevynechá žádnou cestu. Kde jsou lidé laskaví, tam se radost zastaví.*“. Poté si děti představující „Radost“ vytáhly z obvodu kruhu kamaráda, se kterým se chytily za ruce a za rytmického doprovodu (tleskání) ostatních dětí si užily radost v rytmu říkadla: „Hopsasa, hopsasa, už se to natřásá, hopsasa, hopsasa, hopsasa HEJ!“.

Po pohybové hře jsem řekla: „*Teď jste si zkusily, jaké to je udělat někomu radost a my si tu radost zkusíme i namalovat, souhlasíte?*“. Děti souhlasily. Na stole jsem měla rozložené barvy, ze kterých děti vybíraly barvy „veselé“. Jakmile jsme je oddělili od barev „smutných“, tak jsem dětem řekla, že jestli chtějí, tak si můžou zavřít oči a zavzpomínat na něco, co jim udělalo radost, co je rozesmálo a pak tu svoji radost pomocí barviček namalovat. K malbě jsem jim pustila hudbu, která podporovala radostnou náladu: hrálo: Elo elo veselo (Štístko a Poupěnka), Smíšek (Míša Růžičková), Nonsense Song (Charlie Chaplin).

Reflexe:

Vybírání veselých barev nedělalo dětem žádné potíže, ale došlo k menšímu konfliktu, kdy se jedna dívka dohadovala s chlapcem, že modrá barva není veselá, ale smutná. Chvilí jsem je pozorovala a čekala, zda si tento konflikt dokážou vyřešit bez mé pomoci, nakonec jsem k nim přistoupila a řekla: „*Vidím, že se nedokážete dohodnout na tom,*

zda je modrá barva veselá, nebo smutná. Pro Tebe, Tamarko, veselá není, ale pro Románka, ano." Konflikt byl vyřešen. Hudba jako doprovod byla opravdu dobrá volba, všimla jsem si, že se u ní děti různě pokrucují, mají úsměv na rtech a zapáleně tvoří svoji „radost“.

11. DEN PROJEKTU (PONDĚLÍ)

Cíl:

- Vyjádření svých vlastních pocitů.

Náplň dne:

Přivítání, předčítání 5. příběhu: „Jóóó a nééé“ (Příloha č. 1), činnost: „Cesta přátelství“ (Příloha č. 10).

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny.

Po svolávací písničce jsme se posadili do komunitního kruhu a děti už velice dobře věděly, že budu číst další příběh, tentokrát s názvem „Jóóó a nééé“. Jakmile jsem se dočetla k části, kdy paní učitelka třikrát zatleskala, zvedla palec nahoru a zakřičela „Super!“, tak děti reagovaly, že to také takhle dělám, ale ještě říkám „Tlesk, plesk, lusk, jo“. Pak jsme si zkusili stejnou hru, jako hrála paní učitelka Magda s dětmi. Vymýšlela jsem různé situace a chování a děti měly určit, zda se to může nebo nemůže dělat (například: „Můžu do někoho schválně strčit.“, „Můžu pomáhat druhým.“, „Můžu se někomu smát.“). Udělala jsem to s menší obměnou, aby se děti trochu rozhýbaly. V rytmu bubnování pochodovaly/pobíhaly po herně a jakmile jsem přestala bubnovat, vyřkla jsem dané chování a děti na něj zareagovaly (v případě správného chování tleskaly a řekly ANO, v případě špatného chování dupaly a řekly NE).

Po příběhu jsme si s dětmi vytvořily „Cestu přátelství“, kdy děti utvořily dvě řady a stouply si čelem k sobě. Kdo chtěl, tak mohl vzniklou uličkou projít, nikoho jsem nenutila, bylo to čistě na jejich rozhodnutí. Procházejícímu dítěti měly ostatní říkat, proč ho mají rády, co se jim na něm líbí a pokud někdo nevěděl co má říct, tak mohl

procházejícího jen pohladit. Po činnosti jsme si sedli do kroužku, kde proběhla krátká reflexe.

Reflexe:

V určování, zda je dané chování správné, nebo není, si děti vedly moc dobře. Jeden chlapec mě překvapil, když u „Můžu se někomu smát“ zatleskal a řekl ANO. Děti se začaly rozčilovat a říkat, že to není hezké se někomu smát, tak jsem se snažila děti ztišit a chlapce jsem se zeptala, zda by nám chtěl říct, proč si to myslí. Svoji odpověď moc krásně obhájil: *„Můžu se někomu smát, když třeba dělá hlouposti nebo říká něco srandovního. Můj tatka říká vtipy a všichni se pak smějou.“* To byla naprosto úžasná odpověď. Během činnosti „Cesta přátelství“ panovala ve třídě atmosféra, která se velice těžko popisuje. Na paní učitelce jsem viděla, že je opravdu dojatá a stejný pocit jsem měla i já, a to jsem znala děti jen pár dnů. Činnosti se účastnily všechny děti. Když jsem dětem vysvětlila, co můžou procházejícímu kamarádovi říkat, tak se jedna dívka zeptala: *„A můžeme říct třeba ahoj?“*, což jsem vřele uvítala. Překvapilo mě, kolik dětí se spontánně začalo s procházejícími dětmi objímat (a to dokonce i chlapci), také docházelo ke spontánnímu pusinkování. Na jednoho chlapce se vrhly zároveň dvě dívky a začaly ho objímat a pusinkovat, ale všimla jsem si, že se mu to vůbec nelíbí, tak jsem ihned zareagovala: *„Holčičky, všimla jsem si, že se Mareček mračí, asi mu to objímání a pusinkování není moc příjemné.“* Dívky pochopily, že ho mají pustit. Dle výrazu v dětských obličejích si troufám říct, že se jim tato činnost opravdu líbila, ale chtěla jsem si svoji domněnku ještě potvrdit. Proto jsme se po činnosti posadili do kruhu a zeptala jsem se: *„Jak jste se cítily, když jste procházely uličkou? Líbilo se vám, co kamarádi říkali?“*. Všechny děti, kromě zmiňovaného chlapce měly kladné odpovědi, všem se líbilo, co jim kamarádi říkali. Například: *„Ty jsi můj nejlepší kamarád.“* I paní učitelka mi řekla, že se tato činnost opravdu povedla, a že ji překvapilo, kolik dětí řeklo tak hezká slova i těm, se kterými si téměř nehrají. I přesto, že byla činnost zdlouhavá, tak děti vydržely čekat, až na ně přijde řada.

12. DEN PROJEKTU (STŘEDA)

Cíl:

- Navodit u dětí pocit, že právě i ony jsou součástí celku, rozvoj radosti i v hudebně pohybové oblasti.

Náplň dne:

Přivítání, společná rekapitulace předešlého příběhu, činnost: použití obrázků z malby radosti – „Výstava obrazů“ (prohlídka obrázků, komunitní kruh: „Mám radost, když...“), činnost: „Legrační chůze“ (zdroj: 6×25 her, Penny Warner), píseň: „Když máš radost a víš o tom, zatleskej“ (zdroj: Metodika osobnosti a sociální výchovy, 2015), (Příloha č. 11).

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny.

Po svolávací písničce jsme se posadili do komunitního kruhu, kde jsme zrekapitulovali předešlý příběh. Děti si ihned vzpomněly na tleskání a volání ANO a na dupání a volání NE, takže jsem se jich zeptala, proč jsme tohle dělali? Naprosto přesně věděly, že jsme tleskali a říkali ANO, když se něco může dělat a dupali jsme a říkali NE, když se něco dělat nemá. Pomocnými otázkami jsem jim pomohla poskládat začátek příběhu – „*Proč nemohl Adámek dospát rána?*“, „*Na koho se šla podívat paní učitelka se skoro všemi dětmi?*“, „*Těšil se Adámek do školky?*“, „*Co postavil z Lega?*“.

Po rekapitulaci příběhu jsem doprostřed kruhu rozložila obrázky z činnosti: „Malba radosti“ a řekla jsem dětem: „*Právě jsme se ocitli na velké výstavě obrazů, která se jmenuje „Naše radost“ a tahle krásná výstava vznikla jen díky vám*“. Pak jsem děti vyzvala k tomu, aby si stoupily, libovolně mezi obrazy procházely a prohlížely si je. Jakmile měly obrázky prohlédnuté, tak jsem jim řekla, že si můžou zkusit najít ten jejich obrázek, vzít si ho do ruky a posadit se s ním. Kdo nemohl svůj obrázek najít, pomohla jsem mu (na zadní straně byly podepsané). Potom jsme se posadili do komunitního kruhu, kde jsem použila bambulku a řekla jsem dětem větu, kterou měly doplnit: „*Mám radost, když...*“. Nejdříve jsem začala já: „*Mám radost, když tu s vámi můžu být*.“ a poslala jsem bambulku dál, děti řekly například toto: „*Mám radost, když jdeme s mamkou do JumpAreny, tam jsou trampolíny a je tam velká legrace*.“, „*Já mám*

radost, když si se mnou mamka hraje.“, „Já mám radost, když si se mnou Lenička hraje.“, „Já mám radost, když je sranda.“, „Když se směju.“, „Mám radost, když si hraju nebo kreslím.“

Jakmile dojela bambulka zpět ke mně, tak jsem obešla děti, abych si od nich vybrala výkresy. Zeptala jsem se, jak vypadá legrační chůze a vyzvala jsem je k tomu, aby tu legrační chůzi zkusily po mně opakovat. Nejdříve jsem chodila tak, že jsem měla nohy hodně od sebe, potom těsně u sebe, s „gumovými“ nohama. Nakonec jsem se dětí zeptala, zda ještě někdo z nich vymyslí nějakou legrační chůzi (kdo držel bambulku, tak mohl legrační chůzi předvádět). Přihlásilo se hned několik dětí, takže si bambulku mezi sebou postupně předaly. Po ukončení činnosti jsem začala zpívat písničku „Když máš radost a víš o tom, zatleskej“.

Reflexe:

Výstava obrazů byla opravdu krásná, viděla jsem spokojené výrazy v dětských tvářičkách a myslím si, že je potěšilo, že právě i ten jejich obraz byl součástí výstavy. Překvapilo mě, kolik dětí si svůj obrázek poznalo. V komunitním kruhu se zapojily všechny děti, některé odpovědi se opakovaly, ale to je naprosto v pořádku. U činnosti „Legrační chůze“ jsme si užili opravdu spoustu zábavy. Děti vymyslely ještě tyto obměny - chůze po patách, chůze po špičkách, chůze, u které se nezvedala chodidla od země, chůze po všech čtyřech, atd. Píseň děti sice už slyšely, ale nepamatovaly si text, a tak jsem je motivovala, alespoň k tleskání. Moc se jim líbila a pro úspěch ji chtěly zazpívat ještě jednou. Přání jsem jim splnila, ale udělala jsem malou obměnu - místo tleskání jsme dupali.

13. DEN PROJEKTU (PONDĚLÍ)

Cíl:

- Rozvíjení vnímání pocitů druhých, uvědomění si pocitu strachu.

Náplň dne:

Privítání, předčítání 6. příběhu: „Každý má své místo“ (Příloha č. 1), PH: „Tající kra“, reflexe.

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny.

Po svolávací písničce jsme se posadili do komunitního kruhu, kde jsem předčítala šestý příběh s názvem „Každý má své místo“. V příběhu jsme se dostaly k situaci, kdy si Adámek vybíral místo u stolečku, protože to byl jeho první den, kdy s dětmi obědval. Jenže kamkoli si sednul, tak někdo přiběhl a začal křičet, ať jde pryč, že je to jeho místo. Když jsem se zeptala, jak se Adámek asi cítil, tak se naprosto všechny děti do Adámka dokázaly vcítit a zmiňovaly pocity strachu, dále, že se cítil špatně, nebo že se mu chce brečet. Když se pro Adámka místo našlo a Kuba souhlasil s tím, že si Adámek může sednout mezi něj a Zuzanku, tak si s Kubou paní učitelka plácla, což jsme v kruhu také zkusili. Na konci příběhu jsme diskutovali nad tím, zda také každý z nich má nějaké své místo, jak ve školce, tak doma.

Po přečtení příběhu jsem rozložila prostěradlo, které znázorňovalo ledovou kru a motivovala jsem děti tím, že jsou to Eskymáci na Severním pólu, kde se poslední dobou hodně otepluje a kvůli oteplování tají ledové kry. Za doprovodu hudby pobíhaly po herně a jakmile hudba přestala hrát, tak musely co nejrychleji vběhnout na prostěradlo (ledovou kru), aby se zachránily. Každé kolo ledová kra tála a tím pádem bylo pro Eskymáky těžké se zachránit.

Na konci hry jsem děti pomocí svolávací písničky situovala do kruhu, kde jsme udělali reflexi, jak se při pohybové hře cítily, když kra tála a místa ubývalo.

Reflexe:

Udělalo mi obrovskou radost, že se děti dokázaly vcítit do Adámkových pocitů. Plácnutí v kruhu mělo u dětí velký úspěch, nejdříve jsem si plácla s holčičkou po mé pravé straně a postupně se plácnutí předávalo dál. Když jsem se dostala k tomu, zda také mají nějaké své místo ve školce a doma, tak se rozeběhly ke svému místu u stolečku, aby mi ukázaly, kde sedí. Na jiné místo nemohly přijít, a tak jsem položila pomocnou otázku: „*Myslíte si, že máte své vlastní místo třeba v umývárně?*“. Zde děti zmiňovaly záchod či umyvadlo. Řekla jsem, že každý z nich má v umývárně svůj vlastní ručník, kam by se jiné děti neměly utírat. Dále jsem je navedla na jejich místo v šatně. Došli jsme k závěru, že každý z nich má ve školce kousek svého místa. Hledání vlastního místa v

domácím prostředí dalo dětem také zabrat, nejčastěji byl zmiňován pokojíček. Nejvíce se mi líbila odpověď „Všude“. U pohybové hry: „Tající kra“ mi nešlo o to, aby děti postupně vypadávaly a někdo z nich vyhrál, ale spíše o to, aby se snažily spolupracovat a vzájemně si vypomáhat. Překvapilo mě, že nikdo z nich neměl tendenci kamarády vystrkávat z ledové kry, dokonce vymyslely i to, že když se k sobě hodně namáčkou, tak se jich na ledovou kru vejde mnohem více. U posledního kola této hry, kdy se jedné dívce na ledovou kru vešla pouze jedna noha, mě velice potěšilo, když ji přidržovala dvojice dívek, aby kamarádka nespadla. Záměrně jsem po této hře vyzvala děti k reflexi, zajímalo mě, jak se cítily, když ledová kra čím dál tím víc tála a místa ubývalo. Odpovídaly například: „*To bylo teda něco.*“, „*Bála jsem se, že se tam už nevejdu.*“, „*Já se taky bála.*“, „*Mně se to nelíbilo, protože mi někdo stál na noze.*“, „*Měla jsem strach, protože jsem se tam málem nevešla.*“, „*Byla to legrace.*“.

A jelikož spousta dětí zmínila, že se bály, tak jsem jim na konci reflexe řekla, že se nějak takhle cítil i Adámek, když si neměl u stolečku kam sednout, také se bál.

14. DEN PROJEKTU (STŘEDA)

Cíl:

Chovat se citlivě a ohleduplně k druhým.

Náplň dne:

Přivítání, společná rekapitulace předešlého příběhu, masáž: „Na kuchaře“, činnost: „Fén“, relaxace: „Pohoupeme svého plyšového kamaráda“ (Příloha č. 12).

Průběh dne:

Uvítací rituál proběhl stejně jako předešlé dny, poprosila jsem děti, aby si do komunitního kruhu přinesly své plyšové kamarády.

Společnými silami jsme zrekapitulovali předešlý příběh. Děti si vzpomněly na Adámka, který byl smutný, protože neměl své místo u stolečku.

Poté jsme si zahráli na kuchaře. Zůstali jsme sedět v kruhu, ale natočili jsme se tak, abychom před sebou měli záda svého kamaráda, na kterých jsme vařily; očistili jsme vál (rukama jsme přejížděli po zádech), nasypali jsme mouku (špetkový úchop),

rozklepli jsme vejce (ťukání hřbetem ruky), solili (jemné ťukání), hnětli těsto (masáž zad), dali do trouby (plácáme oběma rukama).

Plyšáci se nám od těsta umazali, tak jsme jim umyli a vydrbali kožíšky (předvádění pohybů) a následně vysušili fénem, plyšáky jsme položili doprostřed kruhu a foukali jsme na ně, nejdříve studeným vzduchem (dlouhý výdech, jako při pískání), poté teplým vzduchem (jako, když si zahříváme ruce) a pak jsme pustili fén na nejvyšší rychlost (chytili jsme se za ruce a točili se dokola různou rychlostí).

Po rušné části jsem děti poprosila, aby si přinesly své plyšové kamarády, potom jsem pustila relaxační hudbu a řekla: *„Teď se s našimi plyšovými kamarády přeneseme na jedno moc příjemné místo, kde nás nikdo nebude rušit, kdo chce, tak si může lehnout na záda, na břicho si položit svého plyšáka a klidně i zavřít oči“*, děti pomalá hudba velice překvapila (melodie klavíru a flétny doprovázena šploucháním vln), ihned si začaly lehat a pokládat plyšáka na břicho, hudbu jsem prokládala svými procítěnými a pomalými slovy, kde jsem jim říkala: *„Ležíte v měkoučkém písku, nad vámi svítí sluníčko, které vás příjemně zahřívá, slyšíte šplouchání vln...“*, díky tomu, jak děti dýchaly, tak se jim plyšáci na bříškách houpali, jako lodička na vlnách. Na konci relaxace jsem dětem řekla, že kdo chce, tak si může pomaličku sednout a kdo si ještě sedat nechce, tak může odpočívat. Jakmile se posadily všechny děti, tak jsme utvořili kruh a zeptala jsem se, jak se při relaxaci cítily: *„Cítíte se dobře, ta písnička byla jako ukolébavka.“*, *„Já jsem málem usnula.“*, *„Mně se to moc líbilo a taky jsem skoro usnula.“*, *„A já jsem spala.“*, *„Já jsem takový odpočatý, to bylo jako u moře.“*

Reflexe:

U masáže „Na kuchaře“ neměl nikdo problém s osobním kontaktem, u této činnosti šlo především o to, aby děti dané úkony prováděly s citem. Činnost „Fén“ se dětem velice líbila, prioritním záměrem bylo rozvinout empatii, plyšákům se nelíbilo, že jsou špinaví, tak jsme je umyli a vysušili fénem. Při relaxaci jsem si všimla, že některé děti ležely na boku, respektovala jsem jejich polohu a neměla jsem potřebu je upozorňovat na to, že mají ležet na zádech. Na paní učitelce jsem viděla, že je mile překvapena (nebála bych se tvrdit, že dokonce i dojatá). Po činnosti mi řekla, že takovouto relaxaci bude zařazovat častěji, jelikož se u ní dokázaly uklidnit i ty hyperaktivnější děti. Reflexe dětí mě potěšila, všechny popsaly své pocity jako příjemné.

2.5 ZÁVĚREČNÁ EVALUACE

Výstupy, které uvádím v úvodu praktické části, se naplnily. Děti jsou schopny identifikovat své pocity a sdělit je druhým. Dle odpovědí, které jsem během příběhů dostávala, jsem vyzorovala, že se dokážou velice dobře vcítit do pocitů druhého, to jsem si i několikrát ověřila při doplňkových činnostech. Funguje to především v situacích, se kterými mají děti zkušenost, a jim samotným se někdy něco podobného stalo. U některých dětí přetrvává zaměňování pocitu smutku s hněvem a zaměňování strachu s překvapením (u obrázkového materiálu). Většina dětí neměla problém s vyjádřením svého názoru již v počátku projektu, některé děti potřebovaly o trochu víc času, aby ztratily ostych a sdělily svůj názor. Domnívám se, že k tomu napomohl můj přístup, jelikož jsem žádnou odpověď nekritizovala a všechny jsem brala jako správné. Všimla jsem si, že některé děti udělaly během projektu ohromný pokrok, byly mnohem klidnější než v začátcích projektu, což může být ovlivněno tím, že mě už o něco lépe znaly. Dále jsem si všimla, že se mezi dětmi prohloubila důvěra, neměly problém půjčit svého plyšového kamaráda někomu druhému, v začátcích projektu svoji hračku sice půjčily, ale neustále sledovaly, co se s ní děje. Nejvíce mě potěšilo, když jsem několikrát byla svědkem toho, že se děti uměly ubránit pouhým vyřčením: „*Nedělej mi to, mně se to nelíbí!*“, místo toho, aby na toho druhého fyzicky zaútočily. Dále mě potěšila dívka, která ze začátku projektu byla pouhým pozorovatelem, ale pak ztratila ostych a začala se bez problému do činností zapojovat. Obdivuji dětskou otevřenost, kdy dokázaly sdělit své pocity před druhými. I když se děti znají od prvních dnů, co poprvé nastoupily do mateřské školy, tak si myslím, že díky tomuto projektu měly možnost se poznat i z jiné strany. Snažila jsem se, aby své pocity prožily co nejvíce způsoby (jak po pohybové stránce, hudební, tak i výtvarné). Příběhy jsem vyprávěla v komunitním kruhu, jelikož si myslím, že právě tam se děti nejvíce soustředí, a hlavně je tam prostor pro diskusi.

Rozhovor s paní učitelkou

Sledujete u dětí, že využívají v běžném životě v MŠ některé dovednosti, které si v projektu osvojily?

Ráda bych zde zmínila, že se nadále snaží udržovat přátelské vztahy a chovají se k sobě citlivěji. Věřím, že významnou roli v této změně hrají činnosti, které si díky projektu společně prožily. Obzvláště činnosti, které byly zaměřeny na kamarádské vztahy a na prosociální chování. Prosociální chování mě potěšilo zejména u jednoho chlapce, který se zastal druhého, když si chtěl s partou kluků zahrát fotbal, ale ti ho mezi sebe nechtěli, až na tohoto jednoho. Báječně se mu podařilo kluky přemluvit, a nakonec si fotbal společně zahráli. To mě opravdu zahřálo u srdíčka, musela jsem za nimi dojít a říct, že mi udělali velikou radost. I na nich jsem viděla, že je moje pochvala potěšila. Toto gesto oceňuji úplně nejvíce. Dále si některé děti osvojily frázi: „Nedělej mi to, mně se to nelíbí“.

Pozorujete u dětí nějakou proměnu jednak v tom, jak si poradí s vlastními emocemi, ale také, jak vnímají emoce druhých dětí?

Určitě udělaly obrovský pokrok v tom, že si více všímají výrazů v obličeji, nedávno se mě jedna dívka zeptala: „*Proč se mračíte, vy jste smutná?*“ Ihned jsem ji ubezpečila, že smutná nejsem, že jsem pouze zamyšlená. V projektu se často dělaly činnosti, kde se s mimikou pracovalo, takže věřím, že i díky tomuto jsou mnohem vnímavější a citlivější k výrazům lidské tváře. Empatické chování jsem zaznamenala hned několikrát, například když jsem jedné dívce měřila teplotu, tak jí kamarádka přinesla kapesníčky, protože viděla, že pláče. Nebo při pohybové hře, kdy jeden chlapec strčil do dívky, která upadla, pohladil ji a řekl, že jí nechtěl strčit.

Jak jsou schopné řešit emočně náročné situace ve třídě MŠ?

Když se zaměřím konkrétně na konflikty mezi dětmi, tak bych řekla, že je mezi sebou řeší mnohem lépe. A budu se opakovat v tom, že se některé děti naučily frázi: „*Nedělej mi to, mně se to nelíbí*“, která ve většině případů zabere. Nejsem si vědoma, jaké jiné emočně náročné situace by děti ve třídě mohly řešit. S kolegyní se snažíme podporovat emočně vřelé prostředí, kde je respektující přístup samozřejmostí, takže si myslím, že u nás nevznikají žádné stresové situace, kterým by děti musely čelit.

2.6 ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Ve svém výzkumu jsem se snažila získat co nejvíce informací z průběhu realizace projektu a nyní se pokusím shrnout získané informace a odpovědět na jednotlivé otázky.

- První výzkumná otázka se týkala toho, zda příběhy dokážou děti zaujmout. Jelikož se příběhy odehrávají v prostředí, které děti velice dobře znají (třída mateřské školy), tak děti naprosto uchvátily, dychtivě poslouchaly a dle výrazu v jejich tvářích jsem poznala, že se vžívají do děje. Děti na mé otázky aktivně odpovídaly. Ve skupině dětí vyčnívala menší skupina chlapců, která občas měla jiné zájmy (pošťuchovat se mezi sebou), jakmile jsem si všimla snížené pozornosti, tak jsem při práci s příběhem pracovala se svým hlasem, příběh jsem o něco více prožívala, díky čemu jsem získala zpět jejich pozornost. To, že příběhy děti zaujaly, jsem si potvrdila i tím, když se při našem posledním dnu u loučení jedna holčička zeptala, jestli jim ještě někdy přijdu říct, jak to v té školce bylo dál.
- Druhá výzkumná otázka se týkala toho, jak se vyvíjejí odpovědi dětí v průběhu práce s příběhy. Vzhledem k vyššímu věku dětí (5–7 let) byly odpovědi zajímavé již v samotných začátcích, disponovaly velice dobrou komunikační schopností, nicméně jsem v prvních příbězích volila jednodušší otázky, u kterých se mohly zbavit ostychu při mluvení před ostatními.

U dětí, které měly problémy s prezentováním svých názorů před ostatními, jsem vyzorovala postupné zlepšení, domnívám se, že to bylo převážně tím, že jsem je neopravovala a všechny odpovědi jsem brala jako správné, což nejspíše tyto děti ujistilo v tom, že se nemusí bát jakkoli odpovědět. Veliký pokrok udělala dívka, která byla první čtyři dny pouhým pozorovatelem, pátý den se aktivně zapojila do všech činností, včetně komunitního kruhu.

Hned v prvním příběhu mě překvapilo, že se nikdo z dětí nedokázal vcítit do Adámkova úmyslu, kdy své plačící sestřičce podal špinavého koníka. Myslela jsem si, že jeho úmysl (aby přestala plakat) pochopí, ale všechny děti odpověděly, že to udělal špatně. Na konci projektu jsem se k tomuto prvnímu příběhu vrátila ještě jednou, motivovala jsem děti tím, že ne všechny děti tu první den byly, a tak si

připomeneme, jak to vlastně s tím Adámkem bylo, než nastoupil do mateřské školy. S radostí mohu konstatovat, že odpovědi byly z větší části úplně jiné než první den, kdy jsme tento příběh četli. Děti se do Adámka dokázaly vcítit a s odpověďmi šly více do hloubky, 11 dětí odpovědělo, že to udělal špatně, 7 dětí pochopilo Adámkův úmysl a odpovědělo, že chtěl, aby sestřička přestala plakat, některé děti dodaly, že měl nějak koníka očistit nebo požádat maminku, aby ho očistila. A u 5 dětí byly odpovědi neutrální, buď řekly, že to správně nebylo, ale pochopily, proč to udělal, nebo řekly návrh, co měl udělat. Znamená to, že děti se výrazně posunuly v schopnosti vnímat a pochopit chování druhých a v řešení situací. Všechny děti dokázaly zhodnotit správné a špatné chování ve hrách, které jsme spolu hrály.

- Třetí výzkumná otázka zkoumala, v čem jsou rizika a slabé stránky projektu. Tento projekt byl vhodný právě pro tuto věkovou skupinu (5–7 let), určitě by se dal použít i pro mladší děti (4–5 let), jen bych některé činnosti obměnila nebo vyměnila za jiné, které by byly vhodnější k jejich věkovým schopnostem.

Slabou stránku projektu jsem vycítla například u „Veselé relaxace“, kdy jsem přišla na to, že kvůli tělesné proporci nejsou schopny utvořit jeden velký kruh, takže jsem změnila pravidla a udělaly jsme 3 menší kruhy, příště by to šlo udělat i tak, že děti vytvoří dvojice, ve kterých se vystřídají.

Rizika mohou nastat, pokud paní učitelka zvolí nevhodnou motivaci a nesrozumitelně sdělí pravidla, ale to jsou rizika všech činností v mateřské škole.

Paní učitelka nemusí působit autenticky a děti vycítí, že ji činnost nebaví, což nese riziko v tom, že se nebudou chtít do činnosti zapojit.

- Čtvrtá výzkumná otázka zjišťovala, v čem jsou silné stránky projektu. Jak už jsem zmiňovala u první výzkumné otázky, tak veliký přínos vidím právě v tom, že se příběhy odehrávají v prostředí, které děti velice dobře znají (třída mateřské školy). Příběhy obsahují otázky, které děti motivují k uvědomění a zamyšlení se nad svými pocity, o kterých mají možnost mluvit. Dále otázky rozvíjí schopnost empatie.

Velikou výhodou vidím v tom, že se otázky prolínají dějem, myslím si, že je to

mnohem lepší varianta, než když jsou až na úplném konci příběhu, jelikož děti mnohem lépe udrží pozornost, jsou aktivnější a lépe tu určitou situaci či emoci procítí, než když se na to budeme ptát až na konci příběhu.

Líbí se mi, že je v příbězích spousta momentů, kdy se děti můžou stát přímými aktéry (například příběh „To mi nedělej“, kde jsem doprostřed kruhu postavila postavičku supermana a společně jsme si zkusily říct a pohybově ztvárnit „Hugo, to mi nedělej!“), jelikož danou situaci přímo prožijí.

Ověření metodického postupu.

Činnosti a hry jsou sestaveny tak, aby co nejvíce doplňovaly aktuální příběh, díky tomu procítí danou situaci či emoci i jinými způsoby (zpěvem, malbou, dramatizací, ...).

Další silnou stránkou je to, že jsme si každou středu zrekapitulovali pondělní příběh, když pominu, že si u tohoto děti rozvíjely čtenářskou pregramotnost, komunikační schopnosti a paměť, tak velkým přínosem bylo zejména to, že když někdo z dětí v pondělí chyběl, tak jsme mu tímto mohly příběh převyprávět.

Nezařazovala jsem žádné soutěživé hry, ale hry převážně prožitkové a kooperativní.

- Pátá výzkumná otázka zkoumala, zda bude metodika užití příběhů funkční.

Na základě zkušeností z realizace doporučuji následující postup pro práci s příběhy:

1. Každý příběh potřebuje na realizaci minimálně 2 dny. V prvním dnu se s příběhem děti setkají, ve druhém, případně v dalších dnech příběh opakovat a doplňovat dalšími aktivitami.
2. Příběhy doplňovat hrami s prosociálním akcentem a aktivitami založenými na prožitkovém učení, které vedou k hlubšímu pochopení situace.
3. Doporučuji opakovat i hry a dát dětem možnost si vybrat, kterou ze známých her v další dny, hry zařadíme do pohybových chviliek či pobytu venku.
4. K příběhům je možné se vracet, stejně jako jsem to udělala já s prvním příběhem, je možný návrat ke kterémukoliv z nich, podle situace ve třídě.

5. Při četbě příběhů je dobré používat i neverbální komunikaci, obzvláště mimiku, gestiku a práci s hlasem, jelikož děti mnohem lépe vtáhneme do samotného děje a zároveň díky naší mimice vidí, jak se postavy z příběhů v určitých situacích asi tváří.
6. Po přečtení příběhu je dobré se zaměřit na jednu situaci, kde určitá postava pociťovala nějakou emoci a díky ní navázat na následující činnosti, kde se bude daná emoce prožívat.
7. Nezařazovat soutěživé hry, ale hry na podporu prosociálního chování, kde mají možnost pocítit jak je příjemné, když jim někdo pomůže.
8. Nezesměšňovat, ale respektovat odpovědi dětí, jelikož i ty méně komunikativní postupem času ztratí ostych z prezentování svých názorů před ostatními.
9. Doporučuji v komunitním kruhu zavést rituál předávání určitého předmětu, který opravňuje žáka k tomu, aby mluvil a ostatní děti mu naslouchaly, jelikož se děti nepřekřikují při zodpovídání otázek, které se v příbězích objevují.
10. Při činnostech vnímat pocity dětí a v případě potřeby je pozastavit či ukončit, jelikož ne všechny typy činností mohou být pro určité děti příjemné, zejména ty, které jsou kontaktní.
11. Vřele doporučuji posadit děti do komunitního kruhu a určitou činnost reflektovat - Jak ses cítil? Bylo ti to příjemné? A proč? Díky tomuto můžou ostatní děti pochopit, že ne všem se líbí to, co jim, a naopak.
12. Dále doporučuji, aby si děti přinesly svého oblíbeného plyšáka, kterého nenásilnou formou vtáhneme do projektu, je součástí různých her a činností, děti s ním mohou odpočívat na lehátku a půjčovat ho svým kamarádům, díky čemu si prohlubují důvěru k druhým.

ZÁVĚR

Abych mohla tuto problematiku prozkoumat do hloubky, rozhodla jsem se pro akční výzkum realizovaný v prostředí konkrétní mateřské školy, jehož výsledky jsou přímo přenositelné do praxe. Výzkum jsem prováděla od 4. listopadu 2019 do 26. února 2020 vždy v pondělí a ve středu. Toto rozložení dnů jsem volila záměrně. Důvodem byl den volna mezi příběhem a činnostmi. Děti tak měly čas na upevnění toho, co se předešlý (pondělní) den dozvěděly. Středa nám sloužila k zopakování příběhu, což přineslo hodně pozitiv. Nejen k rozvoji čtenářské pregramotnosti, komunikační schopnosti a paměti, ale také k převyprávění dětem, které v pondělí nebyly přítomny. Dále jsme ho doplnili pohybovou hrou či činností, která měla s příběhem něco společného (téma kamarádství, pocit radosti/smutku/strachu apod.).

Před zahájením projektu jsem měla obavy, zda mě děti přijmou, jestli se budou chtít do činností zapojovat a spolupracovat, jelikož jsem je vůbec neznala a nevěděla jsem, co od nich mohu očekávat. Ale už na samotném počátku realizace mi spadl kámen ze srdce, jelikož se vyvrátilo vše, z čeho jsem měla strach.

Pro správný vývoj emoční inteligence je velice důležité děti v této oblasti podporovat i nadále. Není nutné dělat přesně ty činnosti, které uvádím ve svém projektu, ale emoční inteligence se dá rozvíjet kdykoli během dne a při jakékoliv příležitosti. Proto je nesmírně důležité, aby si paní učitelky (tím myslím úplně všechny) uvědomily, že se děti učí i samotnou nápodobou, takže je velice přínosné být pro děti správným vzorem v tom, jak se mají chovat k druhým (jak řešit konflikty - křikem/efektivní komunikací, jak reagovat na pocity a potřeby druhých - vcítit se do nich/jsou nám lhostejné, ...).

Během mého působení ve třídě jsem velmi citlivě vnímala i atmosféru, která zde panovala. S čistým svědomím mohu říci, že obě paní učitelky vytváří opravdu příjemné prostředí, které na děti velice dobře působí. Troufám si tvrdit, že je to převážně tím, že paní učitelky projevují opravdový zájem o děti, rády si je vyslechnou. I paní učitelky si mezi sebou velice dobře rozumí, což se odráží na celkové interakci mezi všemi zúčastněnými.

Cíl praktické části byl splněn. Projekt jsem naplánovala, realizovala a evaluovala, tedy ověřila v praxi v mateřské škole. V této podobě či obdobných úpravách jej považuji za

dobře realizovatelný v mateřské škole. Ověřeny byly i příběhy a metodické postupy, které budou součástí publikace, která vyjde v roce 2021 v nakladatelství PORTÁL. Podle mé zkušenosti jsou v praxi velmi dobře realizovatelné, děti jim rozumí a velmi je zajímají.

V příloze jsou vloženy fotografie, které jsem při realizaci projektu pořídila, a všechny realizované příběhy včetně autentických odpovědí dětí.

Vypracování bakalářské práce na toto téma bylo pro mě velmi poučné a obohacující, rozšířila jsem si znalosti v oblasti emoční inteligence a pootevřela dvířka k tomu, jak děti v této oblasti hravě rozvíjet. Budu ráda, pokud bude můj projekt inspirovat někoho dalšího k vytvoření podobného projektu a v budoucnu k práci s vznikající publikací, jejíž ověření bylo součástí této bakalářské práce.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- 1) Akční výzkum ve škole | Časopis Pedagogika ISSN 0031-3815 (Print), ISSN 2336-2189 [online]. *Webové prezentace zaměstnanců UK PedF - SIT poskytuje prostor pro Vaše webové prezentace* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=1942&lang=cs>
- 2) GOLEMAN, Daniel. *Emoční inteligence*. Praha: Metafora, 2011, 315 s. ISBN 978-80-7359-334-6.
- 3) GOLEMAN, Daniel. *Emoční inteligence: Proč může být emoční inteligence důležitější než IQ*. Praha: Columbus, 1997, 315 s. ISBN 80-85928-48-5.
- 4) HARTL, Pavel, Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- 5) HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004, 312 s. ISBN 80-7178-803-1.
- 6) LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- 7) Metodika osobnosti a sociální výchovy. *Když máš radost a víš o tom*. In: Inkluzivní škola. cz [online]. Brno, 2015 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/osv_metodika_-_zs_a_ms_krenova_brno.pdf
- 8) Montessori pohybová školička. *Když jsi kamarád*. In: Facebook [online]. 2014 [cit. 2020-4-20]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/184242318902/posts/10152677008678903/>
- 9) NAKONEČNÝ, Milan. *Emoce*. Praha: Triton, 2012, 501 s. ISBN 978-80-7387-614-2.
- 10) NAKONEČNÝ, Milan. *Lidské Emoce*. 1. vydání. Praha: Academia, 2000, 335 s. ISBN 80-200-0763-6.7.
- 11) PFEFFER, Simone. *Rozvíjíme emoce dětí: praktická příručka pro mateřské školy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 112 s. ISBN 80-7178-764-7.
- 12) Pöthe, Peter. *Emoční poruchy v dětství a dospívání: psychoanalytický přístup*. 1.

- vydání. Praha: Grada, 2008. 160 s. ISBN 978-80-247-2131-6.
- 13) PREKOPOVÁ, Jiřina. *Aby láska v rodinách proudila*. Praha: Monika Vadasová - Elšíková, 2012, 199 s. ISBN 978-80-904991-0-2.
 - 14) PROCHÁZKOVÁ, Ivana, Jitka Ševčíková a Michaela Tilton. *S láskou i rozumem: využijte emoční inteligenci ve výchově*. 1. vydání. Brno: CPRESS, 2015, 223 s. ISBN 978-80-264-0809-3.10.
 - 15) PŘIKRYLOVÁ, Milada. *Barevné kamínky: Jak se cítíme*. Plus s.r.o., 2007.
 - 16) ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2006, 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
 - 17) SHAPIRO, Lawrence E. *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. 3. vydání. Praha: Portál, 2009, 272 s. ISBN 978-80-7367-648-3.
 - 18) STUHLÍKOVÁ, Iva. *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál, 2002, 227 s. ISBN 80-7178-553-9.
 - 19) SVOBODOVÁ, Eva. *Hry v mateřské škole 2017: [přednáška]*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. [cit.2017-10-7]
 - 20) SVOBODOVÁ, Eva, Miroslava HOVJACKÁ, Markéta KUBECOVÁ a Michaela KUKAČKOVÁ. *Rozvíjíme city, vůli, sebepojetí a komunikaci dětí*. Praha: Raabe, 2015, 124 s. ISBN 978-80-7496-189-2.
 - 21) SVOBODOVÁ, Eva. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2007. ISBN 80-86307-39-5.
 - 22) ŠVEJDOVÁ, Hana. *Dramatické hry v MŠ II 2019: [přednáška]*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. [cit.2019-4-1]
 - 23) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
 - 24) WARNER, Penny. *6x25 her rozvíjejících schopnosti a dovednosti dítěte*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005, 170 s. ISBN 80-7178-902-X.
 - 25) WHARAM, Jane. *Emoční inteligence: cesta do středu sebe sama*. 1. vydání. Praha: Práh, 2014, 198 s. ISBN 978-80-7252-542-3.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Příběhy

Příloha č. 2 Piktogram: naše vítání

Příloha č. 3 Nahoru, dolu

Příloha č. 4 Veselá relaxace

Příloha č. 5 Smutný, veselý

Příloha č. 6 Pavučina přátelství

Příloha č. 7 Když jsi kamarád

Příloha č. 8 Jak se cítíme

Příloha č. 9 Malba radosti

Příloha č. 10 Cesta přátelství

Příloha č. 11 Když máš radost a víš o tom, zatleskej

Příloha č. 12 Pohoupeme svého plyšového kamaráda

Příloha č. 1 Příběhy

1. Je dobré chodit do školky

„Mami, proč nejsou na písku žádné děti?“ zeptal se Adam maminky, když vezl kočárek kolem pískoviště. Vzal si s sebou pro jistotu do batůžku dvě auta a koníka. Ale na písku nikdo nebyl, jen dvě maminky s kočárky. Maminka se s nimi pozdravila a dala do řeči. Na Adama a jeho otázku maminka zapoměla. Adam smutně koukal na pískoviště. Vyndal z batůžku autíčka a koníka, chvíli si s nimi jezdil po prkně u pískoviště a pak je zase schoval. To není žádná hra, když tu nikdo není, pomyslel si Adam a půjčil si od maminky kočárek s Kačenkou. Veze ho po cestě v parku a říká si: „Kdyby tu tak byla Zuzanka, s tou bych si hrál třeba i na koňskou farmu.“ To je Zuzanky nejoblíbenější hra. Adam vozí s auty pro koně trávu a Zuzanka o koně pečuje. Češe je a krmí. Někdy jim postaví stáj z klacíků.

Otázka: *Děti, co myslíte, kdo to může být ta Zuzanka?*

Odpovědi dětí: „Sestřička.“ (16×), „Sestřenice.“ (1×), „Kamarádka.“ (5×), jedna holčička nechtěla odpovědět.

Příběh: Už aby byla Kačenka velká jako Zuzanka. Půjčil bych jí koníka, a to by byla jiná hra. Jenže Kačenka jen leží, spí a jí. Anebo brečí. A to právě začala. Adam sáhl do batůžku pro koníka. Je trochu od písku, ale to nevadí. Dal ho Kačence do ruky a ta ho okamžitě začala cucat.

Otázka: *Udělal to Adam správně, že dal miminku Kačence koníka? Proč?*

Odpovědi dětí: Všech 23 dětí odpovědělo, že to udělal špatně, mimo jiné odpovídaly například takto: „Ne, protože je od písku a děti nemůžou cucat hračky od písku, v tom písku můžou být bacily.“, „Ne, protože se může udusit.“, „Může tam být něco, co nemůže miminko jíst a bylo by mu špatně.“, „Může z toho blinkat, takže to neudělal dobře.“, „Ne, protože ho kousala a měla písek v puse.“, „Ne, protože by ho ožušlala.“

Příběh: Maminka se rozloučila s kamarádkami a chvátá za Adamem: „Adame, cos to udělal? Ten koník je špinavý, to chceš, aby Kačenku bolelo břicho?“ zlobí se maminka.

„Ty máš ale nápady. Za rok půjdeš do školy a ty děláš takové hlouposti. Už bys měl mít rozum.“ Adama to mamčinu zlobení mrzí. Určitě nechce, aby Kačenku bolelo břicho. Chtěl jen, aby nebrečela.

„Já nechci, aby Kačenku bolelo břicho! Já chci, aby už byla velká!“

„No, to si budeš muset ještě počkat!“ odsekla maminka odpověď. Jdou a mlčí.

„Mami, proč nebyly na pískovišti děti?“

„Protože už skončily prázdniny. Děti jsou ve škole nebo ve školce.“

„A proč já nejsem ve škole?“

„Správně bys měl být v mateřské škole, ale řekli jsme si s tatínkem, že tě necháme ještě rok doma, abys nemusel ráno brzo vstávat. Když jsem doma s Kačenkou.“

Otázka: *Má někdo z vás mladšího sourozence?*

Odpovědi dětí: Zde jsem se nejdříve ujistila, zda ví, kdo je to sourozenec. Pouze 3 děti odpověděly, že mají mladšího sourozence, zbylých 19 dětí má buď starší sourozence, nebo to jsou jedináčci, 1 holčička odmítla odpovědět. Odpovědi zazněly například takové: *„Já mám Kristýnku a Kubíka, to je mladší sestřička a bratříček.“*, *„Já mám sestřičku Justýnku a teď už chodí do jesličkové třídy.“*, *„Mamka mi řekla, že má v břichu miminko a s taťkou šli do nemocnice, aby ho z břicha vyndali, mamka tam bude jednou spát a pak se už zase vrátí a budeme se mazlíčkovat.“*

Příběh: *„A Zuzanka chodí do mateřské školy?“*

„Ano, už několik let.“

„Ale já chci taky chodit do školky. Já nejsem mimino jako Kačenka!“ Adamovi se nahrnuly slzy do očí. Jestli maminka řekne, že to nejde, tak se určitě rozbřečí.

Maminka přemýšlí a Adamovi začínají téct slzy po tvářích.

„No, asi by to neměl být problém,“ řekla nakonec maminka a Adam vyskočil do výšky.

„Hurá, jupí! Půjdu za Zuzankou. To je super!“

Otázka: *Jaké to bylo, když ty jsi šel poprvé do školky? Těšil/a ses? Jestli si to nepamatuješ, můžeš se zeptat doma maminky nebo tatínka.*

Odpovědi dětí: 15 dětí odpovědělo, že si to nepamatují, 4 děti měly první den ve

školce bez slziček, 3 děti odpověděly, že plakaly, 1 holčička odpovědět nechtěla. „*Já si to nepamatuju, to je už dlouhá doba.*“, „*Já si to nepamatuju, ale Justýnku jo.*“ – A chtěl bys nám říct, jaké to bylo s Justýnkou, když šla poprvé do školky? „*Vůbec nic moc neříkala, neplakala, neradovala se, ale pak začala brečet, že do školky nechce, že chce mamku.*“, „*Já, když jsem poprvé byla ve školce, tak jsme poprvé tančily. A těšila jsem se tam, protože jsem si tam mohla dlouho hrát a mohla jsem rozdávat bonbony.*“, „*Já jsem měl ve školce brášku a ten bráška chodil už do soviček nebo do medvídků, takže jsem se nemusela vůbec ničeho bát, když přišel zase po spinkání dolů.*“, „*Já jsem šel do třídy s Adámkem a asi jsem nebrečel.*“, „*Já měla vykřičený hlásek, protože jsem hodně brečela.*“, „*Taky jsem hodně brečela, protože jsem chtěla maminku.*“, „*Já jsem byl takový nervózní, ale nebrečel jsem.*“, „*Já byla v jiný školce a furt jsem tam brečela, protože se mi tam nelíbila paní učitelka.*“

2. Co viděla Julinka ve školce

„*Dnes tu Adame, zůstaneš jenom na malou chvílku,*“ řekl tatínek, když v šatně pomáhal Adamovi s převlékáním. „*Až maminka nakrmí Kačenku, tak si pro tebe přijde.*“

Do šatny přišla paní v modré sukni. Podala tatínkovi ruku a usmála se na Adama. „*Ahoj Adame, už se tu na tebe všichni těšíme. Já jsem paní učitelka Magda a představím ti své nové kamarády.*“

Otázka: *Co myslíte, kam přišel Adam?*

Odpovědi dětí: Všech 22 dětí poznalo, že přišel do školky: „*Do školky.*“, „*Do školky, do školky, vid’?*“

Otázka: *Jak se asi Adam cítil? Jak mu bylo?*

Odpovědi dětí: 19 dětí odpovědělo, že se cítil dobře, pouze 3 děti odpověděly, že se cítil špatně/nedobře: „*Dobře, protože se mu tam líbilo.*“, „*Dobře mu bylo...nebo ne? Asi jo, dobře.*“, „*Dobře, protože měla hezký jméno, ta paní učitelka.*“, „*Nedobře.*“, „*Špatně.*“

Příběh: A najednou stál Adam ve velké místnosti plné hraček a dětí. Měl nové bačkorky a v náručí tiskl medvěda Julinku. Rozhlížel se kolem sebe. Na koberci si stavěli dva kluci hrad z dřevěných kostek. Kousek od nich si holčičky postavily ohrady pro koníky a pasou je na kobercové louce. Dva kluci a jedna holčička si skákali na trampolíně a několik dětí sedělo kolem stolu s barvami a papíry.

Otázka: *Co ještě mohl Adam ve školce vidět?*

Odpovědi dětí: „*Jak si děti hrajou.*“ (tato odpověď zazněla 5×), „*Mohly dělat to, že si házou s míčem.*“, „*Jak si holčičky hrají v kuchyňce.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*Že si tam třeba nějaké holčičky vzaly šaty a tancovaly.*“, „*Jak si děti hrají s kuželkami.*“, „*Hráli si s legem.*“, „*Mohly si hrát s letadly.*“, „*Jak si zpívají.*“, „*Hračky a papíry.*“, „*Jak si holčičky stavěly domy.*“, „*Jak si kluci stavěli velký vlak.*“, „*Jak si holky stavěly ohrádku pro koníky.*“, „*Autíčka, plyšáčky a ještě asi barvy.*“, „*Koberce.*“, „*Paní učitelku.*“, „*Jak si děti povídají.*“

Příběh: V kuchyňce Adam zahlédl další dvě holčičky, jak vyndávají nádobí z poličky, třetí upravovala peřinky v kočárku. Když zvedla hlavu, poznal Adam Zuzanku. Hned na ni zamával a Zuzanka odložila kočárek a přiběhla k Adamovi a paní učitelce. Chytila Adama za ruku. „*Jéje,*“ usmála se paní učitelka. „*To je dobře, Adame, že tu máš už kamarádku. Budete si spolu hrát?*“ Adam a Zuzanka přikývli a Zuzanka odvedla Adama do kuchyňky. „*Ohlídáš mi Madlenku?*“ zeptala se. „*Uvařím jí oběd.*“ Adam si vzal kočárek. K panence Madlence posadil medvěda Julinku a vydal se na prohlídku třídy. Houpal kočárkem stejně, jako to dělá maminka, když uspává Kačenku. A obdivoval velká auta, a co jich tu je! U zdi objevil opravdový ponk s kladívky, pilkou, hřebíky a dřevěnými špalíky. Musí vyzkoušet, jestli ta pila řeže. Zastavil se u akvária s rybičkami. Stálo na okně a rybičky se proháněly mezi kameny a rostlinami na dně. Byly krásně barevné a Adam zvedl Julinku z kočárku, aby je také viděla. V tom do něj zezadu někdo strčil. Adam jen taktak, že nepadl hlavou na akvárium. Zachránila ho Julinka, která náraz udržela. „*Adámek, mazánek,*“ posmíval se hlas za Adamem. „*Vozí si kočárek!*“ Adam se otočil a za ním stál Hugo. V ruce měl pistoli z lega a řekl: „*Já jsem policajt a zastřelím tě. A toho medvěda taky.*“

Otázka: *Proč se Hugo Adamovi posmíval?*

Odpovědi dětí: „Protože ho neměl rád.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Protože vozil holčičí věci.“, „Protože vozil kočárek.“ (tato odpověď zazněla 12×), „Protože měl Julinku v kočárku, ale to přece nevadí.“, „Protože je zlej.“ (tato odpověď zazněla 4×), „Protože ho chtěl zastřelit a toho medvídka taky.“ (tato odpověď zazněla 2×)

Otázka: *Mohou kluci vozit kočárek? A hrát si s medvědem? A přinést si ho do školky?*

Odpovědi dětí: 9 dětí pohotově odpovědělo, že si kluci s kočárkem hrát nemůžou, proti medvídkovi nikdo nic nenamítal, 1 chlapec odpověděl, že je to divné a zbylých 12 dětí v tom problém nevidělo: „Né.“, „S kočárkem ne, ale s medvídkem jo.“, „S medvídkem jo, ale s kočárkem ne, nejsou to přeci holky.“, „Je to divný.“, „Můžou, jestli chtějí.“, „Jo, kluci si můžou hrát s holčičíma hračkama a holky s klučičíma.“

Otázka: *Už se ti někdy někdo posmíval? Jaké to je?*

Odpovědi dětí: 4 děti se svěřily s tím, že se jim už někdo posmíval, ostatních 18 dětí nemělo s posmíváním zkušenost: „Jó, bylo to ošklivý.“, „Mně se posmívala ségra a nebylo to vůbec hezký.“, „Jó, bylo to ošklivý.“, „Pěta se mi smál, že mám na bříšku hovínko, ale to je znamínko. Nelíbilo se mi to.“, „Ne.“

Příběh: Hugo namířil pistoli na Julinku, ale to neměl dělat. Adam po Hugovi skočil, pistoli mu vytrhl z ruky a praštil s ní o zem. Pistole se rozpadla na lego kostičky.

Otázka: *Co myslíte, udělal to Adam správně, že rozbil Hugovi pistoli? Proč?*

Odpovědi dětí: 21 dětí odpovědělo, že to Adámek udělal dobře, pouze 1 odpověď byla, že to dobře neudělal: „Jó, aspoň zachránil toho méďu.“, „Udělal to správně, taky bych mu tu pistoli rozbil.“, „Jo, protože chtěl zastřelit Julinku.“, „Ne, protože zlé věci se neoplácí, ale hezké ano.“

Příběh: „Hugo, prosím, posbírej to lego, začneme uklízet,“ Požádala Huga paní učitelka a obrátila se na Adama. „Tak jak se ti tu líbí, Adame? Hugo je také tvůj kamarád, vid’?“ „Není,“ odpověděl Adam bez rozmýšlení. „Hugo není můj kamarád. Nemám ho rád.“

Paní učitelce se ztratil úsměv z tváře. „*To je ale škoda. Co s tím budeme dělat, Julinko?*“ zeptala se medvěda, ale ten jí neodpověděl.

Otázka: *Proč neměl Adam Huga rád?*

Odpovědi dětí: „*Protože ho strčil.*“, „*Choval se nehezky.*“, „*A hlavně, protože chtěl střílet po jeho medvídkovi.*“, „*Protože ho zlobil.*“, „*Protože byl zlej.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*Protože zlobil tu Julinku.*“, „*Protože ho chtěl zastřelit.*“, „*Protože na něj mířil tou pistolí.*“, „*Protože říkal, že zastřelí jeho medvídku.*“ (tato odpověď zazněla 6×), „*Protože ho chtěl zastřelit a taky toho medvídku.*“, „*Protože se mu posmíval.*“ (tato odpověď zazněla 4×), „*Neměl ho rád, protože se nechoval pěkně.*“

Otázka: *Musím být s každým kamarád?*

Odpovědi dětí: 15 dětí odpovědělo, že se musíme s každým kamarádit, 2 odpovědi byly neutrální, 5 dětí odpovědělo, že nemusíme: „*Jó.*“ (tato odpověď zazněla 11×), „*Jo, musím být s každým kamarád.*“ (tato odpověď zazněla 2×), „*Musíme se kamarádit.*“, „*Jo, musíme se s každým kamarádit, jinak to není hezké.*“, „*Kamarádit se je hezký.*“, „*Já se kamarádím s holkama, ale s klukama moc ne.*“, „*Nemusíme.*“ (tato odpověď zazněla 4×), „*Nemusím, protože když nechci, tak prostě nechci.*“

Otázka: *S kým se nechci kamarádit?*

Odpovědi dětí: „*S tím zlým.*“, „*Kdo mě bouchá.*“ (tato odpověď zazněla 7×), „*S tím, kdo mě bouchá a strká.*“, „*A taky, kdo kouše a štípe.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*S tím, kdo říká fuj, ty máš ošklivý účes a oblečení nebo fuj, ty jsi hnusná.*“, „*Nechci se kamarádit s někým, kdo zlobí a neposlouchá paní učitelku.*“, „*Kdo mluví sprostě.*“, „*S tím, kdo říká sprostá slova a odmlouvá.*“, „*S tím, kdo žaluje.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*Kdo se naparuje.*“, „*Já se nechci kamarádit s klukama, protože zlobí.*“, „*Já se nechci kamarádit s tím, kdo říká, že mám všechno špinavý a hnusný.*“

Otázka: *S kým se chci kamarádit?*

Odpovědi dětí: „*S tím, kdo je hodný.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*Kdo si se mnou hraje.*“ (tato odpověď zazněla 5×), „*S tím, kdo mě nebouchá, neštípe, nekouše, netahá*

za vlasy.“, „S tím, kdo mi půjčuje hračky.“, „Kdo nežaluje.“, „S tím, kdo mě nebouchá.“ (tato odpověď zazněla 8×), „Já se chci kamarádit s holkama, protože máme svou partu.“, „Já se chci kamarádit s Leničkou a Aničkou.“, „Karolínka občas říká sprostý slova, ale stejně s ní chci kamarádit.“

Otázka: *Co bych měl/a říct tomu, kdo mi ubližuje?*

Odpovědi dětí: „Vrátit mu to.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Taky mu to udělat.“, „Hele nech toho, mně se to nelíbí, já to řeknu paní učitelce.“, „Říct to paní učitelce.“ (tato odpověď zazněla 6×), „Jdi pryč.“, „Třeba říct přestaň nebo nech toho.“, „Au, to bolí.“, „Nedělej to.“ (tato odpověď zazněla 7×), „Já to říkám paní učitelce, oni pak říkají, že to dělat nebudou, ale stejně to dělají.“, „Říct to paní učitelce a ona ho posadí ke stolečku.“

3. To mi nedělej

„Tak, jak se těšíš na zítra do školky?“ zeptala se maminka Adama, když mu přišla dát pusku před spaním. „Asi netěším,“ odpověděl popravdě Adam. Maminka si k němu sedla na postel a drbala mu záda. To má Adam moc rád. „Kdyby tam nebyl Hugo, tak bych se těšil. Třeba Hugo nepřijde. Třeba bude stonat!“ Tahle myšlenka se Adamovi líbila. Klidně, ať Huga bolí v krku, když je takový zlý a chtěl zastřelit Julinku. „To není moc pěkné přání,“ zamyslela se maminka. „Přát kamarádovi, aby byl nemocný, to je nějaké divné, nemyslíš?“ „Hugo není můj kamarád!“ zamračil se Adam.

Otázka: *Proč Adam řekl, že Hugo není jeho kamarád?*

Odpovědi dětí: „Protože na něj mířil pistolí.“ (tato odpověď zazněla 4×), „Protože chtěl zastřelit tu jeho Julinku.“ (tato odpověď zazněla 11×), „Strčil ho.“, „Protože ho nemá rád.“, „Protože je zlobivej.“ (tato odpověď zazněla 3×), „Protože se mu smál, že vozí kočárek.“, „Hugo byl zlej.“, „Protože se Adámkovi posmíval.“ (tato odpověď zazněla 2×)

Otázka: *Jak se pozná, kdo je kamarád a kdo ne?*

Odpovědi dětí: „Poznáme to tak, že na nás kamarád není zlej a že je na nás hodnej a že si spolu hodně hrajeme.“, „Kamaráda poznáme, že nám nic zlého nedělá.“, „Že nám nekrade bonbonky ze skříňky.“, „Kamarád se pozná, že nás nemlátí a nekope do nás.“,

„Kamarád se pozná, že se nám nebude posmívat.“, „Kamarád se pozná, že jsme kamarádi od malička a že se známe a neboucháme se.“, „Kamarád se pozná tak, že nás neštípe.“, „Kamarád se pozná tak, že když nás strčí, tak by se mělo říct promiň.“, „Kamarád nám nekopne do něčeho, co postavíme, třeba do hradu z lega.“, „Já poznám kamaráda tak, že si se mnou hraje.“ (tato odpověď zazněla 6×), „Kamaráda poznám tak, že když do mě někdo bouchá, tak mě zachrání.“, „Kamarád se pozná tak, že se nestrkáme, a přitom se neposmíváme a taky, že se potkáme a pak si budeme spolu hrát a neboří nám bábovičky.“, „Kamarád se pozná tak, že si půjčujeme hračky.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Kamarád se pozná tak, že nekope, neštípá, nestrká a že si s námi pořád hraje.“, „Kamarád se pozná tak, že třeba někomu nebere hračky.“, „Pozná se, že ti to řekne.“, „Že spolu jdeme za ruce na vycházce.“, „Neříká, ty máš hnusný tričko, ty máš hnusný obrázek.“

Příběh: *„A proč?“ divila se maminka. „Přece jste si spolu hráli na písku!“ „Protože chtěl zastřelit Julinku!“ a Adam vyprávěl mamince, co se ve školce přihodilo.*

Otázka: *Uměli bychom to vyprávět také? Kdo by to chtěl zkusit? (opakování příběhu)*

Odpovědi dětí: *„Ten Hugo chtěl zastřelit Julinku a pak do Adámka strčil, ale Julinka zachránila to akvárium.“, „Taky se Hugo vysmíval Adámkovi, že vozí holčičí kočárek.“, „Posmíval se mu a mířil na Adámka a na Julinku pistolí.“, „Ale ta pistole nebyla opravdivá, byla z lega.“*

Příběh: *„Tak to je mi líto, že jsi měl ve školce takové nepěkné přivítání,“ řekla maminka. „A myslíš si, že by to Hugo doopravdy udělal?“ „To asi ne,“ zamyslel se Adam, „on to říkal jen jako. Měl pistoli z lega a ta přece nestřílí.“ „Taky si to myslím“, řekla maminka. „A jestli chceš, tak ti něco poradím.“ Adam poradit chtěl. Sedl si v posteli, aby tu radu lépe slyšel. „Až ti bude chtít někdo něco udělat, tak si takhle stoupni, dupni nohou a řekni: „To mi nedělej!“ Maminka vzala figurku supermana, jako že je to Hugo, postavila jí doprostřed pokoje, dala ruce v bok, namířila prstem na supermana, zamračila se a pak řekla hlasem, kterého se lekl i Adam: „Hugo, to mi nedělej!“ A krásně se na Adama usmála. „Chceš si to zkusit?“ Adam vyskočil z postele, postavil se*

vedle maminky, ukázal na supermana a řekl, nebo spíše trochu zapištěl: „Hugo, to mi nedělej!“ A začal se smát, až upadnul na koberec.

Otázka: Čemu se asi Adam smál, co mu na tom přišlo vtipného?

Odpovědi dětí: „Protože ten Hugo nebyl doopravdický, tak proto se smál.“, „Že si hráli na to, že je to ten Hugo.“, „Protože tam stál a říkal Hugo, to mi nedělej, tomu se smál.“, „Protože to říkal postavice.“ (tato odpověď zazněla 4×), „Protože to přeci nebyl doopravdický Hugo.“, „Smál se, protože to nebyl Hugo, ale superman.“, „Tomu, jak to říkal.“ (tato odpověď zazněla 3×), „Protože zapištěl.“, „Že takhle mluví.“ (tato odpověď zazněla 8×), „To, jak tam stál a říkal to tomu supermanovi.“, „Smál se, že takhle mluví a mluví tak i mamka.“, „Protože... protože, jak to dělal ten Adámek s tou figurkou.“

Příběh: „No, takhle bys Huga moc nepolekal,“ smála se maminka s ním. „Pojď, zkusíme to znova.“ A tak tam spolu stáli s rukama v bok, dívali se na supermana, dupali nohou a říkali: „Hugo, to mi nedělej!“ až přišel do pokojíku tatínek a celý udivený se ptal: „U nás je Hugo? A co vám vyvedl?“ A to už upadla smíchy na koberec i maminka.

4. Jak se dělá hezký den

Když přišel Adam do školy, byly tam už skoro všechny děti, jen Huga nebylo nikde vidět. Adama napadlo, jestli se nesplnilo jeho přání a Hugo opravdu neonemocněl.

Otázka: Už jste někdy někomu přáli něco špatného?

Odpovědi dětí: Všech 23 dětí se shodlo na tom, že nikdy nic špatného nikomu nepřály, 2 děti zmínily přání, která ovšem byla moc pěkná: „Já jsem přál Křištofovi, ať už není nemocný a přijde sem za mnou.“, „Já jsem si jednou přál, abych se nepotopil, táta mě hodil do bazénu a spadnul mi jeden rukávek.“

Příběh: A právě když začal přemýšlet o tom, že to od něj nebylo vůbec hezké, si takovou věc myslet, objevil se Hugo ve dveřích. Měl zavázaný palec a v druhé ruce si nesl nějaký časopis a ukazoval ho dětem. V tom přiběhl Honzík, časopis mu vytrhl z ruky, běhal s ním po herně a křičel: „Chyť si mě, chyť si mě! Nebo ti to hodím do

záchodu!“

Otázka: *Bylo to od Honzíka hezké?*

Odpovědi dětí: „Ne.“ (odpovědělo všech 25 dětí)

Příběh: Hugo se za Honzíkem rozběhl, ale pak se zastavil, koukl se na svůj palec a dal se do breku. To už ale Honzíka držela za rameno paní učitelka. „*Čípak je ten časopis, Honzíku?*“ zeptala se. „*Neviděla jsem, že by sis ho přinesl!*“ A co se stalo Hugovi, že pláče?... „*Hugo spadnul ze stromu a narazil si palec!*“ hlásil Honzík a podává Hugovi časopis. „*Aha, tak to musí být bolestivé, že ještě teď pláče,*“ pokývala hlavou paní učitelka Magda. „*Už to nebolí,*“ utřel si slzy Hugo, „*Ani u paní doktorky to nebolelo, a maminka mi koupila tenhle časopis s autama, že jsem vůbec nebrečel. A paní doktorka řekla, že nemám běhat, abych na ten palec neupadl znova. To by bolelo.*“ „*Hm, hm, to jsi měl štěstí, že sis jenom narazil palec, Hugo! Ale něčemu tu nerozumím, proč jsi tedy plakal, když tě to nebolelo?*“

Otázka: *Proč Hugo plakal, ví to někdo?*

Odpovědi dětí: „*Protože neměl běhat.*“, „*Protože ho bolel ten palec.*“, „*Protože s ním není kamarád.*“, „*On brečel, že na to zapomněl a neměl běhat.*“, „*Že mu kradl ten časopis.*“ (tato odpověď zazněla 10×), „*Protože to chtěl hodit do záchodu a bál se o něj.*“, „*On se možná bál, že ho ještě bolí ten palec.*“, „*Že mu ten časopis hodí do záchodu.*“ (tato odpověď zazněla 5×), „*On se mohl bát, že mu maminka vynadá, že ten časopis stál hodně penízků a že ho ztratil.*“, „*Protože se bál, že ho Honzík roztrhne.*“, „*Protože se bál, že mu to hodí do záchodu a pak by se maminka zlobila, kde ho má.*“, „*Že si narazil ten prst.*“

Příběh: Honzík mlčel a Hugo také nic neříkal. „*No, vy mi, jak vidím, neporadíte. Tak se pustíme do úklidu a třeba na to přijdeme později.*“ A paní učitelka podala Hugovi zvoneček, aby 3× zacinkal na znamení, že se bude uklízet. Hugo se toho úkolu zhostil zcela bravurně.

Když byly hračky uklizené, stoupla paní učitelka na koberec a zavolala na děti: „*Velké kolo uděláme, kamarády zavoláme, pojdte všichni, pojdte sem, ať si to dneska užijem!*“

Když se všechny děti v kruhu držely za ruce, řekla paní učitelka, že by bylo dobré, kdyby Adama naučily jejich třídní písničku. Děti se chytily za ruce a začaly zpívat:

*„Jsme tu spolu, kluci holky, jsme tu všichni, z naší školky,
budeme si spolu hrát, skákat, běhat, tancovat.*

*Dej mi ruku, dám ti svojí, když se spolu ruce spojí,
můžem kolo roztočit... pomaloučku zastavit.*

*Jsem tu já a ty jsi tady, chytíme se dohromady,
na sebe se usmějem, popřejem si pěkný den.“*

Písnička se Adamovi líbila, a hlavně se mu líbilo, když se paní učitelka zeptala, kolikrát chtějí kolo roztočit a děti křičely že 100× a paní učitelka řekla, že to by tedy nedala, ale že to můžou zkusit 2×, snad se jí nebude točit hlava. A tak se zatočili dvakrát dokola a vůbec se jim kruh neroztrhl. A to se Adam držel za jednu ruku se Zuzankou a za druhou s Honzíkem. Když si pak děti přály dobrý den, tak měl jeden druhého pohladit. Zuzanku Adam pohladil rád, ale hladit Honzíka se mu moc nechtělo.

Otázka: *Co myslíte, proč se mu nechtělo hladit Honzíka?*

Odpovědi dětí: *„Protože vzal ten časopis.“* (tato odpověď zazněla 11×), *„Protože s ním nekamarádí.“* (tato odpověď zazněla 3×), *„Protože ho nemá rád.“* (tato odpověď zazněla 6×), *„Protože se nechoval hezky, takhle se kamarádi nechovají.“*, *„Protože vzal ten časopis a nechtěl ho vrátit.“*, *„Byl zlej a říkal, chyt' si mě, chyt' si mě, ale on měl bolavý ten paleček.“*, *„Protože byl zlej, a teď s ním nekamarádí.“*, *„Protože sebral ten časopis a chtěl ho hodit do záchodu, a to se mu nelíbilo.“*

Příběh: Ale pak si řekl, že by se to třeba paní učitelce nelíbilo, kdyby Honzíka nepohladil, a tak ho trochu pohladil. Pak paní učitelka dětem řekla, aby si všichni sedli v kruhu na koberec, že se s nimi potřebuje poradit. Děti po ní zvědavě koukaly. Do kruhu za nimi přišel i Hugo, který se s nimi bál točit, aby se nebouchl do zavázaného palce.

„Víte, děti, mám docela velkou starost. Teď jsme se na sebe usmáli a popřáli i pěkný den, ale umíme my to vůbec, abychom tu měli pěkný den? Den bez slziček, který bychom si opravdu užili... Co bychom museli dělat, abychom měli opravdu pěkný den?“

Děti chvíli mlčely a pak řekla Zuzanka nesměle: „*Museli bychom být hodní...*“

„*Ó, to by byla krása, kdyby byli všichni hodní! To by se mi také líbilo, ale jak by to, Zuzanko, mělo vypadat, když by na sebe byli všichni hodní?*“ „Nesměl by nikdo zlobit,“ vyhrknul honem Toník. „Výborně, Toníku, ale ještě mi musíš poradit, jak se to dělá, nezlobit.“ „Hezky si hrát,“ vzpomněla si Zuzanka, „Nebrat si hračky!“ přidala Maruška, „A časopisy!“ vykřikl Hugo. „A také na nikoho nemířit pistolí,“ řekl trochu potichu Adam, ale Hugo ho dobře slyšel. „Počkejte, počkejte!“ zastavila je paní učitelka. „Vy máte spoustu nápadů. Já si to radši napíšu, abychom na nic nezapomněli.“

Otázka: *Co bys ještě přidal ty, aby paní učitelka zapsala. Co bychom měli udělat pro to, abychom měli ve školce pěkné dny?*

Odpovědi dětí: „*Neubližovat si a nechovat se k sobě jako nekamarádi, aby nám nikdo nebral hračky a aby nikdo nestrkal kamarády a nebouchal je.*“, „*Nebouchat kamarády.*“ (tato odpověď zazněla 6×), „*Nekřičet.*“, „*Když něco chceme, tak musíme poprosit a poděkovat.*“, „*Nestrkat, netahat za vlasy, ale taky nemluvit sprostě.*“, „*Aby děti nebraly hračky a nebořily si stavby.*“, „*Půjčovat si hračky.*“ (tato odpověď zazněla 5×), „*Být na sebe hodný.*“, „*Zeptat se paní učitelky, jestli si můžeme vzít nějakou knížku a prohlížet si ji.*“, „*Neběhat a taky být hodný a nebýt na nikoho zlobivý.*“, „*Když paní učitelka pustí písničku, tak nekřičet, abychom jí slyšeli.*“, „*Aby si děti daly pusinku.*“ „*Aby děti řekly ahoj, když půjdou domů.*“, „*Aby nebyl nikdo nemocný a nebylo málo dětí ve školce.*“, „*Nebrat si hračky a nic si nebrat, ani autíčka.*“, „*Na nikoho nestřílet pistolí.*“

5. Jóóó a nééé"

Ten den se ve školce už nic výjimečného nepříhodilo. Po svačině šli všichni na zahradu, Hugo seděl se svým bolavým palcem na lavičce a Adam si hrál se Zuzankou na pískovišti na koňskou farmu. A ještě na zahradu si pro Adama přišla maminka s kočárkem. Paní učitelka Magda a skoro všechny děti se šly podívat do kočárku na malou Kačenku. Ta měla zrovna dobrou náladu, usmívala se na ně a všichni byli nadšení. „*Takovou krásnou holčičku bych také chtěla,*“ řekla paní učitelka a Adam by hrdý, že má tak prima sestru. Ráno Adam nemohl dospat, protože se do mateřské školy moc těšil. Dneska tam totiž bude obědvat! Ráno popoháněl tatínka, aby tam byli brzo a stihnul si ještě hrát se

Zuzankou. Ale Zuzanka si hrála s Maruškou a Vendulkou v domečku a Adamovi se nechtělo tam s nimi sedět a poslouchat holčičí řeči, a tak si radši půjčil krabici s legem a dal se do stavby letadla. Letadla ho totiž naučil stavět táta, on je staví v práci, a tak to výborně umí. Za chvíli se kolem jeho letadla seběhlo několik kluků a všichni chtěli, aby je Adam naučil stavět také tak pěkná letadla. Postavili jich 5 a paní učitelka jim je dala na výstavu do šatny, aby rodiče viděli, jak jsou šikovní. Když uklidili a zazpívali písničku, sedli si všichni zase na koberec do kruhu. „*Vzpomínáte, o čem jsme si tu včera povídali? S čím jsem včera potřebovala poradit?*“

Otázka: *S čím paní učitelka potřebovala poradit?*

Odpovědi dětí: Téměř všechny děti věděly, s čím potřebovala paní učitelka pomoci: „*Jak se máme chovat, aby se nám ve školce líbilo.*“, „*No přeci s tím, co může dělat, třeba to půjčování hraček nebo že nemáme bouchat kamarády.*“

„*Ano, přesně. Jak to udělat, abychom měli spolu pěkný den. A vy jste mi poradili a navíc, to musím říct, jste to také udělali! Ani na zahradě, ani u oběda, dokonce ani odpoledne vůbec nikdo nebrečel, nikdo nikomu neubližoval, bylo nám tu spolu hezky. Já vám za to musím zatleskat a udělat Super!*“ A paní učitelka 3× tleskla, zvedla palce nahoru a zakřičela „*Super!*“ a pak to udělali všichni a moc se tomu smáli.

„*A já zase dneska potřebuji poradit. Včera jsem si napsala všechno, co jste říkali na papír, ale zapomněla jsem si tam napsat, jestli to můžu dělat, nebo ne. A tak se mi to pomotalo. Já vám to budu číst, a když to bude správně, řeknete „ANO“ a zatleskáte, jako že jsem dobrá, a když to bude špatně, řeknete „NÉÉÉ“ a zadupete, jakože ať to jde pryč, že to tu nechceme. Souhlasíte?*“ A paní učitelka četla: „*Můžu se hezky hrát!*“ a děti tleskaly a křičely „*ANÓÓ!*“ a pak „*Můžu brát dětem hračky.*“ A děti křičely „*NÉÉ!*“ a dupaly, aby to ošklivé chování zahnyly. Byla u toho spousta legrace, ale také musely přemýšlet. Když paní učitelka přečetla: „*Můžu sníst kamarádovi svačinu,*“ tak všichni dupali a křičeli *NÉÉ*, ale Maruška zatleskala a řekla *ANO*. Paní učitelka jí poprosila, aby vysvětlila, proč ona má takový názor a Maruška řekla, že jí svačiny ve školce nechutnají. Hlavně když je droždová pomazánka, tu že by dala komukoliv, kdo by na ní měl chuť. Jí se chce blinkat, jen si na ni vzpomene. Děti se smály, ale paní učitelka řekla „*Hm, to je*

vážná věc. Tak mi, Maruško slib, že až bude příště droždová pomazánka, připomeneš mi to, a já poprosím paní kuchařku, aby ti donesla suchý rohlík nebo chleba. Droždová pomazánka je moc zdravá a já ji mám ráda, ale aby ti z ní mělo být špatně, to by určitě nechtěla ani paní kuchařka.“

Tu hru si můžeme také vyzkoušet. Budu říkat, co se může ve školce dělat a vy mi na to odpovíte buď ANO a zatleskáte, anebo NĚ a zadupáte. Jsem zvědavá, nad čím se budeme muset zamyslet my!

„Můžu štípat kamarády?“ – NĚ

„Můžu vyplazovat jazyk na kamarády?“ – NĚ

„Můžu se smát nahlas?“ – ANO

„Můžu pomáhat druhým?“ – ANO

„Můžu jít na záchod, kdy se mi zachce?“ – ANO

„Když se mi nechce spát, tak můžu ležet a jenom odpočívat?“ – ANO

„Musím dojídat všechno jídlo?“ – ANO

„Můžu se někomu smát?“ – NĚ, ale jeden chlapec řekl ANO

„Můžu do někoho schválně strčit?“ – NĚ

6. Každý má své místo

Dneska bude Adam poprvé v mateřské škole na oběd a už se moc těší, protože maminka mu ráno přečetla, že k obědu bude rajská omáčka s těstovinami, a to je Adamovo oblíbené jídlo.

Otázka: Jaké je tvoje oblíbené jídlo?

Odpovědi dětí: „Taky rajská.“ (tato odpověď zazněla 5×), „Řízky.“, „Hranolky s masem.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Já mám rád pizzu.“ (tato odpověď zazněla 3×)

„Krupicová kaše.“, „Já mám rád všechno, ale nechutná mi ryba a špenát.“ „Těstoviny a knedlíky.“, „Já mám rád rajskou a svíčkovou.“, „Palačinky.“, „Nudle s mákem a taky řízek.“, „Kurbanátky.“, „Já mám rád zmrzku a čokoládu a všechny sladkosti.“ (podobná odpověď zazněla 6×)

Příběh: Když přišli ze zahrady, Adam si honem umyl ruce a usadil se ke stolu. Malé stolečky, na kterých si děti hrají, kreslí a svačí, spojila paní učitelka s paní kuchařkou v jeden veliký stůl Maruška s Toníkem na něj rozkládali prostírání, ubrousky a příbory. Paní kuchařka jim pomohla rozdat talíře na polévku a Adam pozoroval, jak jsou všichni šikovní, jak jim to jde od ruky, Pomyslel si: *Třeba taky budu někdy prostírat stůl. Musím si to doma zkusit, abych to taky tak pěkně uměl.*

Otázka: *Kdo umí prostřít stůl? Na kterou stranu talíře patří lžíce a nůž a na kterou vidlička? A k čemu slouží u stolu ubrousek?*

Odpovědi dětí: „*Já to umím.*“ (vykřikly všechny děti), „*Tady patří vidlička a tady nůž a lžíce.*“ – Ano, přesně tak.

Otázka: A víte, jak se ty strany jmenují?

Odpovědi dětí: „*Pravá a levá, na pravou se dává nůž a lžíce a na levou vidlička.*“

Otázka: *A k čemu slouží u stolu ubrousek?*

Odpovědi dětí: „*Abyste se mohla utřít, když budete mít špinavou pusu.*“, „*Na utření pusy.*“ (všechny děti to věděly)

Příběh: V tom se ke stolečku přiřítíl David a spustil na Adama: „*Adame uhni, to je moje místo!*“ Adam se s ním nechtěl hádat a sedl si vedle. Jenže to už ke stolu přicházela Jana a už z dálky na Adama křičela! „*Adame, nesedej mi na místo!*“

Adam si stoupl a do očí se mu draly slzy. Tak nakonec tu nebude mít místo a možná ani nedostane oběd.

Otázka: *Jak se asi Adam cítil, jak mu bylo?*

Odpovědi dětí: „*Špatně, protože mu to bylo líto.*“, „*Bál se, že nebude mít svoje místo.*“ „*Bylo mu nedobře.*“, „*Špatně.*“ (tato odpověď zazněla 10×), „*Bál se a brečel.*“, „*Bál se.*“ (tato odpověď zazněla 5×), „*Byl smutný, že si nemá kam sednout.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*Brečel, že nebude mít oběd.*“, „*Zlobil se na ty děti.*“

Příběh: V tom si ho všimla paní učitelka. „*Jejda, Adame, ty nemáš místo! My jsme na to úplně zapomněli. To je tím, že jsi chodil domů před obědem. Na oběd má totiž každý svoje místo u stolu. Počkej, prosím, chvíli, až se všichni posadí. Pak si budeš moct vybrat, kam si chceš sednout. Já ti zatím něco zazpívám, ano?*“ Adam kývl hlavou a paní učitelka začala zpívat.

„Vyber si svoje místo, vyber si svoje místo, i kdyby nás tu bylo sto, neboj se, máš tu místo!“ (Zdroj: Pros(z)píváme celý rok, www.kett.cz)

Děti se k paní učitelce přidaly a než se všichni sešli u stolu, přezpívaly písničku nejméně 5× a zpíval s nimi už i Adam. Musí tu písničku zazpívat doma mamince. Když se děti usadily, podívala se paní učitelka tázavě na Adama: „Tak máš vybráno, Adame? Stoupni si tam, kde bys chtěl sedět.“ Adam se nemusel rozmýšlet. Rychle si stoupl mezi Zuzanku a Kubu. „Prima, ale ještě se musíme zeptat Zuzanky a Kubu, jestli s tím souhlasí. Souhlasíš, Zuzanko, aby u tebe seděl Adam?“ Zuzanka se usmála.

Otázka: *Proč se Zuzanka usmála?*

Odpovědi dětí: „*Protože chtěla říct ano.*“, „*Protože chtěla, tak proto se usmála.*“, „*Měla asi radost.*“, „*Chtěla, aby si tam sednul.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*Protože má Adámka ráda.*“ (tato odpověď zazněla 8×), „*Protože jsou to kamarádi.*“ (tato odpověď zazněla 10×)

Příběh: „Určitě, jsem ráda, že bude u mě sedět.“ Paní učitelka se na ni usmála: „Děkuji, Zuzanko! A co ty, Kubo, také souhlasíš?“ „Tak jo.“ řekl váhavě a potichu Kuba a paní učitelka mu nastavila ruku k plácnutí. „Děkuji, správná volba. Víím, že jsi u Zuzanky seděl rád, ale Adam bude určitě také dobrý soused. Třeba z vás budou kamarádi.“ Paní učitelka si s Kubou plácla a poprosila ostatní děti: „Prosím, děti, potřebuji pomoci. Udělejte místo pro Adama mezi Zuzankou a Kubou.“ Všechny děti trochu pošouply židličkami a najednou bylo mezi Kubou a Zuzankou místo dokonce větší než na židličku, kterou držela paní učitelka v ruce. Adam se usadil a šťastně se rozhlédl. „Tak my vám s Adamem všem děkujeme, že jste ho tak pěkně přijali mezi sebe, vid' Adame.“ Adam přikývla a potichu řekl: „Děkuju.“ Paní učitelka se usmála a pak zazpívali Adamovi ještě

kousek písničky:

„Adam tu má své místo, i Adam má své místo, a je dobré to vědět, že Adam má kde sedět!“ (Zdroj: Pros(z)píváme celý rok, www.kett.cz)

Otázka: *Máš také nějaké své místo? Kde ho máš v mateřské škole a kde doma?*

Odpovědi dětí: Děti se rozeběhly ke svému místu u stolu, aby mi ukázaly, kde sedí, to jsem si prohlédla a zeptala jsem se, jestli ještě někde mají své vlastní místo. A na to už nebyly schopny odpovědět. Poradila jsem jim, že každý z nich má své místo v šatně i v umývárně (každý tam má svůj ručník), to mi nadšeně potvrdily. Děti došly k závěru, že každý z nich má ve školce své vlastní místo.

Otázka: *kde máte doma své místo?*

Odpovědi dětí: „Všude.“, „V pokojíčku.“ (tato odpověď zazněla 8×), „V obýváku na sedačce, kde sedím jen já.“, „V kuchyni u stolu.“, „Nevím.“ (tato odpověď zazněla 12×), „Nikde.“

7. Rozbité letadlo

Adam ve školce obědvá i svačí moc rád. Líbí se mu ten velký stůl u oběda a při svačině má rád, že se může nasvačit, s kým chce a kdy chce. Paní kuchařka jim vždycky připraví stolek se svačinou a děti si samy nakládají svačinu na talířek, nalijí si pití a sednou si s jídlem ke stolu, na který je prostřený ubrus a to znamená, že si na něm nikdo nesmí hrát a je určený jen pro jídlo. Někdy si tam povídá se Zuzankou a někdy s Ondrou nebo s Kubou, spolu si totiž často staví letadla a létají s nimi po třídě. Ondra už umí stavět skoro stejně pěkná letadla, jako Adam a Kubovi někdy pomůžou, aby mu letadlo dobře drželo pohromadě. Skoro každý den letí nějaké letadlo na výstavu do šatny. Tuhle hru má Adam snad ze všech her ve školce nejraději.

Otázka: *Jakou hru máš nejradši ty? Na co si ve školce nejradši hraješ a s kým?*

Odpovědi dětí: „Já si strašně dobře hraju s legem, protože se dá z toho stavět, s Aninkou.“, „Já si nejradši hraju s transformerama, protože se to dá měnit na auto a na

robota a nejraději si s tím hraju sám.“, „Já si nejraději hraji se zvířátky.“, „Mně se líbí hra: Dvornitř, ven, to skáče podle toho, co říká paní učitelka.“, „Já si nejraději hraji s vojenským transportérem.“, „Na Spidermana.“, „Já si hraju s klukama na střílečky, hledáme ve třídě duchy a střílíme na ně.“, „Já si rád hraju s legem, protože se s ním můžou stavět auta a domy. S Adámkem.“, „My si s holkama hrajeme tak, že jen sedíme u stolečku a povídáme si a říkáme si tajemství nebo se domlouváme u koho budeme spát. Všechno si to šeptáme a pak se smějeme.“, „Já si nejvíce hraju v kuchyňce a jsou tam i další holky.“, „Já si hraji v kuchyňce.“ (tato odpověď zazněla 4x), „S Tomáškem a Robinem hrajeme fotbal.“, „Já ráda tancuji, úplně nejradši mám, když nám paní učitelka pustí CD Štístko a Poupěnka.“, „Já taky ráda tancuju.“ (tato odpověď zazněla 2x), „Nejradši mám lego nebo támhleten vojenský transportér, ten je můj.“, „Já mám ráda úplně všechno, všechny hračky, chvíli vařím, pak zas jdu malovat nebo něco stavět.“, „Já mám ráda taky úplně všechny hračky, ale nejvíc se mi líbí v kuchyňce.“, „Úplně nejlepší je Magformers.“, „Já mám taky rád Magformers a lega.“

Příběh: Dneska se kluci domluvili, že postaví požární letadla. Ondra totiž viděl v televizi, jak taková letadla nabírala vodu z moře a s ní hasila lesní požár. Kuba se nabídl, že v herně postaví les a ten bude jako hořet. A kluci postaví letadla a budou s nimi létat do umývárny, tam jako naberou vodu a poletí do herny, kde vodu jako vypustí na les a budou hasit. Ondra s Adamem postavili tři letadla. Každý jedno pro sebe a pak jedno spolu pro Kubu. To společné bylo ze všech nejhezčí. Mělo žlutou nádrž na vodu, červená křídla, dokonce i panáčka pilota. Kuba z něj měl velikou radost. Hra byla skvělá, přidali se k nim i Fanda a Zuzka s Maruškou, ti přijeli s hasicím autem s houkačkou, nakonec musela přijet i sanita, protože Kubův pilot havaroval. Aby nemuseli běhat do umývárny, dala jim paní učitelka do třídy lavor s vodou, kde mohli jako nabírat vodu a letadla se proměnila v hydroplány a mohla na vodu přistávat. Když paní učitelka zazvonila na úklid, tak to všechny docela mrzelo, ale slíbila jim, že dá letadla s uzdraveným pilotem na výstavu a odpoledne nebo zítra si hru mohou zopakovat.

Odpoledne ale krásně svítlo sluníčko, a tak šli všichni na zahradu a na hašení požáru nezbyl čas. Zato ráno nemohl Adam dospat. Dneska si tu hru užije. Vzal s sebou do

školky místo medvěda Julinky tři panáčky z lega, kteří by klidně mohli být hasiči. Budou se jim hodit a Julinka na něj jednou počká doma.

Když ale přišel do třídy, uviděl, že je něco špatně. U stolečku seděl Kuba s Ondrou, před nimi ležela jenom dvě letadla a hromádka červeného a žlutého lega. Kubovi se po tvářích kutálely slzy jako hrachy...

Otázka: *Co myslíte, že se asi stalo?*

Odpovědi dětí: Všechny děti souhlasily s tím, že se to letadlo rozbilo: „Že se to letadlo zničilo, že jo?“, „To letadlo mu někdo rozbil.“

Příběh: Ondra ukázal na hromádku kostek na stole. „Našli jsme to na koberci v herně,“ řekl. „Někdo Kubovi letadlo ukradl a rozbil.“ „Kdo to byl?“ zeptal se Adam, ale kluci jen krčili rameny. „A řekli jste to paní učitelce?“ kluci zakroutili hlavami.

Otázka: *Co myslíte, mají to kluci říct paní učitelce, nebo ne? A proč si to myslíš?*

Odpovědi dětí: 23 dětí by to paní učitelce řeklo, pouze 1 chlapec řekl, že by se nejdříve zeptal, kdo to udělal a kdyby se nikdo nepřiznal, tak by to řekl paní učitelce, aby se zeptala ona: „Nám Románek taky zbořil domeček, tak jsme si ho s holkama postavily znovu a zase ho zbořil a furt a furt a furt a furt a paní učitelka mu řekla, že to nemá dělat.“, „Jo, protože paní učitelka to neví a když třeba někdo chce maminku a je nemocnej, tak to musí říct paní učitelce a ona mu ji zavolá a tohle by taky měli říct, aby to vyřešila.“, „Já bych se nejdřív zeptal, kdo to udělal a kdyby se nikdo nepřiznal, tak bych to řekl paní učitelce, aby se taky zeptala.“, „Jo, měli by to říct, protože by toho, kdo to rozbil posadila ke stolečku, aby to už nedělal.“

Příběh: „Já jí to řeknu!“ rozhodl se Kuba a všichni tři se za ní vydali. Paní učitelka míchala do kelímků barvy a přivítala kluky s radostí. „Mám pro vás dobrou zprávu. Právě míchám oranžovou barvu na oheň, namalujeme si ten váš požár i s letadly, co říkáte?“ To je dost dobrý nápad, pomysleli si kluci, ale Kuba vyhrknul: „Mně někdo rozbil letadlo!“ „A já,“ zamračila se paní učitelka Magda, „to je mi ale líto. A tobě, Kubo, taky, vid!“ „Já nevím, kdo to byl. Bylo rozbité, když jsem přišel do školky,“

pokračoval Kuba a už se mu zase hrnuly slzy do očí.

„A zvládnete spolu postavit nové?“ zeptala se paní učitelka.

„Jasně,“ řekl Adam a Ondra kývl hlavou. Za chvíli bylo letadlo postavené a hasicí práce se rozjely podle plánu.

Když se děti sešly v kruhu, a popřály si hezký den, řekla paní učitelka: *„Tak se nám málem ten den pokazil dříve, než začal. Víte, že Kuba našel ráno svoje letadlo rozbité? Ještě že mu ho Ondra s Adamem pomohli opravit!“*

„Já vím, kdo to udělal,“ zakřičela Jindřiška, která bývá ve školce první. *„Já ho viděla, byl to...“* *„Počkej, Jindro, neříkej to,“* zarazila jí paní učitelka. *„Nejsme přece zvědaví a nemusíme to vědět. A já si myslím, že tomu, kdo letadlo rozbil, je to určitě líto a nechtěl to udělat. Možná jen nevěděl, co má dělat, aby si mohl letadlo půjčit, asi se mu hodně líbilo! Co myslíte, děti, co měl udělat?“*

Otázka: *Co myslíte, děti, co měl ten, kdo chtěl Kubovo letadlo, udělat?*

Odpovědi dětí: *„Měl se zeptat.“* (tato odpověď zazněla 13×), *„Jenom se na to koukat a nesahat na to a až by přišel jeho kamarád, tak si s tím můžou společně hrát.“*, *„Počkat, až Kuba přijde.“*, *„Počkat, až přijde a pak se ho zeptat.“* (tato odpověď zazněla 3×) *„Dávat pozor, aby to nezničil.“*, *„Když tam není ten, koho to je, tak se ho musí zeptat, až přijde.“*, *„Hezky si s ním hrát a dávat pozor, aby se nezničilo.“*, *„Já jsem jednou něco postavila a dala si to na výstavu na okno a někdo mi to taky zbořil a taky se nezeptal, jestli si to může půjčit.“*, *„Nebo to taky mohl opravit.“*, *„Když si chci něco půjčit, tak se nejdříve musím zeptat, můj brácha si taky všechno půjčuje a nikdy se nezeptá, jestli si to může půjčit a taky mi roztrhal knížku a zničil obrázek ze školky.“*

Příběh: Samozřejmě, že děti řekly, že měl počkat na Kubu a pěkně ho o letadlo poprosit. *„A půjčil bys mu ho? Zeptala se Zuzanka. „Asi jo,“* řekl Kuba a pak dodal *„určitě jo!“*

„Anebo mu můžeme taky postavit jeho,“ dodal Ondra a Adam mu na to přikývl.

8. Tajemství

Adamovi se ve školce moc líbilo a medvěd Julinka tam chodil také rád, i když na něj Adam neměl skoro vůbec čas, a tak většinou seděl na okně a díval se, co děti dělají. Hned první den se Adamovi představily všechny děti, ale Adam si zapamatoval jen ty, se kterými si nejvíc hrál.

Otázka: *Vzpomeneš si, kdo to byl?*

Odpovědi dětí: „Se Zuzankou, to je jeho nejlepší kamarádka.“, „Zuzanka.“ (tato odpověď zazněla 6×), „Hraje si s Ondrou.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Ondra s Kubou.“ (tato odpověď zazněla 14×), „Ještě je tam Hugo, ale ten je zlobivej.“, „A zlobil taky Honzík, protože chtěl vyhodit ten časopis do záchodu.“

Otázka: *Znáš jména všech kamarádů ze školky? Zkus je vyjmenovat.*

Všechny děti vyjmenovaly své kamarády ze školky.

Příběh: A ode dneška si Adam pamatuje i Jindřišku a Verunku, protože spolu mají tajemství. Tatínek totiž jel dneska na služební cestu a musel být v práci hodně brzy. Tak Adam přišel jako druhý, Jindřiška se zrovna převlékala v šatně. Chvilí si prohlížel výkresy v šatně na nástěnce. Všude plápolaly oranžové plameny, létala letadla a jezdila požární auta. Výkresy se jim moc povedly, i tatínek je obdivoval. Sedl si ke krabici s legem a začal stavět letadla. Řekl si, že postaví helikoptéru, říkal totiž ráno v šatně tatínek, že požárníci využívají k hašení lesních požárů také helikoptéry, ty že unesou hodně vody. Jindra si sedla k němu a pozorovala ho, jak staví. „Chceš to vědět?“ zeptala se po chvíli. „A jako co?“ zeptal se Adam, ale asi věděl, co mu chce Jindra říct.

Otázka: *Víte, co mu chce Jindra říct?*

Odpovědi dětí: Téměř všechny děti věděly, co mu Jindra chtěla říct: „Nevím, asi nějaké překvapení.“, „Chtěla mu říct nějaké tajemství.“, „Nevím.“ (tato odpověď zazněla 6×), „Asi kdo rozbil to letadlo, že jo nebo ne?“, „Kdo rozbil to letadlo.“ (tato odpověď zazněla 16×)

Příběh: „No, kdo rozbil to letadlo!“ „Aha,“ řekl Adam. „Já nejsem zvědavý,“ řekl Adam, ale nebyla to úplně pravda, protože byl zvědavý, a hodně zvědavý.“ „Hm,“ udělala Jindra a zvedla se, že půjde pryč. „Počkej,“ nevydržel to Adam. „Tak mi to řekni a bude to naše tajemství.“ Jindra kývla hlavou, sedla si k Adamovi a zašeptala mu do ucha: „Verunka!“ Adam jí dobře rozuměl, ale stejně se zeptal: „Cože?“ „Byla to Verunka!“ zopakovala Jindra znova a kývla hlavou. „To je nějaká hloupost, ne? Proč by si holka hrála s letadlem?“ „A proč ne?“ vykulila oči Jindra.

Otázka: Co myslíte, můžou si děvčata hrát s letadly? A co třeba s auty?

Odpovědi dětí: Kromě jednoho chlapce v tom 24 dětí nevidělo žádný problém: „*Jó, protože i kluci si můžou hrát s panenkama.*“, „*Né, no vlastně jó.*“, „*Můžeme si odnést třeba letadlo do kuchyňky a tam si s ním hrát nebo ho dát do kočárku a vozit ho.*“, „*Můžou.*“ (tato odpověď zazněla 6×), „*Můžou, kluci si zase můžou hrát s holčičíma věcmi.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*Jo, naše holky si taky hrajou s auty, ale s letadly ne.*“, „*Je to divný.*“, „*Jo, můžou si s tím hrát.*“ (tato odpověď zazněla 8×), „*Můj brácha má autíčka a taky si s nimi hraju, ale s letadlem ne, to mě nebaví.*“, „*Jsou to klučičí hračky, takže si s tím hrajou kluci, ale holky můžou taky.*“, „*Jasně, že můžou.*“

Příběh: Vlastně proč ne, pomyslel si Adam. Bylo by to fajn, kdyby si s ním Kačenka, až vyroste, hrála s auty a letadly. V tom se otevřely dveře a v nich se objevila drobná holčička s culíky a krásně modrýma očima. „Veruna je tu, nezapomeň! Tajemství!“ zašeptala Jindra a šla si hrát do kuchyňky. Verunka pozdravila paní učitelku, chvíli se procházela po třídě, pozorovala Jindřišku v kuchyňce a pak si vzala knížku a sedla si s ní ke stolu kousek od Adama. „Ty umíš číst?“ zeptal se Adam trochu posměšně. „Jenom trochu,“ odpověděla Verunka. „Tak mi přečti tohle písmeno a tohle taky.“ „To je B a S., ale já ti radši přečtu celý slova, to je lepší. A Verunka začala číst: „Basama Bernardýn, se jednou ráno probudil. Svítlo sluníčko, nebe jako studánka a mraky bílé jako mlíčko. A tak si řekl: Basama, to je dneska den, hned bych se šel s někým kamarádit. A šel...“ Adam koukal s otevřenou pusou. Verunka čte skoro stejně dobře jako jeho maminka. Verunka četla, Adam jí poslouchal a pak ho něco napadlo. „Chceš abych ti postavil letadlo?“ Verunce se rozsvítily oči, jako dvě modré baterky. „Jó, chci!“

„A chceš helikoptéru, nebo obyčejný motorový?“

„Helikoptéru!“ odpověděla holčička a způsobně četla dál příběh o Basama bernardýnovi. Než ho dočetla, byla hotová druhá helikoptéra a hašení mohlo začít.

„Verunko, dobře si ji drž, ať ti zase neupadne,“ řekl Adam a Verunka se na něj vděčně usmála.

Otázka: *Tak co si myslíte, měla Jindřiška pravdu, že letadlo rozbila Verunka?*

Odpovědi dětí: Všech 25 dětí souhlasilo s tím, že Jindřiška měla pravdu, překvapilo mě, že jedna dívka vycítila, že se Adámek na Verunku nezlobil: *„Jo, měla pravdu a proč se na ní Adámek nezlobil?“*

Otázka: *Co bys dělal/a ty, kdybys byl Adam. Postavil bys Verunce také letadlo, nebo bys udělal něco jiného?*

Odpovědi dětí: *„Taky bych se nezlobila/nezlobil.“* (tato odpověď zazněla 9×), *„Já bych jí řekl, ať už to příště nedělá a postavil bych jí třeba meč.“*, *„My nemáme ve třídě Verunku, ale postavila bych ho klidně i klukům a nezlobila bych se.“*, *„Já bych byl rozzlobený, nepostavil bych jí ho.“*, *„Letadlo ne, ale třeba ledové království, kde by bydlela Elsa s Annou, máme tady i postavičky.“* *„Nene, nezlobil bych se, ale musí si dávat pozor.“*, *„Já bych jí postavila domeček, ale letadlo postavit neumím.“*, *„Já bych se trošku zlobila, ale jen malinko.“*, *„Já bych se taky trošku zlobila.“* (tato odpověď zazněla 3×), *„Klidně bych jí letadlo postavil, a ještě umím meč, pistoli a robota, který střílí.“*, *„No, trochu bych se zlobil a byl bych smutný, ale klidně bych jí taky něco postavil.“*, *„Ne, nezlobila bych se a postavila bych jí úplně všechno.“*, *„Já umím stavět letadla, tak bych jí udělal nějaký pořádný.“*, *„Musela by slíbit, že už to neudělá a pak bych se nezlobil.“*, *„Já bych asi puknul, jak bych se zlobil.“*

9. Jablečná bitva

Zuzanka přišla pozdě, protože byla s maminkou u zubaře. „Bolelo to?“ zeptal se Adam. „Nebolelo, ale trochu jsem brečela,“ odpověděla Zuzka. „Proč jsi brečela, když to nebolelo?“ divil se Adam, ale Zuzanka jen pokrčila rameny.

Otázka: *Proč Zuzanka brečela, když to nebolelo?*

Odpovědi dětí: „Protože se bála.“ (tato odpověď zazněla 11×), „Protože se bála, že to bude bolet.“ (tato odpověď zazněla 4×), „Brečela, protože to bude krvácet.“, „Protože se bojí zubařů.“, „Mohla se bát vrtání, ale když si čistíme zuby, tak se zuby nevrtají.“, „Brečela, že měla strach.“ (tato odpověď zazněla 6×), „Já taky u zubaře trochu brečím a nevím proč.“

Příběh: Po svačině vyběhly všechny děti na zahradu. Věděly, že je dnes čeká důležitá práce. v koutě zahrady stojí stará jabloň a okolo ní je spousta spadanych jablek. „Když dneska nasbíráme košík jablek, můžeme si zítra upéct jablečný koláč,“ navrhla paní učitelka a Adam si řekl, že je to bezvadný nápad. Jablečný koláč má totiž rád stejně jako rajskou omáčku.

Děti se pustily do sbírání. Adam dával pozor, aby vybíral jen ta nejpěknější jablíčka. Ošklivá dával do kbelíku a paní učitelka je odnese na kompost. Právě se zamyslel nad jedním jablíčkem, když se mu na hlavě rozpláclo jedno pořádně shnilé. „To je ale protivná jabloň, hází po mně jablka,“ řekl si Adam, a v tom dostal druhou ránu rovnou do ruky. „Adame, pozor,“ zakřičel Ondra. „To dělá Fanda!“ A v tom ho Adam uviděl. Fanda byl schovaný za křovím a ruce měl plné shnilých jablek. Jedním z nich zase mířil na Adama.

Otázka: *Co si myslíte, že by měl Adam udělat?*

Odpovědi dětí: „Oplatit mu to.“ (tato odpověď zazněla 3×), „Taky to na něj hodit.“, „Řeknout, že se mi to nelíbí.“, „Říct to paní učitelce.“ (tato odpověď zazněla 11×), „Skočit na něj a nandat mu.“, „Když na něj hází ta shnilá jablíčka, tak že utrhne taky shnilé jablíčko a hodí mu to taky na hlavu.“, „Zakřičet, aby to už neházel.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Dát mu do pusy taky shnilý jablko, aby to jedl.“, „Koupit mu hračku, aby zas byli kamarádi.“, „Říct nedělej mi to, nelíbí se mi to.“ (tato odpověď zazněla 3×)

Příběh: Adam si vzpomněl, co ho učila maminka. Stoupnul si pěkně rovně, dal ruce v bok a zakřičel na Fandu, co mu síly stačily: „Fando, dost! Neházej na mě ty jabka! To

mi nedělej!“ Fanda se lekl a schoval se za strom. Ale za malou chvilinku vstrčil hlavu a zakřičel: „Tůdle, nůdle! Mě to baví! A budu si dělat, co chci!“ a popadl shnilé jablko a hodil ho po Adamovi.

Otázka: *Tak, a co byste teď udělaly na Adamově místě vy, děti, kdyby vás Fanda neposlechl a házel jablka dál?*

Odpovědi dětí: „Šel bych to říct paní učitelce.“ (tato odpověď zazněla 14×), „Tomu jablku bych se vyhýbal.“, „Vrazil mu pěstí do obličeje.“, „Oplatil bych mu to.“ (tato odpověď zazněla 3×), „Já bych na něj taky házel shnilá jablka nebo kameny.“, „Chytit ta jablka a oplatit mu to.“, „Odrazil bych jablko pěstí.“, „Skamarádil bych se s ním a pak si zahráli fotbal.“, „To bych se s ním už nikdy nekamarádil.“, „Já bych asi prasknul zlostí.“

Příběh: Adam honem sáhl do kbelíku. Tohle si přece nemůže nechat líbit! A tak se rozpoutala bitva mezi Fandou a Adamem. Shnilá jablka létala z jedné strany na druhou.

Otázka: *Udělal to dobře?*

Odpovědi dětí: 18 dětí vyhodnotilo, že to neudělal dobře, ale 7 dětí tvrdilo, že to udělal dobře: „Neudělal...nebo udělal?“, „Ne, protože to mohla uvidět paní učitelka a vynadat jim.“, „Ne, neudělal to dobře, mohli někoho bouchnout.“, „Asi spíš ne.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Neudělal to dobře.“ (tato odpověď zazněla 10×), „Neudělal to dobře, protože by to mohl vidět nějaký kamarád a taky by to začal házet.“, „Není to moc dobrý, protože se přidají všichni.“, „Jo i ne, protože ta shnilá jablíčka byla na zemi a mohl na ně někdo šlápnout a uklouznout, ale tomu Fandovi to oplatil, a to je dobře.“, „Jo, udělal to dobře, protože mu to oplatil.“, „Udělal to dobře.“ (tato odpověď zazněla 6×)

Příběh: K Adamovi se přidal Ondra a za chvíli přiběhla i Zuzanka. A právě té se povedlo trefit Fandu tak, že se mu jablko rozstříklo uprostřed čela. Fanda se dal do pláče.

„Co tohle znamená?“ Podivila se paní učitelka. „Tři proti jednomu, to není fér. A jestlipak si vzpomínáte, jak jsme si říkali, co všechno můžeme a co nemůžeme ve školce dělat, aby nám tu bylo hezky? Nebylo tam náhodou něco o ubližování?“

Fanda si otřel slzy promíchané se shnilým jablkem a nechal se slyšet: „*Ale o házení jablky jsme nic neříkali, paní učitelko!*“ Magda se na něj usmála a pohladila ho po hlavě: „*Tak mi, Fando, připomeň, prosím, abychom si to zítra ráno v kruhu řekli, ano?*“ A Fanda kývl hlavou a slíbil, že na to nezapomene.

Otázka: *Co myslíte, kde se stala chyba, že došlo k jablečné bitvě.*

Odpovědi dětí: Všechny děti zmínily oplácení: „*Jeden začne a ten, kdo je hloupej, tak se přidá.*“, „*Že ten Fanda házel jablíčka a Adámek mu to oplatil.*“, „*Protože to po sobě začali házet.*“, „*No přeci, když to Fanda hodil po Adámkovi a Adámek po Fandovi a takhle pořád a pořád dokola.*“, „*Že ho ten Fanda zlobil.*“

10. Sluníčko a mrak

„*Víš, co se mi včera líbilo, Adame?*“ zeptala se Zuzanka, když se ráno sešli ve třídě. „*To, jak jsi na Fandu zakřičel, aby po tobě ty jablka neházel, to bylo dobré, to se Fanda opravdu lekl!*“

„*To mě naučila maminka,*“ řekl Adam a trochu se začervenel. „*Jestli chceš, tak tě to taky naučím.*“ A ukázal Zuzance, jak si má stoupnout, jak dát ruce v bok, dupnout nohou a říct třeba: „*Adame, to mi nedělej!*“ A pak dupnul nohou Adam a zakřičel na Zuzanku: „*To mi, Zuzko, nedělej!*“ A křičeli na sebe a smáli se u toho, až přišla paní učitelka, kroutila hlavou a divila se: „*Už vás tu pozoruji delší dobu, křičíte na sebe a při tom se smějete... To je nějaká hra?*“

„*To mě naučila maminka,*“ pochlubil se Adam a vysvětlil paní učitelce, jak se to dělá.

„*Adame, to je skvělá hra, tu si musíme někdy zahrát,*“ řekla paní učitelka.

Po písničce se zase všichni posadili do kruhu a paní učitelka se obrátila na Fandu.

„*Myslím, žes mi měl, Fando, něco připomenout.*“ Fanda se zamyslel a zdálo se, že si nemůže vzpomenout. „*Házení jablky!*“ napověděl mu Adam a Fanda se na něj zamračil: „*Já vím! To, jak jsme házeli jablky!*“

„*Ahá,*“ vzpomněla si paní učitelka. „*A Fanda mi připomněl, že to nemáme na našem seznamu věcí, které bychom neměli dělat, aby nám tu bylo hezky. Takže, děti, ptám se, můžeme po sobě házet shnilými jablky?*“ A děti zadupaly a zakřičely „*NÉÉÉ!*“

„*A neshnilými můžeme?*“ děti se daly do smíchu: „*NÉÉÉ!*“

„A můžeme po sobě házet kameny?“ „ NÉÉÉ!“

„Já vám něco ukážu,“ řekla paní učitelka a odkryla si ofinu. Na opáleném čele děti uviděly bílou jizvu. „To po mně hodil Jarda kamenem a takhle to dopadlo. Musel mi čelo pan doktor sešít a říkal, že to bylo jen tak tak, že jsem nepřišla o oko.“

Otázka: *Také máte někdo někde nějakou jizvu? Jak jste k ní přišli?*

Odpovědi dětí: *„Já mám křížek na čele a nad obočím, protože jsem narazil do kamenného koše.“, „Já mám jizvu u oka, protože jsem se pral se ségrou o koláček, ale už si to moc nepamatuju.“, „Na ruce, protože jsem se bouchnul.“, „Já ji mám na noze, protože jsem ještě neudržel rovnováhu na kole a spadnul jsem z něj.“, „Já jsem jel na kole z kopce a narazil jsem do stromu a měl jsem rozbitou pusou.“, „Já jizvu nemám.“ (tato odpověď zazněla 19×), „Tady na bradě, koukej. To jsem spadla v obýváku na stůl.“*

Příběh: *„A víte, co mě napadlo? Že si to všechno napíšeme na papír, abychom na nic nezapomínali. To, co máme dělat, a co ne.“*

„Jenže my neumíme číst,“ zasmál se Fanda.

„Verunka umí, tak nám to přečte!“ řekl Adam, a Verunka přikývla a na Adama se usmála. Paní učitelka vzala dva veliké papíry a poprosila děti, aby na jeden nakreslily krásné usměvavé sluníčko a na druhý zamračený mrak. Pak přečetla, co měla poznamenáno na papírku, třeba: „Hrajeme si spolu!“ a děti řekly: „Ke sluníčku!“ a pak třeba „Boucháme se a strkáme!“ A děti řekly: „Na mrak!“ a tak roztřídily všechno, co měla paní učitelka poznamenáno, dokonce i házení jablky a kameny. A ještě zbylo místo, aby bylo kam připsat, kdyby se zase něco objevilo. „Já bych pro jistotu ten mračounský papír ještě škrtna,“ řekla paní učitelka a vzala tlustou červenou fixu. „Mohl bys to, prosím, Fando, udělat? Pěkně nám ty lumpárny škrtni z rohu do rohu, ať nám z papíru nevyskočí. A pro jistotu si to budeme občas číst, aby nám to nevyskočilo z hlavy.“

Otázka: *Takový seznam je moc dobrá věc, nehodil by se nám také, děti?*

Všechny děti nadšeně souhlasily

11. Maminčina hra

Konečně přišla řada na maminčinu hru. Paní učitelka poprosila Adama, aby jí pomohl. Stoupli si spolu doprostřed kruhu a paní učitelka dětem vysvětlila, jak se hra hraje: „*My si teď s Adamem stoupneme doprostřed kruhu a já Adamovi řeknu něco, co bych mu mohla udělat. Může to být příjemné i nepříjemné a Adam se rozhodne, jestli mi to dovolí, nebo ne. A buď mi řekne: To mi, Magdo, udělej! anebo To mi nedělej, Magdo!*“ A hned to spolu dětem ukázali. Paní učitelka Magda řekla: „Adame, já ti dupnu na nohu!“ a Adam na to odpověděl: „To mi, Magdo, nedělej!“ a děti se tomu smály. A pak Adam: „Já tě, Magdo, kousnu!“ a paní učitelka řekla: „To mi nedělej!“ a řekla to tak doopravdy, že se až Adam leknul a děti se přestaly smát. Pak Magda řekla: „Já tě pohladím, Adame, můžu?“ A Adam přikývl a řekl: „To můžete, paní učitelko!“ a děti se zase začaly smát.

Otázka: Čemu se děti asi smály? (tomu, že jednou říkal Magdo ty a podruhé paní učitelko vy.)

Odpovědi dětí: Zde byly zmíněny pouze 4 věci, spousta dětí nevěděla: „*Že ho paní učitelka pohladila.*“ (tato odpověď zazněla 3x), „*Protože chtěl Adámek kousnout paní učitelku.*“, „*Protože to bylo legrační.*“ (tato odpověď zazněla 4x), „*Protože říkali srandovní věci.*“

Příběh: Hráli tu hru ještě chvíli a pak Magda oslovila Zuzanku, jestli by si ji s Adamem nechtěla zahrát ona. Zuzanka vyskočila a řekla: „Adame, já tě kousnu!“ Adam se zamračil, dupnul nohou a řekl: „To mi nedělej!“ A pak řekl on Zuzce: „Zuzi, já tě zatahám za vlasy!“... To mi nedělej!“ ... „A já ti roztrhnu výkres? Adame!“ ... „Ne, to mi nedělej!“ ... „A já ti, Zuzko dám bonbón!“ ... „Jé, to můžeš!“ ...

A tak se v té hře vystřídal každý, kdo chtěl. Bylo u toho spousta legrace, ale Adam si dobře pamatuje, že Verunka nechce, aby ji někdo lechtal, a nemá ráda ani hlazení po hlavě. A Kuba si nepřeje, aby s ním někdo jedl z jednoho talíře. Tak si na to dá pozor, protože by moc chtěl, aby s ním Kuba i Verunka kamarádili.

Otázka: Koho máš ve třídě za kamaráda? Víš, co má rád a co ne?

Odpovědi dětí: „Mareček nemá rád ryby, takže dostává jenom kaši.“, „Já kamarádím s Leničkou a ráda se schovává a paní učitelka jí hledá.“, „Já kamarádím se všema klukama a Tomášek nesmí pít mléko, protože pak zvrací, tak dostává na pití vodu nebo čaj.“, „Já si ráda hraju s Klauďinkou na tancování.“, „Anička má ráda všechny sladkosti.“, „Já nejvíc kamarádím s Davidkem, ale nevím, co má rád.“, „My si s holkami sedneme ke stolečku a tam si furt povídáme a povídáme a povídáme, a to se nám líbí.“

12. Žalování a záchrana

Otázka: Děti, líbí se vám žalování? Proč ano a proč ne?

Odpovědi dětí: Všech 26 dětí odpovědělo, že žalování hezké není:

„Ne, protože se nežaluje, není to hezký.“, „Ne, protože to není hezké a když to řekneme na kamaráda, tak bychom na něj byli ošklivý.“, „Ne, protože mi tím někdo může ublížit.“, „Ne, protože když na někoho žalujeme, tak to není vůbec hezký.“, „Není to hezký, protože z toho paní učitelku bolí hlava.“

Příběh: Touhle otázkou začala jednou ráno paní učitelka Magda povídání v kruhu a pak pokračovala: „Když já jsem byla malá, tak se mi vůbec nelíbilo. Ale pak jsem změnila názor a povím vám proč. Měli jsme ve školce jednu holčičku, jmenovala se Filoména, a ta pořád žalovala: ‚Paní učitelko, Anička rozlila kakao! Paní učitelko, Hynek má rozvázanou botu!‘ A děti ji neměly rády, protože tolik žalovala. A zlobila se na ni už i paní učitelka. A pak se to jednou stalo: ‚Paní učitelko,‘ žalovala zase Filoména. ‚Honzík stojí na okně a asi vypadne!‘ A bylo to namále. Jen tak tak, paní učitelka Honzík chytla. A na Filoménu se vůbec nezlobila. Naopak. Moc ji pochválila, protože Hanzíka zachránila.“

Otázka: Co myslíte, co jí asi řekla?

Odpovědi dětí: Zde odpovědělo jen pár dětí, překvapilo mě, že nikdo nezmínil, že ji mohla paní učitelka poděkovat: „Filoméno, ty jsi nejhodnější ze školky.“, „Že by se mohla stát hospodářem, to my strašně milujeme.“, „Byla na ni hezká.“, „Paní učitelka byla ráda, protože by Honzík mohl spadnout.“, „Ty jsi hodná.“

Příběh: Paní učitelka ukončila příběh a navrhla dětem: „Myslím, že by to chtělo

prozkoumat, co vlastně je žalování a co není. *Filoména Honzíka zachránila. To znamená, že žalování někdy může být záchrana. Ale někdy by to mohlo být žalování. Budu vám vyprávět, co se stalo, a vy mi povíte, jestli to byla záchrana nebo žalování.*

A paní učitelka vyprávěla další příběhy o Filoméně a jejím žalování:

1. Anička nesla hrneček s kakaem a kakao se jí rozlilo. „*Paní učitelko,*“ volala Filoména, „*Anička rozlila kakao!*“ Co myslíte, bylo to žalování nebo záchrana (záchrana, aby nikdo neuklouzl, ale trochu to vypadalo jako žalování). A co si děti myslíte, jak mohla Filoména zachraňovat, aby to nevypadalo jako žalování (mohla to pomoci Aničce uklidit, donést hadr...).

Odpovědi dětí:

Záchrana: „Řekla to, protože se Anička mohla spálit.“, „Protože po tom mohl někdo uklouznout.“, „Protože, když to řekne a poprosí paní učitelku, tak to může pěkně utřít.“, „Protože po tom mohla uklouznout i paní učitelka.“

Pomoc: „Hele, to je dobrý, to se stane, vezmu hadr a pomůžu ti to utřít a vyměním ti tričko a dáme to tričko na topení. To je pomoc.“

Vyzkoušíme si to také prozkoumat a další situace k tomu.

Další situace, ve kterých Filoména žalovala:

2. „*Paní učitelko, Honzík si myje ruce a je všude mokro!*“ Záchrana – někdo by mohl uklouznout. Pomoc – může vzít hadr a pomoci vodu utřít.

Odpovědi dětí:

Záchrana: „Protože tam byla všude voda a mohl po tom někdo uklouznout.“, „Zase by mohl někdo uklouznout a spadnout.“, „Někdo by mohl uklouznout a vycinkat si zuby.“, „Mohl by si na tom mokrým vyvrknout kotník.“, „Mohl by se někdo bouchnout do hlavy a mít otřes mozku.“

Pomoc: „Mohla by to utřít jejím ručníkem.“, „Pomocť mu a říct paní učitelce, aby mu převlékla tričko a kalhoty.“, „To by mohly pomoci všechny děti, že by si pomohly tak, že by třeba měly takhle velký stoleček, který by byl lehký a na to mokré to daj a pak by mohly chodit kolem toho, aby nikdo neuklouzl.“, „Dát na to plachtu.“, „Poprosit paní učitelku, aby to uklidila.“, „Že by třeba z kuchyně vzala houbu a sehnala by si třeba nějaký gumičky a dala si to na nohy a pak by po tom bruslila.“

3. *„Paní učitelko, Pepíček má rozvázanou botu!“* Záchrana – mohl by si na ni šlápnout. Pomoc – Filoména mu ji zaváže.

Odpovědi dětí:

Záchrana: „Protože může spadnout.“, „Nebo tam může být maličký schůdek a může si na tom schůdku šlápnout na tu tkaničku a spadnout a rozbije si nos.“

Pomoc: „Mohla by mu tu tkaničku pomoci zavázat.“ „Mohla by říct, dej si sem na ten schůdek nohu a zavaž si to.“

4. *„Paní učitelko, Kristýnka rozsypala pastelky!“*

Záchrana: „Protože uklouzne nebo se píchne.“, „Protože by mohly počmárat zem.“, „Protože na to může někdo stoupnout, rozjet se a nabourat do hraček nebo vyletět z okna.“, „Může někdo uklouznout, bouchnout se do hlavy a mít otřes mozku.“

Pomoc: „Mohla by ty pastelky pomoci posbírat.“, „Mohla by si stoupnout na konec těch pastelek a toho kamaráda chytit, kdyby padal.“, „Zase by se tam mohl dát ten stůl, aby děti chodily okolo a kdyby to nezakrylo všechny pastelky, tak by se to mohlo označit.“, „Mohly by se tam dít velký puzzle, aby se tam postavila zábrana.“

5. *„Paní učitelko, Anička rozbila hrneček, spadl na zem a je rozbitý!“*

Záchrana: „Protože se může někdo říznout a bude krváčet.“, „Protože se může píchnout nebo někdo jiný.“, „Může na ten rozbitý hrneček někdo stoupnout a uklouznout a bouchnout se.“

Pomoc: „Mohla by zavolat paní učitelku, aby to uklidila.“, „Zvednout to, ale musí hodně opatrně.“, „Říct dětem, že tam nemají šlapat.“

6. *„Paní učitelko, Vojta mi vzal hračku!“*

Zde se děti shodly na tom, že se jedná o žalování.

Příběh: Když děti prozkoumaly všechny příklady, co jim paní učitelka vyprávěla, zjistily, že vlastně Filoména vůbec nežalovala, ale zachraňovala. Ale také objevily něco, co dříve nenapadlo ani paní učitelku.

Víte co? (Že nemusíme žalovat, ale můžeme si místo toho pomáhat, a to je skvělý objev.)

A také: Co mám udělat, když někomu řeknu, aby mi něco nedělá, třeba se mi neposmívá, a on to dělat nepřestane? (říct to paní učitelce, určit mi pomůže).

13. Superman

Adam už si pamatuje dalšího kluka, je to Eda a s nikým se moc nekamarádí. Nejradši chodí po třídě a každému řekne něco, co se mu nelíbí. Třeba se podíval na letadla, co postavili Ondra s Kubou a Adamem a řekl: *„To jsou pěkně blbý letadla, to můj brácha staví mnohem větší a hezčí!“* Adama to zamrzelo, ale Ondra se Edy zeptal: *„A jaký letadlo umíš postavit ty?“* ... *„Já takový blbosti nedělám, já jsem superman,“* odpověděl Eda. Kuba si poťukal na čelo a dál se věnovali svým letadlům. Ale Eda šel dál a zastavil se u Zuzanky s Jindrou, kreslily princezny, včera totiž bylo ve školce divadlo O princezně a děvčatům se princezna moc líbila. Eda se zadíval na obrázky a řekl: *„Ale takhle ta princezna vůbec nevypadala. Ta tvoje je tlustá jako ty!“* a ukázal na Jindry princeznu. *„A ta tvoje,“* ukázal na tu Zuzanky, *„je stejně pihatá jako ty!“* ... *„To není pravda,“* ohradila se Zuzanka, *„moje princezna žádné pihy nemá!“* ... *„Ale ty je máš, Zuzi, Zuzi, pihy tě mrzí!“* a Eda se zastavil u další skupinky dětí, co stavěly silnici do zoologické zahrady. *„To je ale blbá silnice, vůbec po ní nemůžou jezdit auta,“* Eda vzal autíčko, pořádně na silnici zatlačil a ona se zbořila. *„Vidíš, už je to zbořený, a to jsem měl malý auto. Velký by vám zbořilo i celou zoologickou a zajelo zvířata. Chcete to ukázat?“*

Otázka: *Jak se asi cítily děti, kterým Eda takhle kazil hru? Jak jim bylo?*

Odpovědi dětí: „Špatně.“ (tato odpověď zazněla 9×), „Nedobře.“ (tato odpověď zazněla 3×), „Asi z toho chtěly puknout, jak se zlobily.“, „Byly strašně smutný, když takhle Eda mluvil.“, „Nekamarádily se s ním, když říká zlí věci.“, „Byly z toho tak strašně smutný, že by jim z toho úplně tekl pot a za chvíli by byla plná třída vody a byl by tam bazén.“, „Asi se jim chtělo brečet.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Nedobře, protože říkal, že jsou princezny tlustý a pihatý, a to nebyla pravda.“, „Blbě, protože ten Eda říkal, že mají všechno hnusný.“, „Mohly by i plakat a říct to paní učitelce.“, „Špatně, protože jim zbořil silnici.“, „Zlobily se na něj, protože říkal ošklivý věci.“, „Nebo to přeci mohly říct i tomu Edíkovi, aby to neříkal, že se jim to nelíbí.“

Příběh: Eda vzal do ruky velké auto, ale to už vystartoval Honzík, největší a nejsilnější kluk ze třídy a řekl: „Nesahej na tu silnici! Nedělej to, nebo uvidíš...!“

„Co uvidím? Jak se strachy pokakáš? Já jsem totiž superman, a když budu chtít, vyhodím tě oknem!“ Jenže to už za Edou stála paní učitelka. „Edo, včera jsme si napsali, co všechno ve školce neděláme, aby nám tu bylo hezky. A vyhazování oknem jsme asi zapoměli, vid’!“ Eda přitakal a řekl: „Já bych ho klidně vyhodil. Mám totiž obrovskou sílu. Já jsem superman a dávám nejlepší góly z našeho oddílu.“ „Hmm,“ zavrtěla hlavou paní učitelka. „Superman je vymyšlená postava, a že by někdo měl takovou sílu jako tenhle vymyšlený hrdina, to jsem ještě neslyšela.“ ... „Ale já jí mám,“ chlubil se Eda dál. „Viděla jsem ve filmu supermana, jak letěl vzduchem a nesl v náručí ženu určitě velkou jako já. To také dovedeš?“ ... „Jasně,“ odpověděl Eda. „Tak to nám musíš ukázat. Ale tady se mnou nemusíš létat, stačí když mě zvedneš do vzduchu a postavíš tady na tu židli. Zvládneš to?“ To už se seběhly všechny děti a s napětím sledovaly, jak to dopadne.

Otázka: *Co myslíte, zvládne to Eda, nebo ne?*

Odpovědi dětí: 23 dětí odpovědělo, že to nezvládne, ale 1 chlapec tvrdil, že má velkou sílu a zvedne úplně všechny: „Né, protože je moc těžká.“, „Ne, protože je větší.“, „Já mám sílu, já bych ji zvedl, já umím zvednout i všechny děti ze třídy.“

Příběh: Eda se nadechnul, chytil paní učitelku Magdu, pořádně zabral a nic. Zkusil to ještě jednou a zase nic, paní učitelka pořád stála na místě. „*Jste moc těžká,*“ řekl Eda, „*asi moc jíte.*“ Paní učitelka Magda je štíhlounká jako proutek, ale usmála se a řekla: „*Jím akorát, Edo, abych neměla hlad. Ale pro tebe budu asi těžká.*“ Honzík si stoupl k židli a řekl: „*Tak zvedni alespoň mě, když neunesíš paní učitelku!*“ Eda po něm skočil, ale ani Honzík se mu nepovedlo na židli zvednout. A to už to začali zkoušet i ostatní kluci. Největšího úspěchu dosáhl Honzík, kterému se povedlo postavit na židli Verunku. „*Tak dost,*“ řekla paní učitelka a zacinkala na triangel. „*Uklízíme, už je čas!*“

Otázka: *Co myslíte, jak bylo teď Edovi? Vychloubal se ještě někdy? Proč si to myslíš?*

Odpovědi dětí: „*Cítil se špatně, protože se mu to nepovedlo.*“ (tato odpověď zazněla 9×), „*Necítil se dobře, protože pak všichni říkali, že není superman.*“, „*Byl smutný, protože se mu to nepovedlo.*“ (tato odpověď zazněla 11×), „*Byl smutný, protože se mu všechny děti smály.*“, „*Jo, dělal to furt a nikoho neunes, protože neměl sílu.*“, „*Asi už to neříkal, protože byl smutný.*“

14. Parta

S Edou to není jednoduché. Sice o sobě přestal říkat, že je superman, ale vymyslel si něco jiného. Jednou ráno přišel do školky a v dlani měl něco schovaného. Oslovil Huga: „*Hugo, chceš vidět, co mám v kapse?*“ Hugo byl zvědavý, a tak přikývl. Eda mu něco ukázal a zašeptal, aby to nikdo neslyšel. „*To je medaile, co vyhrál můj táta na motorce a tu smím ukázat jen nejlepším kamarádům. A ty jsi teď můj nejlepší kamarád.*“ Hugo kývnul hlavou a zeptal se: „*A půjčíš mi jí?*“ ... „*To nemůžu, ale můžeš si na ní sáhnout.*“ Hugo si ohmátl stříbrný kov, byl studený a něco na něm bylo vyryto. To je něco, vyhrát takovou medaili. „*To byl tvůj táta ze všech nejrychlejší, vid’!*“ ... „*To jo,*“ přitakal Eda. „*Ukážeme ji taky Ondrovi, budeme s ním taky KA.*“ Společně vyrazili za Ondrou, který jako obvykle seděl s Adamem u krabice s legem. Hra na letadla je bavila čím dál tím víc a dneska si s nimi hrála i Verunka. Chystali se, že postaví veliké letiště s hangáry pro letadla. „*Ondro, pojď sem,*“ zavolal ho Eda a ukázal palec nahoru. „*Něco ti ukážeme a budeme s tebou KA, jo?*“ Ondra se zvědavě zvedl a šel za Edou a Hugem. Eda mu

ukázal medaili. „To vyhrál jeho táta na závodech motorek!“ řekl Hugo a Eda přikývl. „Nesmíš to nikomu říct, aby mi jí nikdo nechtěl sebrat! Teď jsme parta a v tý všichni musí poslouchat šéfa!“

„A kdo je šéf?“ ... „No přece já, když mám medaili!“ řekla Eda a kluci přikývli. „Co to máte, ukažte mi to,“ zvedl se od stolečku Adam. „To ti nemůžeme ukázat,“ řekl panovačně Eda. Aha, napadlo Adama, zapomněl jsem na kouzelné slovíčko a řekl: „Můžeš mi to, prosím, ukázat, Edo?“ Ale ani kouzelné slovíčko nepomohlo.

„To teda nemůžu, protože s tebou NEKA! Ty nepatříš do naší party!“

Otázka: Co myslíte, co se asi Adamovi honilo hlavou?

Odpovědi dětí: „Bylo mu smutně, protože ho tam nechtěl pustit.“, „Byl smutný.“ (tato odpověď zazněla 9x), „Byl smutný, protože nepatří do jejich party.“, „Byl smutný, protože to chtěl taky vidět.“, „Byl smutný, protože mu nechtěli ukázat tajemství.“, „Asi si říkal, že to není kamarád, když mu to nechce ukázat a říká takový ošklivý věci.“, „Že mu taky neukáže svoje tajemství.“, „Že se s ním nebude kamarádit, když je zlobivej.“, „Zlobil se.“ (tato odpověď zazněla 5x), „Já bych Edovi řekl, že s ním teda taky nekamarádím a až něco budu mít, tak mu to taky neukážu.“, „Já bych si našel jinýho kamaráda.“, „Byl nazlobený, protože mu to nechtěli ukázat a řekli, že s ním nekamarádí.“

Příběh: Adam zůstal stát, jako opařený. Proč s ním kluci nechtějí kamarádit? Přece si spolu tak hezky hráli, a teď najednou si s ním nehrajou? „Proč se mnou nekamarádíte?“ zeptal se kluků už trochu plačtivě. „Protože se kamarádíš s holkama, s Verunou a Zuzanou, proto s tebou ne KA!“ Adam se otočil a sedl si ke stolečku. Z očí se mu kutálely slzy jako hrachy. Verunka položila letadlo na stůl, vzala Adama za ruku a řekla mu...

Otázka: Co myslíte, že asi Verunka Adamovi řekla?

Odpovědi dětí: „Že to půjdou říct paní učitelce.“ (tato odpověď zazněla 4x), „Třeba, že ho má ráda.“, „Že s ním kamarádí a ukázala by mu tajemství, kdyby nějaký měla.“, „Aby nebyl smutný.“ (tato odpověď zazněla 5x), „Ať se s nimi nekamarádí a neukazuje

jim svoje tajemství, protože až si on něco přinese, tak se ti kluci taky budou chtít podívat, ale ten Adámek jim řekne, že ne.“, „Nebreč.“ (tato odpověď zazněla 6×), „Nebo mu mohla říct, že jsou to hlupáci.“, „Že si s ním bude hrát.“ (tato odpověď zazněla 2×), „Že mu něco přinese, aby už nebyl smutný.“, „No... Já nevím, asi aby nebrečel.“, „Že tam dojdem, a to tajemství jim vezmeme.“

Příběh: *„Jestli chceš, tak si se mnou nemusíš hrát, já půjdu za holkama do kuchyňky!“ Adam si utřel slzy a usmál se na ní: „To tedy ne! Náhodou stavíš hezčí letadla než Ondra! Pojď, uděláme si to letiště!“*

Otázka: *Rozhodl se Adam správně, nebo ne? Proč si to myslíš?*

Odpovědi dětí: *„Ano, protože tamto nejsou kamarádi, ale Verunka jo.“, „Jo, protože to nejsou kamarádi a Verunka na něj byla hezká.“, „Jo, protože mu hezky podala ruku.“, „Řekl to správně, protože je Verunka hodná.“ (tato odpověď zazněla 11×), „Jo, protože řekl, že staví hezčí letadla.“, „Řekl to dobře.“ (tato odpověď zazněla 4×), „Řekl to správně.“ (tato odpověď zazněla 5×)*

15. Šéf

Edova parta se rozrostla ještě o Jirku, kterému Eda také ukázal medaili. Sedli si spolu do kouta a ukazovali si na ostatní děti. Holcám ukázali všem palcem dolů, jako že s nimi NEKA, mezi kluky vybírali. Honzíka Eda vyřadil hned na začátku, nemůže mu zapomenout, že zvedl Verunku na židli a on ne. Nad Kubou se chvíli dohadovali a pak šéf Eda rozhodl, ani s ním nebude KA, protože Kuba se kamarádí s Adamem. Za to povolil, že by mohli třeba někdy v budoucnu vzít do party Fandu, protože Fanda se docela umí prát, a to se bude hodit. Paní učitelka podala Marušce triangu, aby třikrát zazvonila na uklízení. Ondra se chtěl zvednout, že půjde uklízet, ale Eda ho zastavil. *„Nikam nechod, s ničím jsme si nehráli!“* poručil a Ondra ho poslechl. Pak paní učitelka zazpívala: *„Velké kolo uděláme, kamarády zavoláme...“* Ted' se zvedl Ondra i Hugo, že poběží za paní učitelkou, ale Eda je opět zarazil: *„Nikam nechodte! My jsme tady kamarádi, tam žádní naši kamarádi nejsou! Nikam nejdeme!“*

Otázka: *Co myslíš, jak se teď asi cítili Hugo a Ondra. Jak jim bylo?*

Odpovědi dětí: *„Smutně, protože jim to nedovolil a poslouchat se má.“*, *„Paní učitelka se má poslouchat a báli se, že se bude zlobit.“*, *„Hrozně, protože je tam nepustil.“*, *„Nedobře.“*, *„Smutně, protože jim řekl, že tamto nejsou jejich kamarádi.“* (tato odpověď zazněla 2×), *„Blbě, že se báli, že jim paní učitelka vynadá.“*, *„Nedobře, protože nemohli jít do toho kola.“*, *„Blbě a byli smutní, protože je tam nechtěl pustit.“*, *„Blbě.“* (tato odpověď zazněla 6×), *„Smutně.“* (tato odpověď zazněla 4×), *„Báli se, že se bude paní učitelka zlobit.“* (tato odpověď zazněla 6×), *„Divně, protože jim to nedovolil.“*

Příběh: *„Kluci, ještě nám scházejí tři kamarádi, pojďte mezi nás!“* *„My nikam nepůjdeme, nám se nechce!“* řekl Eda. *„Koukám, že jste parta, vid’? Eda kývl. „A Eda je váš šéf?“ Ondra a Hugo se na sebe podívali a pak řekli skoro jedním hlasem: „Jo.“ „Tak to vás bude zajímat, protože o šéfovi si spolu budeme dneska povídat. Takže šéfe, nástup, protože dneska máme školení pro šéfy.“* Tomu nemohl Eda odolat. Kluci se zvedli a sedli si s dětmi do kruhu. Paní učitelka začala vytleskávat rytmus a děti se přidaly. *„Teď budete moje ozvěna, prosím. To znamená, že co já řeknu, vy zopakujete. Rozumíte?“* děti přikývly a paní učitelka začala: *„Teď všichni slyšte!“* a kývla na děti a ty udělaly ozvěnu: *„Teď všichni slyšte!“*

„...tenhle můj zpěv...“ a ozvěna zopakovala: *...tenhle můj zpěv...*

„...ve vlastním těle...“ a děti jako ozvěna: *„...ve vlastním těle...“*

„...JSEM VLASTNÍ ŠÉF...“ zakřičela paní učitelka *...JSEM VLASTNÍ ŠÉF!“* zakřičela ozvěna. (Švejdová, 2019)

Paní učitelka si položila prst na pusku a zeptala se dětí: *„Víte, děti, kdo je to šéf?“*

Otázka: *Kdo je to šéf?*

Odpovědi dětí: *„No třeba... Já nevím.“*, *„Ten, jak udělali tu partu.“* (tato odpověď zazněla 1×), *„Ten Eda je šéf.“* (tato odpověď zazněla 9×), *„Šéf je i paní učitelka.“*, *„Třeba když někdo řekne udělej tohle.“*, *„Šéf říká třeba co máme udělat.“*, *„Babička.“*, *„Paní ředitelka.“*, *„Taťka a mamka.“* (tato odpověď zazněla 4×), *„Třeba když nám někdo připravuje jídlo, tak se jmenuje šéf.“*, *„Dědeček.“*, *„Já babičku a dědečka poslouchám na slovo.“*, *„Policajti jsou taky šéfové.“*, *„Ten, kdo řídí stavbu.“*, *„Ten, kdo rozhoduje.“*

Příběh: „Ten, kdo poroučí. A říká, co mají ostatní dělat,“ řekl Eda a paní učitelka pokývala hlavou. „Správně Edo, šéf nám poroučí anebo radí, co a jak máme dělat. A co to znamená, že ve vlastním těle jsem vlastní šéf?“ Verunka nesměle pípla: „Že každý má svého šéfa.“ „Ano, Verunko, tak to je. Každý máme svého šéfa. Kde ho máš, Verunko?“ usmála se paní učitelka. „V hlavě?“ zeptala se Verunka. „Může být,“ řekla Magda, „ale klidně může být i jinde.“ „Já ho mám tady,“ ukázala Zuzka na levou stranu hrudníku, přímo na srdíčko. „Může být,“ přikývla paní učitelka, „to bude hodně srdečný a citlivý šéf.“ „Já ho mám tady!“ ukázal Honzík ruce. „Tak ten bude asi pracovitý!“ „Já ho mám tady,“ ukázal Eda na palec u nohy. „To je dost nebezpečné místo,“ usmála se paní učitelka, „aby ti na něj někdo nešlápl!“ Kde mám asi já šéfa, přemýšlel Adam. Většinou asi v hlavě jako Verunka, někdy v srdíčku, jako Zuzka a někdy, někdy někam zaleze a já nevím, co mám dělat. „Vyzkoušíme, jestli nám šéfové fungují. Můj šéf řekne: Magdo, zamávej! A já zamávám. Je to dobré, šéf je doma a funguje.“ A paní učitelka na děti zamávala. „Vyzkoušej, Maruško, svého šéfa, prosím!“ A Marušky šéf řekl: „Maruško vyskoč!“ a Maruška vyskočila, takže šéf byl doma. Postupně vyzkoušely své šéfy všechny děti a všichni šéfové byli doma. Jen Eda měl se svým šéfem problém. Jeho šéf totiž řekl: „Jdi a bouchni Adama!“ A Eda se hned rozběhl, že to udělá, ale Adamovi se to vůbec nelíbilo.

Otázka: Co myslíte, může šéf dávat takové příkazy?

Odpovědi dětí: Všech 26 dětí řeklo, že takové příkazy dávat nemůže: „Ne.“, „Ne, protože to může bolet.“

Příběh: „Stop!“ řekla důrazně paní učitelka. „Sedni si Edo a počkej chvíli, prosím. Ta hra má další sloku. Ozvěno, připravit, jedeme dál!“ Ted' všichni slyšte!“ ...ozvěna... „Ted' všichni slyšte!“ „Tenhle můj hit...“ ... Tenhle můj hit...“, „...malý ani velký...“ ... „malý ani velký“ „MI NESMÍ UBLÍŽIT!“ zakřičela paní učitelka a zakřičela i ozvěna: „MI NESMÍ UBLÍŽIT!“

(Švejdová, 2019)

„Tak co myslíte, děti, může něčí šéf nařizovat, aby šel někoho bouchnout?“

Otázka: Může někdo šéf nařizovat, abychom šli někoho bouchnout? Proč?

Odpovědi dětí: Zde se opět všech 26 dětí shodlo, že tohle nařizovat nemůže: „*Ne, není to hezké.*“, „*Nemůže.*“, „*Ne, protože to bolí.*“, „*Nemůže, protože když někoho bouchneme, tak to bolí.*“, „*Ne, protože se to nedělá kamarádům.*“

Příběh: „*To by byl pěkně blbý šéf!*“ řekl Honzík a pak se opravil „*teda pitomý, ne hloupý...*“ Paní učitelka se usmála: „*Máš pravdu, Honzíku, jsou to ošklivá slova, ale na takového šéfa sedí. A víte co, děti, venku krásně svítí sluníčko, půjdeme na zahradu a doufám, že s námi půjdou jen samí dobří šéfové.*“

Poslední den projektu:

Na konci projektu jsem se vrátila zpět k prvnímu příběhu, motivovala jsem děti tím, že ne všechny děti tu první den byly a že si připomeneme, jak to vlastně s tím Adámkem bylo, než nastoupil do školky. Položila jsem pouze jednu otázku, abych zjistila, zda se jejich odpovědi promění a posunou směrem k pochopení situace.

Otázka: *Co myslíte, děti, udělal to Adam správně, že dal miminku Kačence koníka? Proč?*

Odpovědi dětí: 11 dětí odpovědělo, že to udělal špatně, 7 dětí pochopilo Adámkův úmysl a odpovědělo, že to udělal správně, jelikož chtěl, aby sestřička přestala plakat. U 5 dětí byly odpovědi neutrální; buď řekly, že to správné nebylo, ale pochopily, proč to udělal, nebo řekly, co měl udělat: „*Neudělal to dobře, protože byl špinavej a může jí bolet břicho.*“ (tato odpověď zazněla 2×), „*Správný to není, protože byl od písku a tam jsou bacily, ale on jí chtěl udělat radost, aby nebrečela.*“, „*Adámek chtěl, aby nebrečela, takže to trošku udělal dobře.*“, „*Měl říct mamince, že pláče a aby toho koníka umyla, pak by ho mohla cucat.*“, „*Nebo ho nejdřív utřít do trička a pak jí ho dát, to už by od písku nebyl, ale to asi nevěděl.*“, „*On chtěl, aby nebrečela, tak to udělal asi správně, nebo ne?*“, „*On chtěl, aby přestala brečet.*“ (tato odpověď zazněla 3×), „*Mohl vzít z batůžku něco jiného, něco, co není od písku a dát jí to, on chtěl, aby byla hodná a už*

nebrečela.“, „Neudělal to dobře, protože to dá do pusy a bude jí mít plnou písku.“, „On jí chtěl uklidnit, aby neplakala, já taky dávám ségře hračky, když brečí.“, „Neudělal to dobře, protože do písku čůrají kočky a mohlo by to na tom koníkovi být.“, „Ne, protože je od písku a děti nemůžou cucat hračky od písku, v tom písku můžou být bacily.“, „Ona brečela a Adámek chtěl, aby přestala, tak proto jí to dal, ale špinavé věci by se miminkům dávat neměly.“, „Ona začala plakat, protože asi chtěla mlíčko od maminky, ale ta byla jinde, tak jí dal koníka, aby nebrečela.“, „Neudělal to správně, špinavé hračky nesmí miminka cucat.“, „Ne, neudělal to dobře, může z toho chytit nějakou nemoc.“ (tato odpověď zazněla 5x)

Příloha č. 2 Piktogram: naše vítání

Příloha č. 3 Nahoru, dolů

Příloha č. 4 Veselá relaxace

Příloha č. 5 Smutný, veselý

Příloha č. 6 Pavučina přátelství

Příloha č. 7 Když jsi kamarád

Píseň s pohybem

Když jsi kamarád

Když jsi kamarád, tak pojď si s námi hrát, *

když jsi kamarád, tak pojď si s námi hrát. *

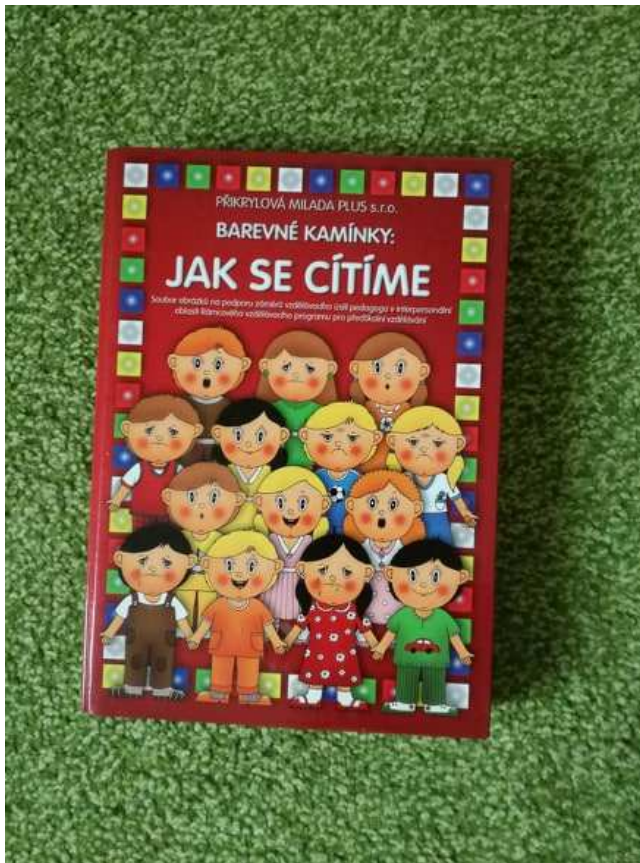
Když jsi kamarád, tak pojď si hrát,

uvidíš jak budeš rád,

že nás můžeš napodobovat. *

(* - zde postupně vkládáme gesta a citoslovce: ňaf ňaf, ňuf ňuf, haťa paťa, ééé, cink, kuku, pesk)

Příloha č. 8 Jak se cítíme

Příloha č. 9 Malba radosti

Příloha č. 10 Cesta přátelství

Příloha č. 11 Když máš radost a víš o tom, zatleskej

Píseň s pohybem:

Když máš radost

Když máš radost a víš o tom, zatleskej, (tlesk, tlesk)

když máš radost a víš o tom, zatleskej. (tlesk, tlesk)

Když máš radost a víš o tom, řekni nám to aspoň potom,

když máš radost a víš o tom, zatleskej. (tlesk, tlesk)

V dalších slokách můžeme použít obměnu (zadupej, zamávej, zatoč se, zavolej ahoj)

Příloha č. 12 Pohoupeme svého plyšového kamaráda

